

Ministry of Education and Science of Ukraine
Petro Mohyla Black Sea National University

HISTORY OF UKRAINE AND EUROPE IN THE CONTEXT OF PRESERVING EUROPEAN VALUES

ABSTRACTS

International Scientific Conference

November 8, 2024

The conference is held within the framework of the Erasmus+ Jean Monnet project «Implementation of European Values as a Basis for Democracy in Ukraine» No. 101085843 - EVADEM - ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH with the support of the Council of Young Scientists at the Ministry of Education and Science of Ukraine and the NGO «Innovative University» on the basis of Petro Mohyla Black Sea National University

Mykolaiv – 2024

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

ТЕЗИ

Міжнародна наукова конференція

8 листопада 2024 року

Конференція проводиться в рамках реалізації освітнього проекту ЄС Еразмус+ «Імплементация європейських цінностей як базис демократії в Україні» №101085843 — EVADEM — ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH за підтримки Ради молодих учених при Міністерстві освіти та науки України й ВГО «Інноваційний університет» на базі Чорноморського національного університету ім. Петра Могили

Миколаїв – 2024

УДК 94:316.752](4+477)(08)
I-90

Історія України та Європи в контексті збереження європейських цінностей : Міжнар. наук. конф. 8 листоп. 2024 р., м. Миколаїв : в рамках міжнар. проєкту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : тези / Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2024. – 160 с.

History of Ukraine and Europe in the Context of Preserving European Values : International scientific conference on November 8, 2024 : abstracts / Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine – Mykolaiv : Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2024. 160 p.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників міжнародної конференції «Історія України та Європи в контексті збереження європейських цінностей», присвячені історичній ретроспективі формування Української держави в контексті розвитку європейської цивілізації; історичним засадам інтеграційних процесів в Європейському регіоні та актуальним цінностям об'єднаної Європи і їх інтеграції в суспільно-політичне життя України.

За фінансової підтримки Європейського Союзу. Погляди та думки, висловлені в публікації, належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу або Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Ані Європейський Союз, ані орган, що надав фінансування, не несуть за них відповідальності.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or Petro Mohyla Black Sea National University. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

© ЧНУ імені Петра Могили, 2024

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА.....6

Гаргаун Я. І. ВІЙСЬКОВІ КАПЕЛАНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ6

Гавриленко А. П. ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ НАПРЯМ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.8

Кобець Є. А. УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР..12

Котляр Ю. В. ВІЙНИ, РЕВОЛЮЦІЇ ТА РОЗПАДИ ІМПЕРІЙ: ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ.....14

Максименко В. В. УКРАЇНА – ЦЕ ЧАСТИНА ЄВРОПИ.....17

Мосін О. В. САКРАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЄВРОМАЙДАНУ.....19

Ніколаєва Т. ВІЙНА ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ.....22

Сватенко Є. О. РОМАНТИЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ РУХІВ ХІХ СТОЛІТТЯ.....25

Сябро І. Г. ТИМЧАСОВИЙ ЗАКОН ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ.....28

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ.....31

Балан М. А. НАПОЛЕОНІВСЬКІ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ (1796–1815 рр.).31

Гомонюк Є. Д. РОЗВИТОК МАЛИХ МІСТ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОЕКТУ «КІЇВСЬКИЙ ДІАЛОГ» НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 2017–2020 рр.....33

Zakharchenko M. H. THE ORIGINS OF INTERSTATE RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND.....	36
Лумар М. Ю. TRANSATLANTIC INSTITUTIONAL ASSISTANCE IN PROTECTING THE NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITIES OF UKRAINIANS.	39
Лізаковська С. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЕНГЕНСЬКОЇ ЗОНИ.	43
Лізаковські Пьотр. SECURITY AND EUROPEAN INTEGRATION – ANALYSIS OF THE CHALLENGES AND ACTIONS OF THE EUROPEAN UNION.	45
Маніяк В. С. ДЕМОКРАТИЧНІ ІДЕЇ ВІЛЬНО-КОЗАЦЬКОГО РУХУ ХХ СТОЛІТТЯ У ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.	47
Мігунов Б. В. УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ДО ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1920 – 1930-ті рр.).	51
Міронова І. С. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДІВ І КОМПЕТЕНЦІЙ В «НОВУ УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ» (НУШ).....	53
Панасюк М. С. ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	56
Проноза І. І. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.	60
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНИ	64
Амбарцумян А. К. ДОСВІД НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	64
Бойко В. В. ЦІННОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.	66

Брит О. Р. ОСНОВНІ ХВИЛІ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	68
Іовчева А. М. БОРОТЬБА З ГЕНДЕРНИМИ СТЕРЕОТИПАМИ В СУСПІЛЬСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ.....	73
Корж С. М. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО.....	76
Мицик Л. М. ЕВОЛЮЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	79
Підберезних І. Є. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 10 «СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ» ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	82
Прокопчук І. І., Єршов Д. С. СПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ.....	85
Руденко С. В. ГРОМАДЯНСЬКЕ І ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	88
Соловійова А. С. УТВЕРДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК БАЗИСУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ.....	91
Стоянова І. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТУСУ ЖІНОК ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТОЛІТТЯ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	94
РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ.....	98
Бурдейний В. О. БИТВА ПІД ДОРОСТОЛОМ 971 р.	98
Вершинін Д. Д. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У РЕТРОСПЕКТИВІ НІМЕЦЬКОГО МЕМУАРИСТА (1918–1919 рр.)	101
Вірлич Є. М. ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТА ВІРЛИЧА У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОБРОВІЛЬНОГО ІСТОРИКО-ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА «МЕМОРИАЛ».....	105

Глов'як Л. Ю. ВПЛИВ ПРИРОДНИХ КАТАКЛІЗМІВ НА АРХЕОЛОГІЧНУ СПАДЩИНУ ДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ.....	107
Гобжелян В. О. ФРАНКСЬКЕ КОРОЛІВСТВО: ПІДНЕСЕННЯ І ЗАНЕПАД, ВЕРДЕНСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО НАСЛІДКИ... ..	111
Горбенко К. В., Смирнов Л. І. КОНТАКТИ НАСЕЛЕННЯ НАДЧОРНОМОР'Я ТА БАЛКАНО-ЕГЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ НА ЗЛАМІ 2–1 ТИСЯЧОЛІТТЯ ДО Н. Е.	114
Горохов В. В. ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ СУХОГО ЗАКОНУ В США.....	117
Денисюк І. В. ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ВІДНОВЛЕННЯ РУХУ ЗА ПЕРЕСЕЛЕННЯ ДО КРИМУ НАПРИКІНЦІ 1980-х рр.	120
Карнаух Є. Г., Смирнов О. І. КУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ В ЕПОХУ БРОНЗИ (НА ПРИКЛАДІ ПОХОВАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ, ВІДКРИТИХ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ, УКРАЇНА).....	123
Картузов К. М. ФОРМУВАННЯ ФОНДУ «КАНЦЕЛЯРІЯ МИКОЛАЇВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ГУБЕРНАТОРА» У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	125
Короткова В. В. ЧУМА ЮСТИНІАНА: ПЕРШЕ ПРИШЕСТЯ ЧУМИ ДО ЄВРОПИ	127
Костюк Є. М. «ВЕЛИКА ГРА» ПРОТИСТОЯННЯ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ.....	129
Кочетков В. В. АМЕРИКАНСЬКО–ІНДОНЕЗІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ.....	131
Макарішин С. В. THE ROLE OF UKRAINIAN COSSACKS IN THE LISOVCHUK DETACHMENTS.....	134
Ніколенко В. С. АВІАЦІЙНА РОЗВІДКА: ЯК БРИТАНСЬКІ ЛІТАКИ ЗМІНИЛИ ТАКТИКУ НА ФРОНТАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	137
Павліченко Т. ЗНАЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В КОМПЕТЕНТНІСТНОМУ ФОРМУВАННІ ШКОЛЯРА.....	139

Пархоменко В. А. УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТСЬКІ МАНІФЕСТАЦІЇ 1937–1938 рр. У ЛЬВОВІ КРИЗЬ ПРИЗМУ СПОГАДІВ Р. МАЛАЩУКА.....	142
Пирогов О. С. ПЕРЕХІД ХАРКІВСЬКОГО ТРАКТОРНОГО ЗАВОДУ НА ВІЙСЬКОВІ РЕЙКИ У 1941 РОЦІ.....	144
Піструїл І. В. ПРО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОВИ.....	146
Скидан О. М. РОЛЬ ПІДВОДНИХ ЧОВНІВ У КАМПАНІЇ НА СОЛОМОНОВИХ ОСТРОВАХ 1942–1945 рр.....	148
Шевчук В. В. ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	150

РОЗДІЛ 1. **ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ** **РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРИЧНА** **РЕТРОСПЕКТИВА**

Гаргаун Я. І.

канд. іст. наук, доцентка кафедри історії,
заступник директора НН ІПО,
ЧНУ імені Петра Могили

ВІЙСЬКОВІ КАПЕЛАНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році з анексії Криму і триває в умовах повномасштабного вторгнення Росії з 2022 року, стала одним із найважчих випробувань для українського народу. Українські військовослужбовці стикаються не лише з фізичними загрозами, а й з емоційними та духовними викликами, що є невід'ємною частиною будь-якого збройного конфлікту. В цьому контексті особливу роль відіграють військові капелани – духовні наставники, які допомагають формувати і підтримувати духовну стійкість українських військовослужбовців на передовій.

До початку російської агресії капеланство в Україні було менш інституціоналізованим, а духовна підтримка військових здебільшого здійснювалася на добровільних засадах. Капелани приїздили в підрозділи за запитом командирів, але офіційної посади капелана в ЗСУ не існувало. Після початку війни у 2014 році потреба у військових капеланах зростає значно. Військові підрозділи почали активно запрошувати священнослужителів для духовної підтримки особового складу, особливо у важкі моменти бойових дій. Цей період став вирішальним для визнання важливості капеланської служби на державному рівні.

У грудні 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон про службу військового капеланства, який офіційно закріпив статус військових капеланів у структурі Збройних Сил України та інших військових формувань. Закон передбачає, що капеланська служба є частиною загальної системи забезпечення військовослужбовців. Він

також визначає права, обов'язки та порядок призначення військових капеланів, що зробило цей інститут більш структурованим і офіційним.

З початком повномасштабної війни Росії у 2022 році багато священнослужителів різних конфесій добровільно приєдналися до військових формувань, допомагаючи військовослужбовцям долати духовні та психологічні труднощі. Під час бойових дій військовослужбовці часто стикаються з екстремальними ситуаціями, які можуть піддавати сумніву їхні моральні та духовні орієнтири. Військові капелани стають тією ланкою, що допомагає воїнам підтримувати внутрішню рівновагу, знаходити сили для подальшого опору і зберігати людяність навіть у умовах жорстоких битв.

Основними напрямками діяльності капеланів є:

- Пастирська опіка: проведення богослужінь, молитов, сповідей та причасть. Це надає військовим можливість звернутися до віри, знайти спокій та опору у власній релігійній традиції.
- Моральна підтримка: капелани слухають, радять, підтримують у важкі хвилини. Часто військовослужбовці діляться з капеланами найглибшими страхами і переживаннями, шукаючи підтримки не тільки як у священників, але й як у наставників.
- Психологічна допомога: хоч капелани не є професійними психологами, їхня присутність і готовність вислухати допомагає боротися зі стресом і посттравматичним синдромом, з якими стикаються бійці. Саме через духовне спілкування вони допомагають військовим осмислити свої переживання та подолати важкі емоції.

Одним із найбільших викликів на передовій є страх смерті, який постійно супроводжує військовослужбовців. Капелани допомагають осмислити цей страх у контексті віри, знаходити відповіді на екзистенційні питання та зберігати надію на майбутнє. Це особливо важливо для тих, хто втратив побратимів або бачив жахи війни на власні очі.

Діяльність військових капеланів не позбавлена викликів. Під час війни вони стикаються з тими ж небезпеками, що й військовослужбовці – обстрілами, пораненнями, втратами. Капелани також перебувають під великим емоційним і духовним навантаженням, адже їм часто доводиться допомагати не лише військовим, але й родинам загиблих. Крім того, капелани мають справлятися з духовними дилемами, пов'язаними з участю в конфлікті, де щодня гинуть люди. Інший виклик полягає в тому, що військові можуть належати до різних релігійних

традицій або взагалі бути атеїстами. Тому капелани мають бути гнучкими, зберігати повагу до кожного світогляду і надавати духовну допомогу незалежно від релігійної приналежності.

Таким чином, капелани у складі військовослужбовців ЗСУ відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні духовної стійкості воїнів. Військові капелани роблять величезний внесок у моральну стійкість українських збройних сил під час російсько-української війни. Вони допомагають бійцям зберігати людяність, віру в перемогу та внутрішню рівновагу. Їхня місія – підтримувати моральний і духовний стан бійців, допомагати їм долати стрес, втрати та моральні виклики. В умовах жорстоких бойових дій капелани стають не лише наставниками і порадиниками, а й символом віри, надії та стійкості, які допомагають українським військовим залишатися сильними в боротьбі за свободу і незалежність своєї країни.

Гавриленко А. П.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта, Правознавство),
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Пархоменко В. А.

д-р іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили

ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ НАПРЯМ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Наприкінці XVIII і у XIX столітті, в Європі у науково-історичній спільноті, яка стрімко розвивалася усталелися погляди етатизму на минуле держав. Звичайно, такий погляд на історію не є винаходом XIX сторіччя, починаючи з середніх віків, у хроністів та літописців, в центрі історичної оповіді опинялася «держава», основним гарантом її існування була міцна монарша влада, тяглість якої відображалася, через династичність, і боже покровительство. Однак, саме із розвитком історичних наукових знань і методів пізнання, державницький погляд на минуле став таким, що почав обґрунтовувати першість імперій у світі, їх безумовно вище становище над колонізованими територіями, та

беззаперечно велич яка відраховувалася від часів середньовіччя.

Зовсім інша доля спіткала бездержавні народи, які будучи під владою могутніх імперій змушені були шукати легальні шляхи «написання власної історії», яка б не суперечила імперії, і не була занадто революційною. І отже, одним із реальних і легальних шляхів який би міг хоч якось протиставитись імперії, було формування державної традиції народу, як обґрунтування, по перше важливості його кращого існування в імперії, і по друге створення в майбутньому власної держави.

Однак, слід зауважити, що шлях «державницький», в наукових українських колах кінця XIX – початку XX століття, не був популярним, більшого визнання здобув етнічний або народницький погляд на Українську історію, який наймайстерніше виписав Михайло Грушевський у своїй фундаментальній «Історії України Руси» [4], і звичайно Володимир Антонович. Таке бачення було характерним для багатьох підневільних народів як Російської імперії, так і Австро-Угорської. Але не слід обмежуватися лише таким поглядом, бо в Східній Європі було чимало прикладів «державництва». Звичайно найяскравіше тут виступає Польща, яка всі свої національні сили у XIX столітті прикладала до того аби повернути увагу світу до себе як до народу у якого відібрали державу. Питання про колишню велич Речі Посполитої, завжди керувало діями польського національного руху, воно надавало їм аргументи проти Росії. І ще одним народом який обґрунтовував свої національні права в Російській імперії, був литовський. Велич Великого князівства Литовського протиставлялася як Росії, так і Польщі. Основною метою було показати, що ці народи не є простим колонізованим імперією простором, а потужними народами з державницькою традицією. Приблизно таким шляхом розвивалася і невелике відгалуження українського національного руху. Безумовно таким «орієнтиром», державної традиції українців була Гетьманщина, Військо Запорозьке, яка у свідомості національної еліти формувалася, як окремішня аристократична держава, зі своїми правами, і вольностями, яку було втрачено в ході нерівної боротьби з імперією. Цей образ тягнеться, ще від кінця XVIII століття, до речі як і польське возвеличення втраченої Речі Посполитої. Іван Котляревський писав у «Енеїді»: «Так вічної пам'яті бувало у нас в Гетьманщині колись» [2, с. 4]. Тобто оцей образ ранньомодерної державності, сприяв розвитку ідей етатизму в українських елітах.

Державницький погляд на українську історію, зароджувався, більше

у колах національної, політично-культурної інтелігенції аніж в академічних. Тож головне питання полягає в наступному: як проявлялася в цих колах, державницька точка зору на історію? Звичайно не можна назвати конкретно дати, коли ця ідея набула, поширення тому зупинимось, на найяскравіших, на наш погляд, виявах традиційного, державницького сприйняття, не тільки минулого України а й майбутнього.

Першою слід згадати представницю знаного старшинсько-гетьманського роду, графиню Єлизавету Милорадович-Скоропадську, громадську діячку, меценатку. Павло Потоцький у листі до М. Гніпа писав: «В кінці 50-х і на початку 60-х років у Полтаві були особи, які думали відновити гетьманство, а між ними Милорадовичка теж ширила цю ідею» [1, с. 117]. Згодом Єлизавета Іванівна готувала на гетьмана свого сина Григорія. Згідно з літописом роду Милорадовичів, він навчався в Одеській семінарії [1, с. 117]. І в таких намаганнях вона була не одна. Ідея гетьманства, козацька романтика – закорінювалися у спадщині української державності XVII ст. Її носієм лишилась козацька старшина, традиції якої тривалий час зберігалися на Полтавщині. Переяславський маршал Василь Лукашевич на початку XIX ст. заснував при полтавській масонській ложі національне товариство, а рідний дядько Є. Милорадович П. Скоропадський хизувався українством у вельможних салонах. П. Потоцький носив гетьманський одяг і навіть на воротах свого маєтку почепив червоний стяг. Графиня Єлизавета була одним із останніх представників української козацької аристократії, які не зріклися національної самоповаги і державницьких устремлень [1, с. 122].

На зламі XIX і XX століть, державницьке питання, набуває друкованого втілення. Уваги в цьому контексті потребує Микола Міхновський, і його головний твір «Самостійна Україна», в якому він говорить про об'єднання України та Московщини у XVII столітті як двох рівноправних держав, які мали одне до одного певні обов'язки і права, але з часом вони були пригнічені і забуті. «Антракт, власне, починається з 1654 року, коли українська республіка злучилася з московською монархією політичною унією. З того часу українська нація політично й культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, нація знесилюється, гине, але потім знов відроджується, з-під попелу старовини виника ідея нової України» [5, с. 33]. Україна у Міхновського постає як самодостатній політичний гравець, який з власної волі увійшов в унію з Москвою.

«Відомо гаразд, що ми власновільно прийшли до політичної унії з московською державою і заступником її – царським правительством» [5, с. 34]. «Держава наших предків злучилася з московською державою «як рівний з рівним» і «як вільний з вільним», каже тогочасна формула, себто дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свого внутрішнього устрою, схотіли з'єднатися для досягнення певних міжнародних цілей» [5, с. 35]. Міхновський доводить, що якщо Україна вже «тоді» була рівною Москві, то чому вона не може бути такою «зараз»?

І наступним, найвидатнішим політиком державницької течії став В'ячеслав Липинський, саме йому належить найбільше теоретичне обґрунтування державної традиції, з якого випливає право українців на власну державу. «Кожна нація має тільки таку традицію, яку вона сама собі в своїй історії витворила. Кожна нація може мати тільки таку форму національно-державного ладу, який з цієї традиції виростає і на який цієї традиції вистачає... Досконалити цю традицію – тобто обережно відкидати з неї все, що в життю нації показало себе шкідливим, все, що для національної творчості оказалось нездоровим, і з любов'ю та піетизмом розвивати те, що виказало свою творчу силу і життєздатність – ось завдання тих, хто будує, хто творить, хто живе життям нації, хто з життям нації зв'язує своє власне життя» [3, с. 94].

Отже, український державницький погляд на минуле і майбутнє народу у XIX і на початку XX століття, не був унікальним у своєму роді, а знаходився цілком в рамках тогочасних східноєвропейських рухів (польського, литовського, тощо). Державність українців, доказувалася величчю, аристократичністю, та правом Гетьманщини. Звичайно, не слід ідеалізувати ці погляди, вони багато в чому були недосконалими, але також не слід їх забувати та знецінювати. Хоча такий погляд на історію України і не був домінантним, а скоріше винятковим. І закордоном, і в самій Україні його майже не визнавали (на відміну від польського), однак це був дуже цікавий, та історично зумовлений шлях до остаточного відродження української нації.

Джерела та література

1. Петренко І. М. Єлизавета Милорадович (1832–1890) в українському суспільно-політичному русі: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2013. 151 с.
2. Іван Котляревський «Енеїда». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1052&page=4>

3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // Повне зібрання творів. Київ; Філадельфія: Ін-т Східноєвропейських досліджень НАНУ; Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. К. Липинського, 1995. Т. 6. Кн. 1. 470 с.
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 1–11 (кн. 12). Київ: Наукова думка, 1991–1998.
5. Міхновський М. Самостійна Україна; Справа української інтелігенції. Київ: МАУП, 2007. 352 с.

Кобець Є. А.

аспірант кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили

УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Відносини між Україною та Європейським Союзом розвиваються протягом багатьох років. З моменту здобуття незалежності Україна взяла курс на європейську інтеграцію, визначивши це ключовим напрямом своєї зовнішньої політики. Пріоритетом стали реформи, які наближають країну до європейських стандартів у політичній, економічній та правовій сферах. Підписання Угоди про асоціацію та Договору про зону вільної торгівлі з ЄС стали важливими кроками до поглибленої інтеграції, сприяючи тіснішій співпраці у різних сферах, включаючи політику, економіку та культуру. Однак, цей шлях супроводжується викликами, такими як геополітичні ризики, корупція та внутрішньополітичні процеси. Незважаючи на це, Європейський Союз надає Україні фінансову підтримку, експертні поради та сприяє обміну досвідом, що допомагає країні просуватися до європейських цілей. Відносини між Україною та ЄС стали вагомим елементом геополітичної ситуації, засновані не лише на економічній співпраці, але й на спільних цінностях та прагненні до стабільності й процвітання в регіоні.

Економічна інтеграція України з Європейським Союзом відкриває нові можливості для доступу до великого ринку, що сприяє зростанню експорту та інвестицій. Це стимулює розвиток промисловості та інших галузей, а також сприяє модернізації економіки України, підвищуючи її конкурентоспроможність. Українські підприємства адаптуються до

європейських стандартів, що дозволяє розвивати інноваційні та високотехнологічні галузі. Окрім доступу до ринків, Україна отримує фінансову та технічну підтримку від ЄС, що сприяє розвитку інфраструктури, освіти та наукових досліджень. Однак, економічна інтеграція вимагає відповідності високим європейським стандартам, що ставить перед урядом і бізнесом виклики щодо адаптації до нових вимог. Попри ці труднощі, інтеграція є вигідною для обох сторін, зміцнюючи стабільність та економічну безпеку. Водночас важливо зберігати національний суверенітет у вирішенні економічних питань, зокрема у виборі шляхів розвитку.

Співпраця України з ЄС у галузі енергетики посилює енергетичну безпеку обох сторін. Розвиток інфраструктури та диверсифікація джерел постачання зменшують залежність від обмеженої кількості постачальників. Упровадження новітніх технологій та підвищення енергоефективності знижують споживання енергії та мають позитивний вплив на екологію. Особливе значення має співпраця у газовій сфері, де йдеться про безпеку транзиту газу через Україну. Інтеграція України до європейських енергетичних ринків дозволяє адаптуватися до європейських стандартів та розвивати конкуренцію. Співпраця також сприяє розвитку відновлюваних джерел енергії, зокрема сонячної та вітрової. ЄС надає фінансову та технічну підтримку для реалізації проєктів, спрямованих на стабілізацію та розвиток енергетичного сектору. Це партнерство є стратегічно важливим для обох сторін і закладає основу для сталого розвитку енергетики в регіоні.

Після вторгнення Росії в Україну, країни ЄС, США та інші держави ввели санкції, які можуть суттєво вплинути на експорт російського природного газу та добрив. Варто зазначити, що європейські імпортери можуть звернутися до альтернативних постачальників, таких як США. Однак, з огляду на логістичні труднощі, експорт зрідженого природного газу (ЗПГ) з США збільшить витрати і не забезпечить значного полегшення, принаймні в короткостроковій перспективі.

Захоплення Росією значних територій негативно впливає не тільки на економіку та добробут України, але й становить загрозу міжнародній безпеці. Ядерна загроза, продовольча криза, економічні збитки та міграція залишаються серйозними проблемами, що потребують негайного вирішення.

Джерела та література

1. Kotlyar Yu., Lymar M., Ahieieva-Karkashadze V. The U.S.–European

coordination for assisting Ukraine, reviving the Alliance and protecting European values // American History and Politics. 2022. № 14. P. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2022.14.1>

2. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. 1421 p.
3. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. К.: КАЛАМАР, 2017. 268 с.

Котляр Ю. В.

д-р. іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили

ВІЙНИ, РЕВОЛЮЦІЇ ТА РОЗПАДИ ІМПЕРІЙ: ІСТОРИЧНІ АНАЛОГІЇ

Росія у вигляді імперії (XVIII – початок XX ст.), Радянського Союзу (XX ст.), недоімперії Російської Федерації (кінець XX – початок XXI ст.) розв’язала велику кількість війн, виступаючи агресором щодо своїх сусідів. Частина цих війн була ганебно програна, особливо коли росіяни стикалися із завзятим опором військових, місцевого населення або ж з технологічно розвиненим противником та потужним міжнародним спротивом.

В процесі дослідження використано метод аналогії, який тісно пов’язаний з історико-порівняльним методом, який дає змогу співставляти історичні події, що відповідають різним війнам: російсько-японській, Першій світовій, війні в Афганістані та в деякій мірі з російсько-українській війні 2022–2024 рр.

1853-1856 рр. – Кримська або Східна війна між Російською імперією і союзницькими військами Османської імперії, Великої Британії, Французької імперії та Сардинського Королівства за панування на Близькому Сході і Балканах. Війна закінчилася капітуляцією Росії та Паризьким миром 1856 р. Він позбавив Росію права мати військовий флот на Чорному морі, а також фортеці й прибережні арсенали. Російська імперія публічно відмовилася від претензій на Молдовське князівство, Валахію та південну Бессарабію.

Наслідки: війна суттєво підірвала довіру народу до імператора й

держави, виникла революційна ситуація. Аби врятувати становище Олександр II зважився на реформи, які були проведені в 60-70-х рр. XIX ст.

1904-1905 рр. – Російсько-японська війна між Російською і Японською імперіями за контроль над Маньчжурією і Кореєю, в якій Росія зазнала нищівної поразки. За результатами Портсмутської мирної конференції 1905 р. острів Сахалін і всі прилеглі острови були передані Японській імперії.

Наслідки: революція 1905-1907 рр. в Російській імперії.

1914-1918 рр. – Перша світова війна між двома коаліціями європейських держав Троїстим (Четверним) союзом і Антантою. У ній брало участь 38 країн, 74 млн. чоловік, з яких 10 млн. було вбито і 20 млн. покалічено. Росія прагнула приєднати до себе Східну Галичину, Буковину, Закарпаття та оволодіти чорноморськими протоками Босфором та Дарданеллами.

Війна призвела до розпаду Російської, Німецької, Австро-Угорської та Османської імперій і складання нової геополітичної ситуації в світі.

Наслідки: Лютнева революція 1917 р., Жовтневий переворот 1917 р., національні революції. Російська імперія розпалася і як держава перестала існувати. На її теренах були створені нові держави: Польща, Фінляндія, Україна, Білорусія, Естонія, Латвія, Литва, Тува і Закавказзя.

1979-1989 рр. – Війна в Афганістані – військова інтервенція Радянського Союзу у суверенний Афганістан під приводом боротьби проти повстанських груп моджахедів, у якій брали участь урядові війська Афганістану і СРСР. По суті, Афганістан став однією з так званих гарячих точок Холодної війни, де в черговий раз в битві зіткнулися дві системи – комуністична і демократична. Виведення військ СРСР був спровокований наростаючими економічними негараздами в Радянському Союзі і зміною політичного курсу, причиною якого стала перебудова Михайла Горбачова.

Наслідки: 1991 р. – розпад Радянського Союзу привів до незалежності п'ятнадцяти республік СРСР і появи їх на світовій політичній арені як самостійних держав: Україна, Російська Федерація, Білорусь, Молдова, Литва, Латвія, Естонія, Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Таджикистан, Киргизія, Туркменія і Узбекистан.

Три автономії, які проголосили незалежність під час розпаду СРСР, її згодом втратили: Татарстан в 1994 р. підписав договір, згідно з яким він входить до складу РФ, Чеченська Республіка Ічкерія була приєднана до складу РФ силовим шляхом у 1999-2000 рр., а Республіка Гагаузія

мирно ввійшла в 1994 р. до складу Молдови як автономне територіальне утворення.

Розпад Радянського Союзу став завершенням не лише 69-літньої історії багатонаціональної комуністичної імперії, а й другим етапом розпаду поліетнічної Російської імперії.

Російсько-українська війна. У лютому 2014 р. Російська Федерація розпочала війну з Україною, вдершись на її терени з Кримського півострова, а також, організувавши військовий конфлікт на Донбасі. Відтоді протягом довгих восьми років і аж до нового повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. російсько-українська війна тривала з різними хвилями загострень.

Активна фаза російсько-української війни розпочалася о 5-й ранку 24 лютого 2022 р. Путінська росія розраховувала на блицкриг і повний розгром України, але вже більше двох років український народ за допомогою своїх союзників героїчно стримує воєнну агресію російського мілітаризму (новітньої московської орди ХХІ ст.)

Можливі наслідки: перемога України в російсько-українській війні, виходячи з історичних аналогій, може призвести до третього етапу розпаду росії, яка вийде з війни в Україні послабленою політично, мілітарно та економічно. При цьому, головним інструментом «розчленування» росії стануть саме представники колишніх національних меншин, які органічно перетворяться на представників національних більшостей нових державних утворень. Черговий «парад суверенітетів» може поставити хрест на самій можливості існування останньої світової імперії.

Таким чином, в історії Російської імперії – СРСР слід виділити фактор програної війни, який призводить до створення революційної ситуації в країні і як наслідок – до її розпаду.

Джерела та література

1. Котляр Ю.В. Фактор програної війни // Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 27 жовтня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 22–23.
2. Котляр Ю.В. Програні війни ХХ ст. та розпади Росії // Причорномор'я: історико-правовий, мовний, етнокультурний та релігійний виміри: збірник наукових праць. Випуск 9 / відп. ред. М. І. Михайлуца. Одеса: Олді+, 2023. С. 147–152.

Максименко В. В.

здобувач (першого) бакалаврського рівня
спеціальності 032 Історія та археологія,

ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

УКРАЇНА – ЦЕ ЧАСТИНА ЄВРОПИ

Належність України до Європи підтверджуються тяглістю, усталеністю й наповненістю зв'язків та взаємовпливів українства й решти європейських народів. З давніх часів Україна перебувала в центрі політичного життя, що вирувало на європейських обширах. У середньовічній Київській Русі тогочасні українські землі складали осердя гідного подиву політичного, економічного та культурного об'єднання. Для Європи тієї доби ознакою престижу й могутності династії була готовність інших провідних династій вступити з нею в шлюбні зв'язки. За цим виміром князювання Ярослава Мудрого, якого називали «тестем Європи», яскраво підтверджувало престиж київського престолу. Адже його дружиною стала шведська принцеса, з однією з його сестер був одружений польський король, з іншою – візантійський царевич: троє його синів одружилися з європейськими принцесами, а три доньки вийшли заміж за французького, норвезького та угорського королів [1].

Київська Русь, будучи переможеною монголо-татарськими ордами в першій половині XIII ст., забезпечила решту Європи від цієї смертельної небезпеки. Тим самим ціною власного занепаду ранньосередньовічний Київ уможливив подальший природний розвиток європейських народів.

Повстання під проводом Богдана Хмельницького 1648 р. проти польської шляхти та його здобутки, їхній вплив на перебіг подій у рідному краї та на континенті, іноземні історики порівнюють зі значеннями таких гігантів XVII ст., як Кромвель в Англії та Валенштайн в Богемії. Богдан Хмельницький відновив національний політичний організм, постав у свідомості величезної більшості українців визволителем, який підняв широкі народні маси на шлях національного та соціально-економічного творення [3].

Починаючи із середньовіччя, Україна не один раз була в епіцентрі подій на континенті. Відчайдушні прагнення інкорпорувати не лише її

території, а й людяність, у різний час були притаманні чи не всім сусідам – ближнім і далеким – які хотіли свого можливого піднесення й гіпотетичну велич з реалізацією таких намірів. Останнє свого часу стосувалося і Речі Посполитої, і Великого Князівства Литовського, і Російської держави. Нинішня територія України поставала полем запеклих воєнних зіткнень небачених масштабів у двох світових війнах ХХ століття. Однак і в цих битвах українці до рішучої боротьби за свою державність, незважаючи на те, що в роки Першої світової війни вони опинилися по різні боки між ворогуючими державами [3].

Практика національного державотворення не пройшла мимо, хоча мети не було досягнуто, яскравий виявився потяг українців до незалежності та державотворення в ХХ столітті. З цим мали рахуватися тоталітарні та командно-адміністративні держави. Не лише визнанням величезних втрат, а й результатами її вагомого внеску в перемогу над гітлерівською коаліцією під час Другої світової війни був і той факт, що Україна вийшла в коло держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй.

Однак лише в 1991 році Україна здобула реальну державність, стала на шлях суверенного розвитку і формування рівноправних відносин як із пострадянськими, так і європейськими державами. Молода держава взяла курс на демократизацію суспільства, дотримання прав людини і громадянина, формування сучасної нації та модернізації економіки, ствердження та зміцнення європейських цивілізаційних і культурних засад суспільно-політичного життя [2].

Забезпечення незворотності демократичних процесів, утвердження України в колі європейських держав й світу потребує пошуку спільних засад розвитку континенту та власне його спільного майбутнього. Україна, стверджуючись у світовій спільноті, прагне поповнити собою коло саме демократичних держав. Географічне розташування нашої країни на Європейському континенті доповнюється політичним курсом офіційного Києва увійти до кола держав об'єднаної Європи.

Джерела та література

1. Україна в Європі; пошуки спільного і майбутнього / За ред. А. І. Кудряченка Київ: Фенікс, 2009. С. 544.
2. Україна і Європа: нариси з історії літератури та філософії / Л. В. Ушкалов. Харків: Майдан, 2016. 316 с
3. Україна і Європа (1990–2000 рр.): В 2 ч. Ч. I: Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анот. іст. хроніка / Відп. ред. С. В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2001. 310 с.

Мосін О. В.

аспірант кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

САКРАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЄВРОМАЙДАНУ

Події Євромайдану 2013-2014 років стали важливим етапом в історії України, що вийшов за межі простого політичного протесту та перетворився на складний соціокультурний феномен з глибоким сакральним значенням. З огляду на це, уваги заслуговує аналіз релігійного виміру Майдану, оскільки саме релігійна риторика, символіка та активна участь духовенства надали цим подіям сакрального характеру. Нині спостерігається зростання наукового інтересу до сакрального в Україні. Паралельно існують спроби з відновлення значущості, повноцінного функціонування самого сакрального виміру в сучасному українському суспільстві [1].

Визначаючи концептуалізацію протесту, ми акцентуємо увагу на тому, як Майдан став потужним символом боротьби за людську гідність, демократичні цінності та право на самоорганізацію, а також як він вплинув на формування нових соціальних та політичних ідентичностей.

Сакральний вимір Майдану виявляється у перетворенні протесту на новий простір для вираження колективних ідентичностей. Так, професорка Колумбійського університету К. Ваннер наділяє Майдан релігійним символізмом, підкреслюючи, що емоційні переживання, відчуті на Майдані, змінили сприйняття українцями власної ідентичності, їхнього місця в суспільстві та соціальної ролі [2]. Ці емоції сприяли формуванню нових політичних поглядів і лояльностей. Вона стверджує, що важливість Майдану полягає в його здатності радикально трансформувати повсякденне життя, зокрема релігійні практики, які почали більш активно впроваджуватися у публічний простір і соціальні інституції.

В умовах соціальної напруги, протестувальники, об'єднані спільною метою, відзначали свою приналежність до національної спільноти, використовуючи релігійні символи поряд із національними атрибутами. Так, професорка Г. Зоргдрагер з Протестантського богословського університету в Амстердамі підкреслює, що духовний аспект надавав протестам моральну легітимність, а різноманітні релігійні символи, такі як ікони та хрести, стали невід'ємною частиною протестного ландшафту, формуючи образ Майдану як священного простору [3].

Крім того, постать Берегині на Майдані перетворилася на символ захисту, що акцентує глибокий зв'язок між релігією та національними прагненнями.

Духовенство стало активним учасником протестних акцій, пропонуючи не лише моральну підтримку, але й формуючи релігійний контекст протестів. Священнослужителі різних конфесій активно залучалися до молитв, проведення богослужінь та інших релігійних обрядів, що створювало атмосферу спільності та взаєморозуміння. Проповіді, в яких підкреслювалася важливість цінностей людської гідності, справедливості та свободи, стали своєрідними мантрами для протестувальників, зміцнюючи їх моральний дух.

Важливим аспектом сакрального значення Євромайдану стала міжконфесійна єдність, яка проявилася у співпраці різних релігійних організацій. Об'єднання православних, греко-католицьких та протестантських церков на підтримку протестувальників не лише демонструвало здатність релігійних спільнот знаходити спільну мову у складний період, але й створювало нову соціальну динаміку. В умовах спільної боротьби за демократичні цінності, релігійна належність втрачала розділовий характер, трансформуючи протест у явище, яке об'єднувало різні верстви суспільства.

На Майдані відбувалися численні сакральні ритуали, включаючи молитви та освячення, які не лише підсилювали моральний дух учасників, але й надавали протесту сакрального змісту. Наприклад, 21 лютого 2014 року, в момент, коли протестувальники опинилися на межі відчаю, священнослужителі почали вести людей у молитві, перетворюючи Майдан на загальний літургійний простір без чітких меж. Об'єднуючим елементом стала бриколажна літургія, що поєднувала традиційні православні молитви з народною піснею «Пливе кача», яка стала символом жалоби та пам'яті про загиблих. Таким чином, учасники протесту створили атмосферу родинності, згадуючи загиблих. Як наслідок, меморіальні місця на Майдані перетворилися на символи колективної пам'яті та морального обов'язку перед загиблими, що зміцнювало відчуття спільної спадщини. Молитви за мир та справедливість, що лунали в натовпі, підкреслювали єдність мети та цінностей, з якими протестувальники виступали проти авторитаризму.

Майдан став ключовим елементом у формуванні нової політичної ідентичності та соціальних інститутів в Україні. Події протесту створили новий суспільний контракт, в якому релігійні цінності та ідеали демократичного управління стали невід'ємними. Ці зміни

відобразилися не лише в політичних процесах, а й у культурному осмисленні української ідентичності, де сакральність стала основою для нових форм соціального співжиття. Протест спонукав до переосмислення ролі церкви у суспільстві та її впливу на політичні рішення.

Отже, сакральне значення Майдану є багатограним і не може бути недооцінене. Це явище стало символом боротьби за демократичні цінності, людську гідність та право на самоорганізацію. Релігійний вимір протестів, особливо участь духовенства та міжконфесійна єдність, стали важливими складовими цього феномену, сприяючи його сакралізації. Дослідження релігійної риторики, символіки та ритуалів дозволяє нам краще зрозуміти, як Майдан вплинув на формування сучасної української нації та її політичної ідентичності.

Запропонований аналіз відкриває нові перспективи для дослідження релігійного виміру суспільних рухів не лише в Україні, а й у глобальному контексті. Євромайдан як явище, яке об'єднує релігійні та політичні елементи, може бути основою для порівняльних досліджень, спрямованих на вивчення впливу сакральних аспектів протестів у різних країнах. Особливо важливим є вивчення того, як релігійна ідентичність може стати критично важливим фактором у формуванні соціальних та політичних змін, а також у створенні нових форм соціальної солідарності та об'єднання в умовах глобалізації.

Джерела та література

1. Котляр Ю.В. Сакральна історія – наука про духовність // Наукові праці: науково-методичний журнал. Випуск 298. Т. 310. Історія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2018. С. 81–84.
2. Wanner C. Radical hope: The Maidan as historic event. Everyday religiosity and the politics of belonging in Ukraine / Editor C. Wanner. Cornell University Press, 2022. P. 82–117.
3. Zоргdrager H. Epiphany between the Barricades: The Ukrainian Maidan as a Sacred Space. Yearbook of Ritual and Liturgical Studies. 2016. № 32. P. 167–188.

Ніколаєва Т.

канд. іст. наук, професор кафедри політичних технологій
Київського національного економічного університету імені Вадима
Гетьмана

ВІЙНА ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНФЛІКТ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Україно-російські відносини – це складне переплетення історичних подій, що сягають корінням у давнину. Географічна близькість двох народів не змогла подолати глибоких культурно-цивілізаційних розбіжностей. Українська ідентичність, що завжди тяжіла до європейських цінностей, контрастувала з російською, що базувалася на інших історичних та культурних засадах. Україна, зробивши свідомий вибір на користь європейських цінностей, долає дуже складний шлях боротьби за своє існування.

Життя на межі різних цивілізацій породило в Україні роль транзитера-посередника між різними культурами, релігіями, ідеологіями та менталітетами. Така ситуація часто призводила до конфліктів і непорозумінь, оскільки різні інформаційні простори не завжди знаходили спільну мову. Україно-російські відносини розвивалися якийсь період, на основі спільної православної спадщини. Проте, історично, з плином часу, географічні, культурні та ментальні відмінності між українцями та росіянами почали посилюватися. Важливу роль у формуванні українського сучасного світогляду, базованого на національних цінностях, відіграли викриті сторінки раніше замовчуваної історії в умовах бездержав'я, що стосується не лише спадщини Київської Русі, на яку претендує також і Росія, а багатьох інших історичних наративів, і в тому числі болісної пам'яті про радянський період. В період перебудови та відновлення державності України, відродився історичний досвід віковичної боротьби, що сприяв справедливому прагненню українського народу мати власну національну державу, в якій панують суспільні цінності свободи, демократії, гарантії прав людини. Проте процеси демократизації та державотворення, які супроводжувалися кризами у соціальній сфері, політичній поляризації, приводили до необхідності подолання постколоніальних комплексів і формування нової національної ідентичності. Як зазначає Оксана Забужко, перед Україною постало складне завдання "зшивання" країни, об'єднання її інформаційно

розділених частин на основі живого людського зв'язку. Адже впливи сусідів протягом століть, формували характер взаємовідносин у різних сферах життя між українським, польським, угорським і російським народами.

Багато істориків, політиків і дипломатів, цитуючи німецького публіциста Пауля Рорбаха, що більш ніж півтора століття тому сказав: "Той, хто володіє ключами від Києва, контролює Росію", й досі усвідомлюють значимість України як "східної брами Європи", за визначенням історика Сергія Плохія [1], і в цьому суперництві проявилось перш за все імперське російське прагнення на історичну спадщину українців, яку вони давно представили світові як власну. Історія засвідчує майже тисячолітнє протистояння між Московією та Україною: починаючи з захоплення й розграбування Києва коаліцією на чолі з Андрієм Боголюбським у 1169 році, чи блискучу перемогу Івана Виговського над московськими військами під Конотопом у 1659 році, чи колоніальне поневолення українців після поразки Івана Мазепи, в його прагненні вирвати Гетьманщину з Московського ярма. Московія спотворювала союзницькі договори та привласнювала українські землі, поступово перетворюючи їх на об'єкти колоніальної експансії, адже московські царі перейняли адміністративні й політичні традиції Золотої Орди, що базувалися на зовнішній агресії та підтриманні внутрішньої атмосфери страху й покори і саме це суперечило прагненню українців до свободи. Російська експансіоністська ідеологія вимагала завоювання слабших і підпорядкування інших націй, не давши можливості сформувати національні держави поневоленням народам у XIX ст., активно використовуючи досягнення культурно й економічно розвиненіших територій для зміцнення власної централізації під єдиною імперською короною. Завдяки українській освіченій еліті (відіграла важливу роль у державотворенні імперії), російські царі прокладали свій шлях до Європи, та шлях їх "приєднання, інкорпорації та асиміляції" супроводжувався русифікацією, уніфікацією правового статусу територій та пристосуванням місцевих еліт (що позбавляло націю лідерства) до імперських норм, асимілюючи українців, позбавляючи їх мови та культури під гаслом "триєдиного російського народу". Згодом, більшовики підхопили імперську традицію, насильницьким шляхом об'єднувати народи, які намагалися скористалися розпадом імперії після Першої світової війни для створення незалежних держав. Для українців це «об'єднання» обернулося трагедіями Голодомору, розкуркулення, сталінських

репресій, знищення церков, депортацій та окупації. Прагнення до свободи та відродження державності призвело до формування національного руху опору проти гітлерівського й сталінського режимів. Процес часткової лібералізації в СРСР у період десталінізації 1950-х років виявив, що серед політичних в'язнів ГУЛАГу українців було значно більше, ніж представників інших національностей.

Хоча російсько-українські відносини історично постійно перебували в різного типу системних контактах й географічній близькості, але ці народи розвивали різні ментальні та світоглядні цінності. Кремль, у всі часи поневолення українських земель, усвідомлював, що без України, Росія втратить статус євразійської імперії, та ризикує стати лише регіональною азійською державою. Саме багатовіковий російський експансіонізм, на думку дослідниці Єви Томпсон (американська науковиця польського походження), сприяв формуванню складної системи україно-російських відносин. Російська політика руйнувала українську мову, культуру та історію, що мало значний вплив на національну ідентичність українців [2]. Ідею відновлення "великої і неподільної" Російської імперії підхопив Володимир Путін у XXI столітті, просуваючи тезу про українців і росіян вже не як про "братні народи" (радянські часи), а як "єдиний народ", намагаючись відновити втрачені після розпаду СРСР території, знищенням України як держави, а українців як нації, розуміючи, що у трикутнику Україна – Захід – Росія, Україна – Захід, є відносно ближчими. Хоча політика Заходу до повномасштабного вторгнення в Україну, на жаль, була політикою подвійних стандартів, що базувалась нав'язаним РФ політичним мисленням на основі вигідної економічної співпраці.

Отже, російсько-українська війна XXI століття, стала доказом, що імперське керівництво вже не зможе гібридно впливати на українське суспільство та його шлях до демократичних європейських цінностей. Імперські амбіції наштовхнулись на потужний суспільний супротив українців, що виник, як на диво ворогам, так і друзям-європейцям. Ворогу не вдалось захопити Україну за три дні. Третій рік триває війна за українську ідентичність: українці - боряться, демократичний світ - допомагає. Міжнародна військова підтримка «Рамштайн» - формату у співпраці з США та НАТО, надають вагому допомогу Збройним Силам України, а також гуманітарну допомогу мільйонам біженців. Адже ворог не лише планує захопити територію України, мотивуючи метою захисту від НАТО, а використати її як плацдарм для того, щоб тримати

в покорі всю Європу. Російська агресія перетворила Україну на лінію розмежування між глобальною демократією та авторитарно-тоталітарними режимами, та на форпост євроатлантичної системи безпеки [3].

Джерела та література

1. Томпсон Е. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 368 с. <http://history.org.ua/LiberUA/966-500-265-1/966-500-265-1.pdf>.
2. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Ключко. Х., 2016. 496 с. https://nashformat.ua/products/ebook-brama-evropy.-istoriya-ukrainy-vid-skifskiyh-voen-do-nezalezhnosti-620233?srsId=AfmBOorbScf4IC4tMc-RfbfspZ_VXbJjH3l5ZyeFpCrosagdkgoRadDG
3. Ніколаєва Т. Цивілізаційне порубіжжя: геополітичний виклик / Політичні трансформації сучасного суспільства : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 22 лютого 2023 р.). Полтава:ПДАУ, 2023. 281 с. <https://www.pdau.edu.ua/content/materialy-naukovo-praktychnyh-konferenciy>

Сватенко Є. О.

(здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності 032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили

РОМАНТИЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ РУХІВ ХІХ СТОЛІТТЯ.

Дослідження ролі романтизму як ідеологічної основи українських національних рухів ХІХ століття є важливим не тільки для розуміння історичних процесів, але й для осмислення сучасних викликів

національної ідентичності. У період активного національного відродження романтичні ідеї стали потужним стимулом для формування національної свідомості, яка була основою боротьби за політичну та культурну незалежність України.

Вибір теми обумовлений тим, що романтизм у європейському контексті не лише розвивав естетичні принципи, але й формував підґрунтя для національних рухів. В Україні ці ідеї знайшли відгук серед інтелігенції, яка прагнула вивільнити країну з-під імперського гніту та повернути народові його культурні й політичні права. Український романтизм, спираючись на власну історичну спадщину, став джерелом натхнення для національно-визвольних рухів і заклав фундамент для подальших національних змагань.

Вивчення впливу романтизму на українські національні рухи XIX століття дозволяє глибше зрозуміти ідеологічні витoki національних прагнень, які залишаються актуальними і сьогодні. У контексті сучасної боротьби за збереження національної ідентичності цей історичний досвід набуває особливого значення. Тому аналіз романтизму як ключового чинника формування національних ідей є актуальним для дослідження як минулих, так і сучасних процесів.

Український романтизм XIX століття відіграв важливу роль у розвитку національної ідеї та формуванні політичної свідомості українців. Як підкреслював Іван Лисяк-Рудницький, романтизм не тільки надихав українську інтелігенцію до відродження національної культури, але й надав важливий ідеологічний інструмент для політичних програм національно-визвольних рухів [1, с. 134]. Важливо зазначити, що український романтизм мав глибокий зв'язок із європейськими рухами, які теж зосереджувалися на відновленні національних традицій і боротьбі за незалежність. Романтичні ідеї, такі як ідеалізація народного минулого та звернення до культурної спадщини, в Україні знайшли особливий відгук через колоніальний статус і систематичні утиски з боку імперської влади.

Яскравим прикладом поєднання романтичних ідей з національним рухом є діяльність Кирило-Мефодіївського братства, яке було створене у 1846 році. Як стверджував Микола Костомаров, один із засновників цього братства, їхня діяльність була спрямована не тільки на політичну боротьбу, але й на духовне відродження українського народу [2, с. 24]. М. Костомаров вважав, що національне визволення неможливе без відновлення історичної пам'яті та звернення до народних цінностей, що було однією з ключових рис романтизму. Його праця «Книга буття

українського народу» підкреслює необхідність повернення до національних коренів і боротьбу за політичну автономію, що стало основою для подальших національно-визвольних змагань.

Важливим внеском у розвиток національної свідомості стала творчість Тараса Шевченка. Його твори були основоположними для формування українського романтичного націоналізму. Як зазначає Оксана Забужко, Т. Шевченко у своїх поезіях створив образ України як землі героїв та мучеників, підкреслюючи моральну справедливість боротьби за свободу [3, с. 56]. Шевченкові образи національної трагедії та страждання народу були потужним інструментом мобілізації національної свідомості. Його «Кобзар» не лише пропагував ідеї народної свободи, але й спонукав до політичної дії. Шевченкове звернення до минулого як до джерела натхнення для майбутнього стало класичним проявом романтичної естетики, але водночас мало конкретні політичні цілі.

Пантелеймон Куліш також зробив значний внесок у формування національної ідеології. У своїх творах він наголошував на важливості національної культури, мови та фольклору як основи ідентичності. Як зазначає дослідник національних рухів Ігор Грабович, П. Куліш був одним із перших, хто наголосив на необхідності літературного розвитку української мови як політичного чинника [4, с. 178]. П. Куліш вважав, що саме мова є ключем до самовизначення нації, і її відродження є основою для формування політичної свідомості. Він підкреслював, що національна культура і література є рушійними силами в боротьбі за політичну автономію, і романтизм надав цьому процесу потужного поштовху.

Дослідження впливу романтизму на українські національні рухи XIX століття дозволяє зробити кілька важливих висновків. Насамперед, романтизм став не лише літературною течією, але й значною ідеологічною основою, яка дала українській інтелігенції засоби для формування національної свідомості. Це був час, коли культурні ідеї ставали політичними, а романтичне бачення національної самобутності забезпечило філософське та естетичне підґрунтя для визвольних прагнень.

Діяльність таких діячів, як Тарас Шевченко, Микола Костомаров і Пантелеймон Куліш, показала, що романтичні ідеї в українському контексті набули політичного характеру. Вони не просто оспівували минуле, але використовували його як інструмент для мобілізації народу та обґрунтування боротьби за незалежність. Романтична поезія та

історіографія допомогли не тільки зберегти національну ідентичність під імперським гнітом, але й дали поштовх до активної політичної діяльності.

Романтичний рух сприяв глибокому переосмисленню історії та культури України, підкреслюючи її окремішність і цінність у європейському контексті. Це дозволило українському народові не лише відчувати себе частиною європейської культурної традиції, але й обґрунтувати власне право на політичну автономію. Важливо підкреслити, що саме романтизм заклав основи національного руху, які продовжують впливати на українське суспільство і в сучасності.

Таким чином, романтизм відіграв ключову роль у формуванні української національної ідеї, ставши ідеологічною платформою для національно-визвольних рухів, що в XIX столітті активно боролися за політичне та культурне відродження України. Цей досвід є важливим і сьогодні, оскільки він надає розуміння витоків сучасної боротьби за національну ідентичність та незалежність України.

Джерела та література

1. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ: Основи, 1994. 324 с.
2. Костомаров М. Книга буття українського народу. Львів: Апріорі, 2004. 256 с.
3. Забужко О. Шевченків міф України. Київ: Факт, 1997. 128 с.
4. Грабович І. Формування української національної свідомості. Львів: Світ, 2007. 290 с.

Сябро І. Г.

аспірант кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ТИМЧАСОВИЙ ЗАКОН ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ

До кінця Другої світової війни локації УНР в екзилі знаходилися в таких європейських країнах як-от Польща, Чехословаччина і Франція. Після війни українські мігранти порушили питання про створення державного центру і потребу переїзду до Західної Німеччини чи країн Північної Америки. Однією з головних причин виникнення ідеї переїзду була присутність радянських військ на території вищезгаданих країн

(крім Франції) [1, с. 141–142]. Державний центр УНР був створений (фактично реорганізований вже з існуючих структур) з метою визволення України дипломатичним або військовим шляхами. Його засновники продовжували традиції державотворення на демократичних цінностях, розвинуті ще за часів Директорії Української Народної Республіки.

10 червня 1948 р. був ухвалений «Тимчасовий Закон про реорганізацію державного центру УНР в екзилі». Цей закон складався з 5 частин. Згідно з ним державний центр УНР поділявся на 3 частини: 1) Голова держави; 2) Українська Національна Рада; 3) Уряд [2, арк. 6].

Уряд структурно поділявся на міністерства (ресорти) і кожен з них відповідав за свою сферу діяльності. Були такі ресорти: закордонних справ; внутрішніх справ; військових справ; юстиції; освіти та віросповідання; економіки; фінансових справ; преси та інформації та Державного контролю [2, арк. 9зв].

Голова Уряду скликав сесії, розробляв стратегію щодо своєї діяльності та звітував перед Українською Національною Радою, а також пропонував законопроекти та висовував кандидатів на міністерські посади [2, арк. 9].

Українська Національна Рада була законодавчою владою (парламентом) Державного центру УНР в екзилі. Рада схвалювала закони про бюджет; призначала Віце-президента УНР, голову Державного трибуналу і Голову Державного контролю; розглядала звіти ресортів і їхні заяви (Ст. 8 Закону). Депутати парламенту представляли різні політичні сили, зокрема: ліва (Соціалістична Українська Революційно-Демократична); центристська (Центрально-Демократична); права (Організація Українських Націоналістів). Каденція депутатів тривала чотири роки. За період з 1948 по 1991 роки Українська Національна Рада провела 10 сесій.

Головою Державного центру УНР був Президент Української Народної Республіки. Також він мав титул Верховного Головнокомандувача Збройних сил УНР (Головний Отаман Армії). Він представляв Україну на міжнародній арені; призначав Голову Уряду, дипломатів і посадовців на найвищі посади; вносив законодавчі ініціативи на розгляд Української Національної Ради. Його каденція також тривала 4 роки (Ст. 20) [2, арк. 8зв].

З метою контролю за діяльністю Уряду були створені контрольні комісії, а саме: 1) Регулятивно-Мандатна комісія; 2) Адміністративно-Політична комісія; 3) Військова комісія; 4) Фінансово-Економічна

комісія; 5) Законодавча Комісія; 6) Комісія Закордонних справ (Ст. 3 [3, арк. 1]).

Закордонні українці у переважній більшості визнали Державний центр УНР за зберігача традицій українського державотворення, який створив відповідні гілки влади для подальшого перенесення їх на визволену від советів Україну.

Джерела та література

1. Яблонський В. Взаємини екзильних українського та польського урядів у реаліях Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин наприкінці 1940 – на початку 1990-х рр. // Український історичний журнал. 2024. № 4. С. 140–156.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 5235. Оп. 1. Т. 1. Спр. 114.
3. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Т. 1. Спр. 129.

РОЗДІЛ 2. **ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ** **В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Балан М. А.

(здобувач (другого) магістерського рівня
спеціальності 032 Історія та археологія,
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Котляр Ю. В.

д-р. іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили

НАПОЛЕОНІВСЬКІ ВІЙНИ ТА УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ (1796–1815 рр.)

Наполеонівські війни (1796–1815 рр.), очолювані французьким імператором Наполеоном I, були важливою сторінкою європейської історії, та спричинили значні зміни в економічному, соціальному та політичному ландшафті європейського континенту. У результаті трьох поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.) українські землі на той час перебували під владою декількох великих імперій: східні, центральні та південні землі відійшли до Російської імперії, а західні – до Австрійської. Таким чином, українське населення перебувало під культурним та політичним впливом одночасно декількох держав.

В контексті підготовки до масштабної війни проти Російської імперії Наполеон I звернув увагу і на українське питання. Українські землі були багаті на природні ресурси, а географічне положення робило їх найбільшим стратегічним трампліном у боротьбі за вплив на Східну Європу та Чорноморський регіон. Тож вони стали важливою складовою геополітичних планів французького імператора. Під впливом дипломатичних таємних донесень і повідомлень агентів, які інформували про поширення антиросійських настроїв серед населення Наддніпрянщини, Наполеон I доручив міністерству закордонних справ розробити кілька проєктів стосовно її майбутнього. Таким чином, було обговорено можливість створення української держави під французьким протекторатом, за аналогією до інших країн, які Наполеон

І планував контролювати в Європі. Для цього пропонувалося та планувалося створити нову українську державу, яка мала складатися з кількох частин: Правобережну Україну планувалося включити відповідно до Варшавського Герцогства (без Волині, яка була обіцяна Австрії за військову допомогу проти Росії), а на Лівобережжі та в Південній Україні створити дві окремі держави – «наполеоніди». Перша з цих держав мала включати території Чернігівщини та Полтавщини, друга – південні області, такі як Катеринославщина, Донеччина, Херсонщина, Таврія та Крим.

Під час кампанії 1812 року, коли французька армія здійснила вторгнення до Росії, Наполеон розраховував на підтримку з боку народів, які перебували під владою Росії, зокрема й українців: французька дипломатія намагалася привернути до себе частину української еліти, обіцяючи відновлення козацької автономії в обмін на підтримку. Однак ці плани не були реалізовані, оскільки більшість українських земель залишилася під контролем Росії, а українському населенню не вистачило політичної сили, щоб організувати ефективну підтримку французької армії. Більшість українського населення, що перебувало в складі Російської імперії, вважали доцільним підтримувати російську державу, оскільки їхні соціальні та економічні інтереси були тісно пов'язані з нею.

Під час своїх завоювань, французька армія впритул наблизилася до кордонів Росії, що змусило російську владу посилювати свою присутність на українських землях. Українські козацькі підрозділи були залучені до війни як частина російської армії, але їх участь була обмежена підлеглим статусом і залежністю від російського командування.

Після створення Варшавського герцогства у 1807 р., яке було результатом наполеонівської політики щодо відновлення польської державності, українські землі на Правобережжі, які входили до складу колишньої Речі Посполитої, теоретично могли б увійти до цієї нової польської держави. Але, Наполеон не здійснив жодних кроків для підтримки української автономії чи незалежності, а зосередив свої зусилля на більш значущих для нього територіях Польщі.

Під час війни, яка пробудила сильні патріотичні почуття та підвищила національну свідомість, українці активно долучилися до боротьби проти «непереможної» армії Наполеона, перед якою капітулювала майже вся Європа. Наполеон не зміг здолати російську армію, вперше в своєму житті не досягнувши перемоги в генеральній

битві. Українці, проявивши мужність і самовідданість разом з іншими народами Російської імперії, допомогли захистити її незалежність.

Джерела та література

1. Буцик А. К. Вітчизняна війна 1812 року і крах наполеонівської імперії. К.: Київ. ун-т, 1959. 88 с.
2. Варварцев М. М. «Наполеоніда» // Україна в міжнародних відносинах: Енциклопедичний словник-довідник. К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. Випуск 3. С. 241.
3. Гуржій О., Реєнт О., Палій А. Війна 1812 року: український контекст. К.: Ін-т історії України, 2012. 154 с.
4. Захарчук О. М. Наполеонознавство у дослідженні українських учених // Матеріали III Міжнародного конгресу українських учених «Українська історична наука на шляху творчого поступу». Луцьк, 2008. Т. 3. С. 486.

Гомонюк Є. Д.

аспірант кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили

РОЗВИТОК МАЛИХ МІСТ: ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОЕКТУ «КИЇВСЬКИЙ ДІАЛОГ» НА МИКОЛАЇВЩИНІ У 2017–2020 рр.

Після 2014 р., на фоні подій Революції Гідності, зміни політичного керівництва держави та російської анексії Криму, чимало міжнародних організацій в Європі починають приділяти особливу увагу Україні та активізують свою підтримку її демократичним процесам. Важливе значення, особливо під час російської агресії, відводилося півдню України.

Додатковим поштовхом посилення такої співпраці став перехід від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції між Україною та Європейським Союзом, одразу після підписання Угоди про асоціацію України з ЄС та її подальшою синхронною ратифікацією Верховною Радою України та Європейським парламентом [1].

В цей час окремим вектором співпраці стали програми культурних обмінів й підтримки локальних ініціатив з ЄС, особливо на тлі запровадження реформи децентралізації й побудови мережі

спроможних територіальних громад. Зокрема, бере активну участь у цьому процесі німецька неприбуткова організація «Європейський обмін», яку заснували в Берліні у 2005 р. з метою сприяння демократичному розвитку Європи та її сусідів [7]. Започаткувавши українсько-німецьку платформу «Київський Діалог», яка займалась розвитком громадянського суспільства та зміцнення співпраці між громадськістю та органами місцевої влади, радниця проекту Штефані Шіффер ініціює створення його регіональних представництв у восьми українських містах: Львові, Черкасах, Дніпрі, Одесі, Миколаєві, Маріуполі та Слов'янську, які стали відправними точками для роботи у 35 малих та середніх містечках цих регіонів.

Платформа запропонувала активним мешканцям новостворених громад на півдні України як методичні знання та міжнародний досвід експертів щодо розбудови місцевої демократії, так і фінансові можливості через механізм проведення конкурсів малих грантів на реалізацію ідей з розвитку міста.

Миколаївський осередок проекту запрацював наповну з травня 2017 р., коли «Київський діалог» запустив нову програму «Посилення участі громадян та розвиток міста в регіонах України» за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини та у співпраці з Міжнародним фондом «Відродження» [2].

За короткий час партнерства регіональної співпраці на Миколаївщині, аж до грудня 2020 р., в межах програм «Київського Діалогу» тут провели десятки публічних заходів на актуальні суспільно-політичні теми за участю представників влади, міжнародних фондів, професійних спілок, громадських організацій, журналістської спільноти, що представляють громадянське суспільство регіону. Також реалізували низку мікропроектів з акцентом на підтримку створення некомерційних просторів для спілкування та розвитку ідей [8].

Ось лише декілька важливих аспектів, які підкреслюють це. Завдяки підтримці «Київського Діалогу» в листопаді 2017 р. у Первомайську відкрили Молодіжний простір, який став «точкою зростання» для місцевої молоді. За кошти програми у вересні 2019 р. ще один громадський простір «С_своє» відкрили у Казанці, де місцеві мешканці проводили вуличні фестивалі, кінопокази, виставки й обговорення [6]. В межах співфінансування програми у жовтні 2019 р. у селі Лимани Галицинівської громади з'явився Медіа-центр NOVA, де школярі навчалися основам відеожурналістики [3]. У 2020 р. за рахунок грантової підтримки в Мостівській сільській територіальній громаді запрацювала «Майстерня сільських ідей», яка об'єднала жителів кількох сіл. У Олександрівській селищній громаді організували серію

тренінгів з комп'ютерної грамотності для дорослих. А у Вознесенську провели «Безпекову академію» для посилення особистої і громадської безпеки у місті. Також у Доманівській громаді профінансували проведення волонтерського табору, куди залучили молодь до спільної суспільної праці з облаштування паркової зони й нанесення муралу на фасадну стіну молодіжного простору [4].

В межах програми також навчали миколаївців фандрайзингу, краудфандингу та проектному менеджменту. Для прикладу, у листопаді 2017 р. за підтримки «Київського Діалогу» відбувся тренінг-інтенсив щодо пошуку та залучення фінансування від міжнародних донорів на проекти розвитку міської інфраструктури для 30 представників комунальних підприємств, службовців місцевого самоврядування, громадських активістів та депутатів області. Або ж згадаємо про щорічний міжнародний форум «Місто як культурний феномен» в Миколаєві, наскрізними темами якого був розбір найкращих європейських та українських практик у сфері урбаністики та розвитку публічних просторів. Так, у жовтні 2019 р. форум зібрав 37 німецьких та українських експертів, які розробили тактичні кроки для розвитку міста, стратегічне бачення локальної ідентичності, потенціал розвитку міського туризму та шляхи перетворення Миколаєва на культурний центр регіону [5].

Отже, процес трансформації, що охопив Україну після Революції Гідності, вплинув не лише на великі та середні міста, а й на маленькі населені пункти. А реалізація таких міжнародних програм співпраці, як «Київський Діалог», зробила значний внесок у поширенні знань про сучасні українські міста в Європейському Союзі та про європейські процеси і цінності – в Україні, що допомогло у формуванні позитивного ставлення до Європи і підтримки подальшої демократизації України.

Джерела та література

1. Верховна Рада та Європарламент ратифікували Угоду про асоціацію // Еспресо.TV. 2014. 16 вересня. URL: https://espresso.tv/news/2014/09/16/rada_ratyfikovala_asociaciju_z_yes.
2. «Київський Діалог» запустив новий проект і розширив регіональні представництва // Міжнародний фонд «Відродження» в Україні. 2017. 1 червня. URL: https://www.irf.ua/kyiv_dialogue_20172019/.
3. Медіа-центр відкрили у Лиманівській школі // Суспільне Миколаїв. 2019. 30 жовтня. – URL: <https://mk.suspilne.media/news/44933>.

4. Мінігранти 2020. Оголошуємо переможців! // Київський Діалог. 2020. 10 червня. URL: <https://www.kyiv-dialogue.org/uk/novini/newsreader/mini-ghranti-2020-ogoloshujemo-peremozhciv.html>.
5. Місто як культурний феномен 2.0 // 8*ПРИЧАЛІ. URL: <https://8prichal.ua/projects-events/misto-yak-kulturnij-fenomen-2-0/>.
6. Наші грантери: Є_СВОЄ! Відкриття арт-майданчику у Казанці // Київський Діалог. 2019. 4 вересня. URL: https://www.kyiv-dialogue.org/uk/novini/newsreader/nashi-ghranteri-je_svoje-vidkrittja-art-majdanchiku-u-kazanci.html.
7. Про нас // Київський Діалог. URL: <https://www.kyiv-dialogue.org/uk/pro-nas.html>.
8. Простір змін. Як завдяки Київському Діалогу в Україні з'являються нові культурні центри, хаби та парки // Київський Діалог. 2020. 26 лютого. URL: <https://www.kyiv-dialogue.org/uk/novini/newsreader/prostir-zmin.html>.

Zakharchenko M. H.

Postgraduate Student at Petro Mohyla Black Sea National University,
Lecturer at Mykolaiv Basic Medical Vocational College

THE ORIGINS OF INTERSTATE RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE REPUBLIC OF POLAND

In light of the events of the Russo-Ukrainian War, the issue of foreign policy and interstate relations has gained significant importance. The question of attitudes toward Ukraine arises not only within the civil society of foreign countries but also among their political elites. Overall, this provides researchers with the impetus to examine the history of these relations, identifying key achievements and shortcomings, which in turn helps bring more attention to these relations or view them from a new perspective.

One of the most important relationships for Ukraine is the relationship between Ukraine and the Republic of Poland, which is fundamental to Ukraine's security and European integration. This research is dedicated to the very origins of these relations.

Overall, the first interactions emerged even before Ukraine and Poland became fully independent states. As early as the 1980s, representatives of the

Polish independent trade union movement "Solidarność" ("Solidarity") reached out to workers in other neighboring socialist countries, including Ukraine, urging them to create their own independent unions, free from government control. By the late 1980s, ties were established between "Solidarity" and movements advocating for the restoration of Ukraine's national independence, such as the "People's Movement of Ukraine for Perestroika." At the founding conference in Kyiv, a Polish delegation was present, consisting of Adam Michnik, Bogdan Borusewicz, Bogumila Berdychowska, Volodymyr Mokry, and Franciszek Sak [6; 1, c. 366; 3].

The stance of official Warsaw, after "Solidarity" came to power, was also quite supportive of Kyiv and the processes and trends that would unfold there in the following years of 1990 and 1991. For instance, when on July 16, 1990, the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR declared the Declaration of State Sovereignty of Ukraine, it received widespread support in Poland. On July 27, 1990, the Senate of the Republic of Poland adopted a resolution titled "Do Narodu Ukraińskiego z okazji proklamowania suwerenności państwowej Ukrainy" ("To the Ukrainian Nation on the Occasion of the Proclamation of Ukraine's State Sovereignty"), expressing its support for Ukraine's aspiration to freely determine its own destiny [7].

When the referendum was held on December 1, 1991, to determine the level of support among the residents of the Ukrainian SSR for the Verkhovna Rada's decision of August 24, which declared Ukraine's independence, the results showed broad support for the idea among the general population. Poland's reaction was immediate. On December 2, Poland announced its recognition of Ukraine's state independence, becoming the first country in the world to do so. Former advisor to President Lech Wałęsa, Jerzy Marek Nowakowski, described this event as follows: "When the referendum took place, and the citizens of Ukraine confirmed the Act of Declaration of Ukraine's Independence, we quickly received a note from our consulate in Ukraine, and that afternoon, a meeting was held with Prime Minister Jan Krzysztof Bielecki and President Lech Wałęsa. It was Bielecki who strongly advocated for the immediate recognition of Ukraine's independence. We quickly notified this decision. At the same time, Canada made the same decision, but due to the time difference, Poland was the first." [5].

Interstate relations between Ukraine and the Republic of Poland were officially established on January 8, 1992. On that day, notes were exchanged between Ukraine's special representative, Teodozій Starak, and the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Krzysztof Skubiszewski, which outlined the opening of embassies in the capitals of both countries. Since

then, embassies have been opened in Kyiv (12 Yaroslaviv Val Street) and Warsaw (17 Antoniego Malczewskiego Street) [4].

On May 18, 1992, an agreement was signed on the mutual recognition of state borders between the two countries. The Treaty between Ukraine and the Republic of Poland on Good-Neighborliness, Friendly Relations, and Cooperation confirmed the validity and inviolability of the interstate borders that had been established between the former Polish People's Republic and the Ukrainian Soviet Socialist Republic. According to the text: "The Parties recognize the existing and demarcated borders between them as inviolable and confirm that they have no territorial claims against each other and will not make such claims in the future" [2]. Thus, any possible debates, disputes, and discussions regarding the issue of border revision were closed, and the foundations for further contractual agreements between the states were established.

Sources and Literature

1. Грицак Я. Й. Подолати минуле: Глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
2. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво : Договір від 17.09.1992 р. № 2611–XII.
3. Савицький Ю. «Це було пробудження України» – легенда польської «Солідарності» Адам Міхнік про перший з'їзд Руху. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/30155180.html> (дата звернення: 08.10.2024).
4. Угода про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Польща. Посольство України в Республіці Польща. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/storage/app/sites/61/wstanowlenniadypwidnosyn.jpg> (дата звернення: 08.10.2024).
5. Шевченко О. Як Польща першою визнала незалежність України. Інтерв'ю з Єжи Марекком Новаковським – екс-радником Леха Валенси щодо східної політики. Наш вибір. URL: <https://naszwybir.pl/nterwyu-z-novakovskym/> (дата звернення: 08.10.2024).
6. IPN Kraków. Poślanie do ludzi pracy Europy Wschodniej. Edukacyjny spot krakowskiego IPN [PL], 2021. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CIU-zxTrcQE> (date of access: 08.10.2024).

7. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 lipca 1990 r. Do Narodu Ukraińskiego z okazji proklamowania suwerenności państwowej Ukrainy : Ухвала of 27.07.1990 no. 41.

Lymar M. Yu.

PhD in Political Science, Associate Professor,
The Department of English Philology and Translation,
Petro Mohyla Black Sea National University

TRANSATLANTIC INSTITUTIONAL ASSISTANCE IN PROTECTING THE NATIONAL AND EUROPEAN IDENTITIES OF UKRAINIANS

Since Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022, the global community, led by the United States and its European allies, has undertaken extensive efforts to support Ukraine's defense of its sovereignty, territorial integrity, and democratic values. The conflict has not only been a physical war but also a battleground for democratic ideals, including the rule of law, human rights, and social justice. Central to this struggle is the protection of both Ukrainian national identity and the country's growing European identity, concepts that have been increasingly intertwined since the start of the war.

Understanding Ukrainian and European Identities. *Ukrainian national identity* is primarily defined by a strong sense of sovereignty, cultural heritage, and shared historical experience, particularly in the context of Ukraine's long-standing resistance to foreign domination. This identity has been shaped over centuries by the desire for self-determination and the defense of Ukraine's language, culture, and traditions. Key values that define this identity include a deep-rooted commitment to freedom, independence, and democratic governance.

On the other hand, *European identity* in Ukraine is associated with the shared values of democracy, human rights, equality, and the rule of law that are foundational to the European Union (EU). European identity implies not only geographical belonging to Europe but also a political and cultural alignment with Western democratic norms and standards. As Ukraine continues its efforts to join the EU, its people increasingly see themselves as

part of the European community, valuing the protections and opportunities that EU membership offers.

How Values Shape Ukrainian and European Identities. The values held by Ukrainian citizens today reflect both their national identity and aspirations for European integration. Surveys conducted by the National Democratic Institute (NDI) in 2022 reveal that 95% [5] of Ukrainians across all regions support the establishment of a fully functioning democracy, with a strong emphasis on freedom of speech and equal justice for all. This overwhelming support for democratic principles is a cornerstone of Ukraine's national identity, deeply rooted in the belief that Ukrainians must remain free and self-governing.

A similar NDI survey showed that 92% [5] of Ukrainians favor integration into the European Union, and 79% [5] support NATO membership, which underscores the increasing importance of European identity. Despite regional and historical differences within the country, support for Euro-Atlantic integration has solidified, particularly in response to Russian aggression. However, a 2023 poll showed that support for EU membership in cities far from the front lines had dipped slightly, from 91% to 72%, while NATO support ranged from 87% to 64% [2]. These variations indicate that while Ukraine's European identity remains strong, there is still a need for ongoing engagement and support from international partners.

In terms of values, surveys from 2024 conducted by the Razumkov Center revealed that 90% of Ukrainians are proud of their citizenship. Additionally, 47% prefer freedom over material wealth, marking an increase in comparison to 2021. This statistic highlights the strong connection between personal freedom and Ukrainian identity, as well as the influence of European democratic ideals. At the same time, 49% of respondents feel European, a marked increase from 41% in 2021, indicating that Ukraine's integration into European institutions is closely tied to its people's values [1].

Another 2023 survey by the Democratic Initiatives Foundation, in cooperation with the United Nations Development Program (UNDP), showed that 90.7% of respondents ranked freedom as the greatest value, followed by security (79%) and justice (76.1%) [3]. Ukrainians' emphasis on these values – particularly freedom and justice – mirrors the core tenets of both their national and European identities. These survey results reflect the country's alignment with the values central to the EU, demonstrating Ukraine's readiness for deeper integration into European structures.

U.S. and International Support for Ukrainian Democracy. The United States has played a crucial role in strengthening both the national and

European identities of Ukrainians through military, financial, and diplomatic support. Institutions like the National Endowment for Democracy (NED) and the United States Agency for International Development (USAID) have been at the forefront of promoting governance reforms, civil society, and anti-corruption measures in Ukraine, all of which align with both Ukrainian and European democratic values.

NED, in particular, has provided substantial grants to Ukrainian non-governmental organizations (NGOs) working to enhance political transparency and civic engagement. Through initiatives that support independent media and election monitoring, NED empowers Ukrainian citizens to actively participate in their democracy. This is crucial for building a political culture where national identity is tied to democratic governance. NED's collaboration with local groups like PEN Ukraine and ZMINA Human Rights Center highlights its role in defending human rights and freedom of expression, which are vital components of both Ukrainian and European identities.

Similarly, USAID has played a critical role in supporting Ukraine's fight against corruption, which remains one of the most significant challenges to democratic governance. The 2024 Razumkov Center survey indicated that 89% of Ukrainians view corruption as the second most pressing issue after the war [4]. USAID's Support to Anti-Corruption Champion Institutions (SACCI) program has worked to strengthen Ukrainian institutions like the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office (SAPO), essential for fostering public trust and upholding democratic values. The fight against corruption is not only about governance but also about ensuring that the national identity of Ukrainians is protected from internal threats that undermine their aspirations for European integration.

The Role of Military Support in Protecting Democracy. The Ukraine Security Assistance Initiative (USAI), administered by the U.S. Department of Defense, has provided over \$12.1 billion in security assistance since the start of the war [6]. While the primary focus is on strengthening Ukraine's military capabilities, this aid also plays a critical role in ensuring that Ukraine can defend its democratic institutions. A secure and stable defense allows Ukraine's government to focus on essential reforms that are necessary for aligning with European standards of governance. The USAI program's support for reforms in Ukraine's military sector, including aligning its armed forces with NATO standards, directly contributes to the protection of both Ukrainian sovereignty and democratic values.

Civic Participation and Human Rights. Efforts to promote civic participation, particularly through organizations like the National Democratic Institute (NDI) and the International Republican Institute (IRI), have significantly contributed to Ukraine’s democratic evolution. These organizations provide technical assistance to political parties, ensuring they remain transparent and accountable, while also working to increase the political participation of women, youth, and marginalized groups. As Ukraine looks to solidify its European identity, these initiatives are vital for building an inclusive political system where all citizens feel represented.

The growing support for LGBTQ+ rights and gender equality in Ukraine, particularly during the war, has further demonstrated the nation’s alignment with European values of equality and social justice. A 2024 NDI survey found that 72% [7] of Ukrainians favor better gender representation in politics and increasing advocacy for LGBTQ+ rights reflects Ukraine’s broader recognition of human rights within the context of European integration.

Conclusions. The values held by Ukrainians today, as shown in various surveys, demonstrate the strengthening of both Ukrainian national identity and European identity. The U.S. and international institutions have played a pivotal role in supporting Ukraine’s democratic aspirations, aligning its future with the EU’s principles of governance, human rights, and social justice. Programs like USAID, NED, and USAI ensure that Ukraine can not only defend itself militarily but also build stronger democratic institutions rooted in transparency and accountability.

As Ukraine continues its path toward European integration, the ongoing support from the United States and its European partners remains crucial in safeguarding the values that define Ukraine’s national and European identities. The intertwining of these identities, rooted in a commitment to freedom, justice, and democracy, will ultimately shape the country’s post-war future and its place within the European community.

Sources and Literature

1. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). Разумков центр. 2024, 24 липня. URL: <http://surl.li/xenwvi>.
2. Кузьменко Ю., Железняк А. Чи досі хочуть українці в ЄС і НАТО — опитування IRI. Суспільне новини. 2024, 5 червня. URL: <http://surl.li/xqcxit>.
3. Перун В. Соцопитування: для українців найбільш цінні свобода, безпека і справедливість. LB.ua. 2024, 29 липня. URL: <http://surl.li/itgwtk>.

4. Katz J. Ukraine urgently needs support to defend democracy. Brookings. 2024, April 19. URL: <http://surl.li/hqjaqu>.
5. Opportunities and challenges facing Ukraine's democratic transition. NDI: National Democratic Institute. 2022, September 19. URL: <http://surl.li/lqxckt>.
6. U.S. security cooperation with Ukraine. U.S. Department of State. 2024, September 27. URL: <http://surl.li/luvxjx>.
7. Ukraine: Overview. NDI: National Democratic Institute. URL: <https://www.ndi.org/eurasia/ukraine>.

Лізаковська С. В.

д-р наук з державного управління, професор
Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте
в м. Гдиня, Республіка Польща

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШЕНГЕНСЬКОЇ ЗОНИ

Шенгенська зона – це територія, на якій скасовано прикордонний контроль на внутрішніх кордонах 29 країн. Шенгенське співробітництво з кількох урядів перетворилося на повноцінну сферу політики ЄС.

14 червня 1985 року Бельгія, Західна Німеччина, Франція, Люксембург і Нідерланди підписують у люксембурзькому селі Шенген Угоду про поступове скасування контролю на внутрішніх кордонах. 19 червня 1990 році - ті ж п'ять країн підписують Шенгенську конвенцію [1], яка доповнює Угоду та встановлює заходи та гарантії для впровадження політики відсутності контролю на внутрішніх кордонах. Державний секретар Бельгії з європейських справ Поль де Кеерсмакер, міністр при федеральному канцлері Німеччини Лутц Ставенхаген, французький міністр з європейських справ Едіт Крессон, державний секретар Люксембургу з питань закордонних справ Жорж Вольфарт, державний секретар закордонних справ Нідерландів Піт Данкерт і державний секретар Нідерландів з питань юстиції Аад Косто, підписують Конвенцію на борту прогулянкового корабля «Princesse Marie-Astrid», що був пришвартований у Шенгенській зоні

(Люксембург), про поступове скасування контролю на спільних кордонах [1].

2 жовтня 1997 року підписано Амстердамський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз і згідно з даним документом Шенгенські норми включено у правову базу ЄС [4]. Амстердамський договір ввів Протокол, який імплементує правові норми Шенгену до легіслаційних рамок Європейського Союзу.

Регламент (ЄС) № 562/2006 Європейського Парламенту та Ради від 15 березня 2006 року встановив Кодекс правил Співтовариства, що регулює пересування людей через кордони (Шенгенський прикордонний кодекс) і який окреслив принцип вільного пересування в межах Шенгену [2]. Даний документ підкреслив консолідацію та розвиток співробітництва як одних із основних елементів спільної політики управління зовнішніми кордонами.

Візовий кодекс Співтовариства запроваджено Регламентом (ЄС) № 810/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року [3]; Кодекс передбачав створення спільного набору правових актів, зокрема, шляхом консолідації та розвитку відповідних положень Конвенції про імплементацію Шенгенської угоди від 14 червня 1985 року та спільних консульських інструкцій, що є одним із основних елементів подальшого розвитку спільної візової політики як частини всеосяжної системи, спрямованої на полегшення легальних подорожей і протидію нелегальній імміграції шляхом подальшої гармонізації національного законодавства та місцевих консульських практик обробки заяв.

Доцільно зазначити, що безвізовий режим між країнами Шенгенської угоди та Україною запроваджено 11 червня 2017 року. Відтоді громадяни України можуть без візи подорожувати до країн ЄС (окрім Великої Британії та Ірландії), а також до Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Швейцарії.

Таким чином, згідно зі ст. 2 Шенгенської конвенції з 1990 року, внутрішні кордони можна перетинати будь-де без перевірки людей. Однак, якщо цього вимагає громадський порядок або національна безпека, договірна сторона може, після консультації з іншими договірними сторонами, вирішити протягом певного періоду, впровадити контроль на кордоні, адаптований до ситуації. З часом шенгенське законодавство змінювалося, оскільки до Шенгенської зони приєднувалися нові країни та впроваджувалося нове законодавство ЄС.

Джерела та література

1. Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)) (дата звернення: 06.10.2024).
2. Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/562/oj> (дата звернення : 05.10.2024).
3. Regulation (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing a Community Code on Visas (Visa Code), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0810> (дата звернення : 05.10.2024).
4. Traktat amsterdamski, https://web.archive.org/web/20101123130049/http://portalwiedzy.onet.pl/124526,,,,,traktat_amsterdamski,haslo.html (дата звернення : 06.10.2024).

Лізаковські Пьотр

кандидат наук у сфері наук про безпеку, викладач
Військово-морської академії ім. Героїв Вестерплатте
в м. Гдиня, Республіка Польща

SECURITY AND EUROPEAN INTEGRATION – ANALYSIS OF THE CHALLENGES AND ACTIONS OF THE EUROPEAN UNION

The concept of the term security is extremely broad and rich. Many different fields of science study its aspects, including philosophy, legal sciences, political science, history and economics. Modern definitions of security define it as a state that gives people a sense of certainty and stability. R. Zięba considers the most general definition to be the one contained in the UNESCO's "Dictionary of Social Sciences", which reads: "In its most literal

sense, safety is virtually identical to safety and means the absence of physical danger or protection against it”. The author of these words is Daniel Lerner. In the most general sense, the term security also means the satisfaction of needs such as certainty of existence, survival, independence, opportunities for development, peace and the opportunity for improvement.

Security is one of the most important needs, not only for individuals, but also for social groups, entire countries and international systems. It includes freedom from threats that may cause danger in the country, as well as protection of public order and international cooperation. The contemporary development of international politics, especially within the European Union, shows how important cooperation is for common security.

One of the greatest challenges for Europe in recent decades has been to create a coherent foreign and security policy within the European Union. From the very beginning, the process of European integration, although initially focused on economic cooperation, also had a political dimension that influenced the development of common security policy. The Western part of Europe, striving to strengthen its political and economic identity after World War II, began to strive for the integration of states, which over time resulted in the creation of a common foreign and security policy.

The introduction of the common foreign and security policy was met with many difficulties, especially in operational terms. In 1997, the Treaty of Amsterdam was signed, which aimed to strengthen the effectiveness of the EU's external policy. This treaty created a High Representative for the Common Foreign and Security Policy, whose task was to represent the Union on the international stage, enabling it to speak with “one voice”. Despite this, many reforms remained on paper and the EU still lacked uniformity in action. However, under the Amsterdam Treaty, the EU gained the ability to conduct the so-called Petersberg missions - humanitarian, rescue and peacekeeping activities. These missions were aimed at restoring peace in conflict areas, which significantly strengthened the Union's position as an international security actor.

The EU's common security policy, although still facing challenges, is a key element of European integration. This integration allows the 27 member states of the European Union to have a greater influence on the world situation than if they acted alone. Thanks to joint initiatives, the EU is able to respond effectively to global challenges such as terrorism, organized crime and the proliferation of weapons of mass destruction, while strengthening stability on the European continent.

Sources and Literature

1. Zięba R. Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Warszawa : wyd. Akademickie i Profesjonalne, 2007.
2. Bobryk-Deryłko N. Uwarunkowania Ewolucji Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Warszawa, 2012.
3. Traktat o Unii Europejskiej, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0018.01/DOC_2&format=PDF.
4. Zięba R., Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych. Warszawa : SCHOLAR, 2003.

Маніяк В. С.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта, Правознавство)
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Пархоменко В. А.

д-р іст. наук, професор кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ДЕМОКРАТИЧНІ ІДЕЇ ВІЛЬНО-КОЗАЦЬКОГО РУХУ XX СТОЛІТТЯ У ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

В статичному характері євроінтеграції України, період широкомасштабної фази російсько-української війни (24 лютого 2022) став інтенифікуючим фактором відповідного процесу. У такій конфігурації ми маємо усвідомлювати нагальність збереження національної ідентичності та культурного спадку, як держави з віковими традиціями демократизму. Відповідна репліка покликана навіяти в нашій колективній свідомості - відгомін спадку козаччини, який у своєму змісті має глибокі демократичні корені.

На перший погляд, історична паралель між Вільно-Козацьким рухом XX століття, та сучасними тенденціями євроінтеграції України виглядає досить ілюзорною. Може навіть здатися що це необґрунтована постановка з відсутністю будь-якого логічного зв'язку. Проте, детальне дослідження феномену «Вільного Козацтва» (періоду 1917–1918 рр.) змушує нас поставити крапку у полеміці недоцільного співставлення

цих явищ віддалених у часі. На наш погляд, Вільно-Козачий рух є не чим іншим, як відчайдушною спробою відродити і зберегти національні, державотворчі ідеї, що кардинально змінює нашу репрезентацію цього явища в контексті сучасності. З цього приводу В. Винниченко у своїй праці «Відродження нації» стверджував, що українська демократія непохитно дотримувалася позиції, що а ні політичне, а ні соціальне визволення не можуть бути справжніми без досягнення національного визволення [2, с. 28]. На основі чого стає очевидним зв'язок між унікальним прикладом боротьби за свободу, незалежність в умовах революційних змагань 1917–1921 рр. та європейськими демократичними цінностями, які українці не лише номінально декларували, але й практично відстоювали.

Важко переоцінити роль козацько-демократичних ідей у контексті євроінтеграції України, оскільки вони є візуалізацією історичного досвіду на шляху адаптації України до європейських політичних стандартів. Усвідомлення історичного спадку в ідеях народного суверенітету та демократичної організації влади, відроджених «вільними козаками» ХХ століття, допомагає нам простежити наступну тенденцію – Україна не просто приймає європейські цінності, а й виступає своєрідним архетипом інтеграції їх на основі власного історичного досвіду.

Метою даної публікації є аналіз ролі козацько-демократичних ідей Вільно-Козацького руху ХХ століття в контексті сучасної євроінтеграції України, а також виявлення історичної тягlosti цих постулатів у процесі формування національної ідентичності та їхнього впливу на демократичні процеси в сучасному українському суспільстві.

Очевидно, що розгляд змісту козацько – демократичних ідей, неможливий без характеристики витоків «Вільного козацтва» як суспільного явища початку ХХ століття. Зауважимо, на тому що будь-який соціальних рух формується у вигляді реакції на тлі глибоких соціально-політичних потрясінь. Дослідник В. Лободаєв розглядає «Вільне козацтво» як унікальну національну військово-міліційну організацію, що була сформована українським селянством в результаті дії активаційного чинника: розпаду Російської імперії, що й сприяло потягу пригніченого населення до виявлення національної ідентичності у демонстрації збереженості історичної пам'яті про козацтво як носія демократичних ідей, волелюбності та боротьби за національні інтереси [3].

Як зазначав, Ол. Бантиш-Каменський: «... *традиційний національний козацький рух ... являється не аби-яким явищем в нашій історії, як для сучасних, так і майбутніх поколінь і, кажучи по правді, ми мусимо бути ним горді, бо вказує він на те, що нарід наш не згубив а ні національного почуття, а ні ідеї державності...*» [1, с. 3]. Фактично в буремні роки революції (1917–1918 рр.) цей рух стає символом боротьби за права українського народу в його прагненні до демократичних перетворень, шляхом відродження козацьких традицій.

Збереження в суспільній свідомості принципів козацької демократії є однією з фундаментальних підвалин процесу державотворення в історії України, який вирішальним чином вплинув на формування сучасного політичного ландшафту країни. Явище Вільного козацтва ХХ століття можна інтерпретувати як прояв відтворення історичної пам'яті українського селянства. Пам'ять, як унікальна здатність людини, виходить за межі індивідуального досвіду завдяки мові та предметній діяльності, розвертаючись у міжіндивідуальному та міжкультурному контекстах. Її сутність полягає у здатності пов'язувати минуле з теперішнім і майбутнім, підтримуючи його актуальність або потенційну присутність у сучасному контексті [4, с. 168]. Беззаперечно, що домінування ідей: рівності, свободи, народовладдя, самоврядування, які сформувалися у козацькому середовищі ХVІІ століття, відродившись на початку ХХ століття, продовжують бути актуальними й сьогодні, особливо в контексті правомочності України рухатися на шляху євроінтеграції. Яскравим підтвердженням домінування в свідомості українців демократичних імперативів є: Помаранчева революція (2004 р.), Революція Гідності (2014 р.), війна на Сході України (2014–2022 рр.), широкомасштабна російсько-українська війна (24 лютого 2022 р.). Боротьба за право на життя, свободу та державність – це ті індикатори, які урівнюють ретроспективу новітньої історії України, яка фактично мало чим відрізняється від Вільно-Козацького руху початку ХХ століття в ідейному розумінні причин цих явищ.

Європейська демократія базується на принципах верховенства права, рівності громадян перед законом, прозорості влади та участі суспільства в процесі ухвалення рішень [5, с. 31]. Європейський Союз висуває високі стандарти що й формують основу сучасної демократії в ЄС і визначають шлях євроінтеграції для України зокрема. Унікальність історичного спадку для українців надзвичайно велична, в тому плані, що козацька демократія існувала в кардинально іншому історичному контексті, але при цьому її основні принципи дивовижно перегукуються

з сучасними європейськими демократичними постулатами. Тут ми можемо говорити про: пряму демократію, коли всі важливі рішення приймалися на загальних радах; принцип виборності та підзвітності, який був присутній як у козацькій, так і в сучасній європейській традиції. Вільно-козацький рух, що виник у XX столітті, також стає натхненником ідей козацької демократії, прагнучи відновити самоврядування і забезпечити свободу українського народу.

Історичний спадок Вільно-Козацького руху XX століття у співвідношенні із сучасним політичним контекстом, надає нам певні «уроки історії», а саме: допомагає переосмислювати та утверджувати національну ідентичність на основі демократичних принципів які мають базуватися на волі народу, а місцеве самоврядування є основою стабільної та справедливої держави. Реформа децентралізації, яка активно впроваджується в Україні, багато в чому перегукується з ідеями Вільно-Козацького руху про самоврядування громад та залучення громадян до управління регіонами, формуючи таким чином модель зміцнення місцевої влади.

Отже, демократичні ідеї Вільно-Козацького руху початку XX століття, сьогодні теж відіграють фундаментальне значення у формуванні української національної ідентичності та політичної культури, яка має тривалу історичну практику. Беззаперечно, що ідеї народовладдя, самоврядування та демократичних цінностей, які десятиліттями знаходили свій ідейний прояв в Україні є невід'ємною частиною сучасних євроінтеграційних процесів. Таким чином, можна припустити, що Вільно-козацький рух 1917–1918 рр., є одним із багатьох факторів які заклали сучасний фундамент для розбудови демократичної держави, яка маючи унікальну історико-демократичну спадщину прагне інтегруватися до Європейського Союзу.

Джерела та література

1. Бантиш-Каменський О. До історії козацького руху на Україні в 1917–1918 рр. «Український козак». Біла Церква, 1923. 29 с.
2. Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції [березень 1917 р. – грудень 1919 р.]. Київ; Відень: [Дзвін], 1920. Ч. 2. 328 с.
3. Лободаєв В. М. Діяльність загонів Вільного козацтва (лютий – квітень 1918 року) // Воєнна історія. 2008. № 1 (37). URL: http://warhistory.ukrlife.org/1_08_5.html

4. Вашкевич В. М. Феномен історичної пам'яті // Філософські науки. Гілея. 2009. Вип. 18. С. 168–175.
5. Забокрицький І. І. Демократія як цінність, на якій побудований Європейський Союз: сучасні тенденції у світлі питання «дефіциту демократії» у Європейському Союзі // Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 1. С. 31–35.

Мізунов Б. В.

здобувач (першого) бакалаврського рівня спеціальності 032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

УКРАЇНЬСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ДО ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1920 – 1930-ті рр.)

Актуальність даного питання обумовлена тим, що є потреба дослідити сутність української еміграції до Чехословаччини, її структуру та вплив.

У 1920-х рр. Чехословаччина вважалася однією з найдемократичніших країн в Європі, а тодішній президент Чехословаччини Томаш Гарік Масарік був добре проінформований про проблеми українців, співчував їм і надавав допомогу. З цих та інших причин вже в 1920-х рр. у Чехословаччині з'явилася велика кількість українських емігрантів [1, с. 37].

У 1921 р. чехословацький уряд створив «Російську програму допомоги», метою якої було допомогти українським, російським та білоруським емігрантам та їхнім організаціям. Допомога українським емігрантам здійснювалася через Український Громадський Комітет, створений у 1921 р., який надавав українцям гуманітарну й фінансову допомогу. Комітет очолив Михайло Шаповал [2, с. 37].

У 1921 р. в Чехословаччині офіційно налічувалося 102 тис. українців, до того ж з кожним роком їх кількість постійно зростала, а склад ставав все більш різноманітним – від західноукраїнських

біженців, селян і військовополонених до політично свідомої інтелігенції.

Чехословаччина стала важливим центром вільного розвитку української науки й вищої освіти. Сюди з Відня до Праги в 1921 р. переїхав Українській вільний університет, де викладали такі відомі науковці, як Степан Рудницький, Іван Горбачевський, Дмитро Дорошенко, Олександр Шульгін та ін. У 1923 р. були відкриті Українська школа пластичного мистецтва і Українській вищій педагогічний інститут імені Драгоманова. У 1925 р. був відкритий Музей визвольної боротьби України, де зберігалися дипломатичні документи часів УНР й Української Держави. Також відомою славою в Чехословаччині користувався дослідник й археолог Іван Борковський, який досліджував Празький град і відкрив так званий празький вид кераміки.

Іншим центром освіти й української еміграції загалом стало місто Подебради (у 1925 р. українці становили десятю частину населення міста). У 1922 р. в цьому місті була заснована Українська господарська академія, а у 1932 р. – Український техніко-господарський інститут [3, с. 147].

Також Чехословаччина стала вагомим осередком української культури. Значущою сторінкою в розвитку української літератури стала Празька поетична школа. До неї відносяться такі відомі українські письменники, як Олекса Стефанович, Олександр Олесь, Оксана Лятуринська, Олена Теліга, Олег Ольжич, Євген Маланюк, Леонід Мосендз. Твори цих письменників вміщували в себе ідеї катастрофізму, волонтаризму, націоналізму й мали великий вплив на подальший розвиток української літератури [4, с. 16–17]. Також тут діяло видавництво Юрія Тищенка.

Чехословаччина також стала важливим осередком українських націоналістів. Тут діяла експозитура Української Військової Організації (УВО) під назвою Крайова Команда. Також у Ліберці, Празі та Брні були осередки Групи Української Національної Молоді (ГУНМ), де вони видавали свій журнал «Національна думка». Також у Подебрадах діяла Легія Українських Націоналістів (ЛУН). У 1929 р. всі ці організації утворюють Організацію Українських Націоналістів (ОУН), а сама ОУН у липні 1932 р. проведе в Празі свою конференцію, яку задля конспірації назве Віденською. Також багато українських студентів входило до складу Української академічної громади.

Отже, українська еміграція до Чехословаччини у міжвоєнний період була важливою віхою в історії української діаспори. Українська еміграція займалася розвитком і збереженням української освіти, культури, просуванням українського націоналізму, в Чехословаччині діяли безліч українських навчальних закладів і громадських організацій. Українська еміграція надала суттєвий вплив на подальший розвиток української національної думки й збереження традицій.

Джерела та література

1. Віднянський С. В. Українське питання в зовнішньополітичних концепціях Чехословаччини (1918–1989 рр.) // Український історичний журнал. 1997. № 1. С. 43–61.
2. Даниленко О. Українська еміграція в Чехословаччині (1920-і роки): соціокультурний аспект // Етнічна історія народів Європи. 2001. № 10. С. 37–40.
3. Песчаний О. Українська господарська академія в Подебрадах // Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 2. С. 146–151.
4. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині. Нью-Йорк-Прага: Національна Бібліотека Чеської Республіки – Слов'янська бібліотека, 2005. 224 с.

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПІДХОДІВ І КОМПЕТЕНЦІЙ В «НОВУ УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ» (НУШ)

«Нова українська школа» (НУШ) – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України. Її головною метою є створення школи, яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті [3]. Поштовхом до успішної реалізації цієї реформи має стати орієнтація на західні освітні стандарти.

Концепцією НУШ передбачено створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби й технології для

навчання учнів, учителів і батьків. Для побудови принципово нового освітнього простору фахівцями було вивчено й запозичено досвід низки зарубіжних країн, таких як Данія, Естонія, Німеччина, Польща, Швеція. В основу нової моделі покладено принципи безбар'єрності та формування інклюзивного середовища. Такий підхід створює умови для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами разом з іншими учнями [1, с. 86].

Основними компонентами НУШ є: новий зміст освіти на основі формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності; сучасне освітнє середовище, що забезпечить необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщеннях навчального закладу [1, с. 91].

Реформа середньої освіти, яка розпочалась в Україні 2016 року із прийняттям нового Закону про освіту та Концепції НУШ орієнтується на базові принципи сучасної освіти у країнах ЄС. Експерти називають «Нову українську школу» спробою «європеїзації» української освіти, оскільки її ідеологія покладається на підходи та практики, поширені у країнах ЄС, зокрема, у визначенні поняття «ключові компетенції».

Для Європейського Союзу важливою є побудова спільного освітнього простору, який надасть можливість за потреби продовжити навчання в інших країнах ЄС, а випусникам європейських вишів бути однаково затребуваними у різних країнах. Тому Європейська Рада визначає ключові компетенції, якими мають володіти учні, а також підходи до побудови спільного освітнього простору [2].

Головними підходами, які пропонують західні реформатори, є: автономія навчальних закладів; розвиток компетенцій замість фактичного знання; орієнтація на розвиток «м'яких навичок» і відхід від «змагальності» у навчальному процесі.

Компетентнісна освіта та «м'які навички». Ключовий принцип сучасного європейського підходу до освіти – орієнтація на навички та вміння (компетенції) замість того, щоб надавати учню лише фактичні знання. Знання, за цим підходом, перестають бути самоціллю і перетворюються на засіб формування умінь. Для формування навичок і компетенцій західні фахівці пропонують не обмежуватись лише на слуханні вчителя, а ввести в урок діяльнісний компонент. Так, учнів можуть вчити практичним навичкам, максимально наближеним до

завдань, які вони будуть виконувати у дорослому житті. Не менш важливою складовою є розвиток соціально-емоційних або «м'яких» навичок. Серед них – здатність до емпатії, стресостійкість, вміння дослухатися до своїх емоцій [2].

Академічна автономія шкіл. Однією із базових рекомендацій Європейської Ради у сфері освіти є «заохочення різноманітних підходів до навчання» [4]. Ідея автономії шкіл базується на розумінні того, що вимагати від керівництва освітнього закладу якості у своїй роботі складно в умовах, коли вони мають обмежені важелі впливу на освітній процес, бо мають узгоджувати будь-яке рішення. У світлі сучасних викликів важливим для виживання й подальшого розвитку інститутів освіти є гнучкість і здатність до змін.

Ще однією важливою складовою автономії шкіл є можливість вчителя самостійно обрати навчальну програму або спосіб підвищення власної кваліфікації. Сьогодні пропонувати послуги з підвищення кваліфікації вчителів можуть приватні компанії, самі освітяни або ж профільні громадські організації. Це відповідає підходу *long-life learning* («навчання упродовж життя»), який лежить в основі освітньої політики Європейського Союзу [2].

Інклюзивна освіта. Право на освіту є базовою демократичною цінністю, яка прописана як у програмних документах ЄС, так і в конституції України. Інструментом реалізації цього права є інклюзивна освіта. Усі підходи до останньої побудовані на правозахисній моделі, яка полягає в тому, що кожна дитина, незважаючи на порушення розвитку чи наявність особливих освітніх потреб, має навчатися разом зі своїми однолітками. Для того, щоб українська інклюзивна освіта відповідала європейським стандартам Україна має забезпечити «перехід від медичної до правозахисної моделі, подолання сегрегації (поступове скорочення спеціальної освіти на користь інклюзивної), забезпечення доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю, за місцем проживання, що, зокрема, передбачає деінституціалізацію (закриття закладів інтернатного типу), яка є вимогою вступу в ЄС [2].

Повномасштабна російсько-українська війна створила великі загрози для системи освіти в Україні – руйнування матеріальної бази, вимушене повернення до онлайн-освіти, призупинення фінансування багатьох державних освітніх програм. Утім, післявоєнна відбудова і приєднання України до Європейського Союзу створить нові можливості для розвитку системи шкільної освіти. Зокрема, надасть

можливість тісніше співпрацювати з європейськими школами та освітніми установами. Також Україна зможе брати участь у численних програмах розвитку шкільної освіти, фінансованих ЄС [2]. Утім, потрібен довгий шлях для того, щоб європейські стандарти освіти, реалізовані в Україні у рамках проекту «Нової української школи», стали загальнопоширеними у всій країні. Для цього недостатньо лише реформ самого навчального процесу. Важливим є покращення рівня педагогічної освіти та престижу професії вчителя.

Джерела та література

1. Денисюк О. Я., Дронь Т. О., Титаренко Н. В. Реформа НУШ як складова інтеграції української освіти в європейський освітній простір // Освітня аналітика України. 2022. № 4 (20). С. 84–97.
2. Любарець А. «Євроінтеграція» шкіл: як європейські підходи змінюють українську освіту. URL: <https://rubryka.com/blog/eurointegration-of-schools/>
3. Нова українська школа. МОН. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&type=all&tag=nova-ukrainska-shkola>
4. Рекомендація Ради щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/key-competences>

Панасюк М. С.
здобувач вищої освіти,
Національний авіаційний університет

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Інтеграційні процеси в Європі мають глибокі історичні корені, які формувались протягом багатьох століть під впливом політичних, економічних, культурних та релігійних факторів. Від Римської імперії до середньовічних торгових союзів і спроб створити наднаціональні політичні утворення, Європа постійно шукала шляхи до цієї єдності та згуртованості. Після Другої світової війни, на тлі необхідності запобігти новим конфліктам і забезпечити стабільний розвиток, розвинуті європейські країни започаткували серію процесів, які призвели до

формування сучасних структур, таких як Європейських Союз. Водночас, із розвитком глобалізаційних процесів наприкінці ХХ та на початку ХХІ століть, інтеграція в Європі почала все більше взаємодіяти із глобальними економічними та політичними викликами. Дослідження історичних засад цих процесів у контексті глобалізації дозволяє глибше зрозуміти причини та динаміку сучасних тенденцій європейської інтеграції.

Після руйнівних конфліктів, які тривали протягом першої половини ХХ століття, європейські держави усвідомили необхідність налагодження співпраці для запобігання подібним катастрофам у майбутньому. Основними кроками на цьому шляху стали створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) у 1951 році та підписання Римських договорів у 1957 році, які заснували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) (див.табл.1).

Таблиця 1

Етапи створення Європейського Союзу: [1, с. 13].

Рік	Етап
1951	Створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС)
1957	Римські договори
1967	Об'єднання інститутів ЄС
1973	Перше розширення
1986	Акт про Єдину Європу
1992	Маастрихтський договір
1999	Введення євро
2004	Найбільше розширення

Процес інтеграції не обмежився лише економічною сферою; в рамках ЄС також з'явилися спільні політики у сферах, таких як зовнішня політика, безпека, охорона здоров'я та екологія. Маастрихтський договір 1992 року став важливим етапом, який заклав основи політичної інтеграції та створення Європейського Союзу. Це означало не лише економічну, а й політичну єдність країн-членів, спільну валюту – євро – та розвиток загальної зовнішньої політики.

Розширення ЄС у 2004 році, коли до спільноти приєдналися десять нових держав, зокрема з Центрально-Східної Європи, стало важливим кроком у процесі інтеграції. Цей етап продемонстрував успішність інтеграційних зусиль і водночас поставив нові виклики, пов'язані з різноманітністю політичних і економічних систем нових членів.

Глобалізація суттєво вплинула на розвиток інтеграційних процесів в Європі, створивши нові можливості та виклики. Глобалізація, як феномен, характеризується інтеграцією економік, культур, технологій і політичних систем на міжнародному рівні. Вона відкриває нові горизонти для європейських країн, проте водночас вимагає від них більшої координації та співпраці [2, с. 6].

Економічний аспект глобалізації виявляється в зростанні міжнародної торгівлі та інвестицій, що, своєю чергою, стимулює розвиток внутрішнього ринку ЄС. Європейські країни, беручи участь у глобальних економічних процесах, усвідомлюють необхідність покращення конкурентоспроможності своїх економік. ЄС, реагуючи на ці виклики, зосереджується на створенні єдиного внутрішнього ринку, що дозволяє вільний рух товарів, послуг, капіталу та людей, спрощуючи торгівлю між державами-членами [3, с. 120].

Політичний вплив глобалізації також не можна недооцінювати. Він вимагає від держав більшої координації своїх політик у відповідь на спільні виклики, такі як безпека, тероризм, зміна клімату та міграційні процеси. В умовах зростаючих загроз ЄС став важливим гравцем на міжнародній арені, намагаючись впроваджувати спільні зовнішні політики, які відповідають новим викликам.

Крім того, соціальний вплив глобалізації проявляється у зростанні культурного обміну, однак він також викликає побоювання щодо втрати національної ідентичності. ЄС активно працює над збереженням культурної різноманітності, підтримуючи ініціативи в галузі освіти та культури, такі як програма «Еразмус+», яка сприяє студентським обмінам та культурному співробітництву між країнами [4, с. 36].

Останні десятиліття принесли нові виклики для інтеграційних процесів в Європі, які потребують адаптації та вдосконалення. Глобальна фінансова криза 2008 року та її наслідки стали серйозним випробуванням для ЄС. Країни, що входять до зони євро, зіткнулися з борговою кризою, що вимагала запровадження нових механізмів управління економікою, зокрема, створення Європейського стабілізаційного механізму. Цей механізм має на меті підтримку країн-членів, які зазнали фінансових труднощів, а також забезпечення стабільності євро.

Міграційна криза 2015 року також поставила під загрозу єдність ЄС. Тисячі біженців і мігрантів з країн Близького Сходу та Північної Африки намагалися досягти Європи в пошуках безпеки та кращого життя. Це призвело до серйозних гуманітарних проблем та викликів у сфері безпеки. ЄС опинився перед необхідністю розробки спільної

політики міграції та притулку, яка б могла збалансувати гуманітарні потреби з інтересами безпеки країн-членів.

Крім того, зростання підтримки популістських рухів та євроскептицизму в ряді країн Європи стало серйозним викликом для інтеграційних процесів. Партії, які виступають проти європейської інтеграції, набирають популярності, що викликає занепокоєння щодо майбутнього ЄС. У цьому контексті важливо не лише аналізувати причини такого явища, а й розробляти ефективні стратегії для подолання негативних настроїв.

Попри численні виклики, інтеграційні процеси в Європі мають значний потенціал для розвитку. Одним із важливих напрямків може стати поглиблення економічної інтеграції. В умовах глобалізації та зростання міжнародної конкуренції європейські країни повинні зосередитись на створенні інноваційної економіки, яка здатна відповідати викликам нового часу. Це може включати підтримку наукових досліджень, розвиток технологій та освіти [2, с. 14].

Політична інтеграція також може бути посилена. У світі, що швидко змінюється, ЄС може зміцнити свою роль як глобального гравця, впроваджуючи спільні політики у сферах безпеки, зміни клімату та міжнародної торгівлі. Для цього необхідно забезпечити координацію дій країн-членів, що дозволить зберегти політичну єдність та стабільність.

Ще одним важливим аспектом є соціальна згуртованість. В умовах зростання соціальних нерівностей важливо зберегти соціальну інтеграцію всередині ЄС, підтримуючи ініціативи, спрямовані на зменшення нерівності та поліпшення якості життя. Інвестиції в освіту, охорону здоров'я та соціальний захист можуть стати важливими елементами політики ЄС для досягнення цієї мети.

Інтеграційні процеси в Європі є складними і багатогранними, адже відображають історичний розвиток і відповідають на виклики глобалізації. Ця глобалізація відкриває нові можливості, але також створює проблеми, такі як економічна нерівність і загрози безпеці.

У майбутньому Європа повинна знайти баланс між глибокою інтеграцією та збереженням національних ідентичностей, розвиваючи спільні стратегії, що сприяють соціальній справедливості та культурній різноманітності. Лише через співпрацю європейські країни можуть забезпечити стабільність, зберегти мир і зміцнити свої позиції в глобальному контексті.

Джерела та література

1. Pinder, J., Usherwood, S. The European Union: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2007.
2. Habermas, J. The Crisis of the European Union: A Response. New Left Review. 2012. No. 71. P. 5-19.
3. European Commission. The Future of Europe: A Vision for the EU. Brussels: European Commission, 2020.
4. Бурдяк, А. В. Глобалізація і європейська інтеграція: нові виклики. Соціологічні студії. 2018. № 2. С. 30-44.
5. Європейський Союз. Офіційний сайт Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://europa.eu>.

Прозона І. І.

канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського», м. Одеса

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Політична культура є ключовим чинником у формуванні національної ідентичності та визначенні напрямку розвитку держави. Україна, як держава з пострадянською політичною спадщиною, опинилася перед вибором між збереженням авторитарних елементів політичної культури та поступовим впровадженням європейських демократичних цінностей. Європейська інтеграція спричинила серйозні зміни в політичній свідомості українців, стимулюючи розвиток громадянського суспільства, політичної активності та демократичних інститутів. Завдання аналізу трансформацій політичної культури України в контексті євроінтеграційних процесів, дослідження ролі європейських цінностей у цьому процесі та визначення основних викликів і перспектив для політичної культури українців є як ніколи актуальним в умовах сьогодення.

Політична культура визначається як система політичних переконань, норм і цінностей, яка визначає поведінку політичних

суб'єктів та їхню участь у політичному житті держави. Визначення, запропоноване Г. Алмондом та С. Вербою, підкреслює, що політична культура має три основні складові: когнітивну (знання про політичну систему), афективну (емоційне ставлення до політики) та оціночну (оцінка політичних подій, інститутів, процесів) [1, с. 373]. Ці компоненти формують політичну свідомість громадян, їхній рівень політичної участі та підтримку політичних інститутів.

Політична культура України історично формувалася під впливом імперських, радянських та пострадянських моделей управління, що призвело до стійкості патерналістських настроїв, низької довіри до влади та пасивної політичної участі. Однак з початку євроінтеграційних процесів, особливо після Революції Гідності 2013–2014 років, в Україні відбулися значні зміни в політичній свідомості та активності громадян.

Проаналізуємо європейські цінності та їхній вплив на українську політичну культуру. Європейська інтеграція України передбачає не лише імплементацію економічних та правових стандартів Європейського Союзу, але й глибинні зміни в політичній культурі країни. Європейські цінності, такі як демократія, права людини, верховенство права, політична відповідальність та прозорість влади, стали основою для політичних та суспільних трансформацій.

Науковець Р. Даль визначає демократію як політичну систему, де існують рівні можливості для участі громадян у політичному процесі, забезпечується свобода слова та політичні права [3]. Саме ці принципи стали фундаментом для перетворень в Україні. У процесі європеїзації українське суспільство поступово переймає практики політичної участі, активного захисту своїх прав, участі у виборах та громадянських ініціативах.

Революція Гідності стала каталізатором активізації громадянського суспільства та політичної участі українців. Як зазначає український політолог О. Гарань [4], саме ці події призвели до формування нової політичної свідомості, орієнтованої на демократичні цінності та європейський вибір України. Українці почали більше усвідомлювати свою політичну відповідальність, що виявляється через зростання громадянської активності, волонтерства та участь у політичних процесах.

Зазначимо, що впровадження європейських стандартів політичної поведінки в Україні стало важливим етапом у формуванні нової політичної культури. Одним із ключових аспектів цього процесу є підвищення рівня політичної прозорості та боротьба з корупцією. На

думку М. Олійника, саме антикорупційні реформи, підтримані європейськими партнерами, стали важливим чинником у зміні політичних настроїв серед українців.

Зростання довіри до інститутів ЄС та співпраця з міжнародними організаціями сприяють впровадженню політичних реформ, спрямованих на зміцнення демократії та верховенства права в Україні. Важливу роль у цьому відіграє співпраця з такими інституціями, як Венеціанська комісія та Європейський суд з прав людини, які надають рекомендації щодо реформування судової системи та забезпечення прав громадян.

Щодо викликів та перспектив трансформації політичної культури України, зауважимо, що незважаючи на позитивні зрушення, процес трансформації політичної культури в Україні стикається з численними викликами. Одним із них є збереження старих політичних практик, що пов'язані з корупцією, патерналізмом та використанням адміністративного ресурсу. Також залишається проблема низької політичної грамотності та недовіри до політичних інститутів, що гальмує демократичні процеси.

Перспективи політичної культури України пов'язані з подальшою євроінтеграцією, зміцненням демократичних інститутів та розвитком громадянського суспільства. Як зазначає політолог В. Кулик, європейські цінності мають стати основою для глибшої політичної соціалізації українців, що передбачає як підвищення політичної свідомості, так і відповідальності за участь у політичних процесах [2].

Отже, трансформація політичної культури українців під впливом європейських цінностей є складним і тривалим процесом, який вимагає не лише політичної волі, але й активної участі громадянського суспільства. Впровадження європейських стандартів демократії, верховенства права та прозорості управління поступово змінює політичну свідомість українців, сприяючи формуванню нової політичної культури, заснованої на європейських цінностях.

Успішна інтеграція європейських цінностей в політичну культуру України можлива за умови подальших реформ, підвищення рівня політичної освіти та активної участі громадян у політичному житті держави. Європейський вибір України потребує системної підтримки на всіх рівнях політичного та суспільного життя для досягнення стабільного розвитку та процвітання держави в умовах євроінтеграції.

Джерела та література

1. Алмонд Г. Громадянська культура / Г. Алмонд, С. Верба // Політологія. Навчально-методичний комплекс. К.: Центр навчальної літератури, 2004. С. 372–375.
2. Кулик В.. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. - Київ: «Критика», 2010. 655 с.
3. Dahl R.A., Interviewed by N.Polsby in 1980-81 //Political science in America: oral histories of the discipline/Ed. by M.A.Baer, M.E.Jewell and L.Sigelman. Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1991. P.166.
4. Haran O. Ukraine in Europe : Questions and Answers [Electronic resource] / O. Haran. Kyiv : Stylos, 2009. 72 p.

РОЗДІЛ 3. **АКТУАЛЬНІ ЦІННОСТІ ОБ'ЄДНОАНОЇ ЄВРОПИ ТА ЇХ** **ІНТЕГРАЦІЯ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ** **УКРАЇНИ**

Амбарцумян А. К.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство)
ЧНУ імені Петра Могили

ДОСВІД НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Вивчення громадянської освіти в країнах Європи є дуже цікавим та багатограним. Європейська система громадянської освіти спрямована на розвиток критичного мислення, культурної свідомості та соціальної відповідальності серед учнів. Основні аспекти включають: історичний контекст – громадянська освіта виникла в різні періоди як спосіб протистояти клерикальному впливу на освіту; концепція – вона охоплює різні аспекти, включаючи права людини, демократію, рівність, справедливість та розвиток особистості; програми – включають вивчення історії країни, правової системи, соціальних питань та культурної спадщини; методи навчання: використовуються дискусії, аналіз документів, групові роботи та проєктні завдання.

Громадянську освіту в Європі викладають по різному, але завжди з акцентом на розвиток відповідальних громадян. Основними підходами інтеграції в навчальну програму є: початкова школа - основи прав та обов'язків громадян, середня школа - поглиблене вивчення демократії, прав людини та соціальної справедливості.

Інтерактивні методи є надзвичайно ефективними для громадянської освіти. Вони допомагають учням активно залучатись до процесу навчання, розвивати критичне мислення та практичні навички. Наведемо деякі приклади таких методів.

Дебати та дискусії. Учні обговорюють актуальні правові та політичні питання, вчать формулювати і аргументувати свої думки.

Рольові ігри та моделювання. Моделювання судових процесів або парламентських дебатів дозволяє учням зрозуміти роботу правової системи та демократичних інституцій.

Проектна діяльність. Робота над проектами з реальними соціальними чи правовими проблемами сприяє розвитку командної роботи та вирішення проблем.

Гейміфікація. Використання ігор для навчання дозволяє зробити процес більш захоплюючим і ефективним. Наприклад, освітні квести або симуляції демократичних процесів.

Онлайн-платформи та цифрові інструменти. Використання інтерактивних онлайн-ресурсів, таких як відеолекції, тести та віртуальні тури, допомагає урізноманітнити навчання.

Взаємодія з громадою є важливим компонентом громадянської освіти. Вона допомагає учням зрозуміти свою роль у суспільстві та розвиває навички, необхідні для активного громадянства. Наведемо деякі приклади, як це здійснюється.

Волонтерські проекти. Учні беруть участь у місцевих волонтерських проектах, допомагають організовувати заходи або підтримують соціальні ініціативи. Це дозволяє їм бачити реальні приклади громадської діяльності та вплив їхньої роботи на місцеву спільноту.

Співпраця з громадськими організаціями. Школи співпрацюють з місцевими громадськими організаціями для реалізації спільних проектів. Це може включати екологічні ініціативи, благодійні акції або проекти спрямовані на допомогу малозабезпеченим верствам населення.

Громадські дебати та форуми. Організація публічних дебатів або форумів, де учні можуть обговорювати актуальні соціальні та політичні питання з представниками місцевої влади, експертами та громадянами.

Інтерв'ю та дослідження. Учні проводять інтерв'ю з представниками громади, з'ясовують їхні проблеми та пропонують можливі рішення. Це допомагає учням розвивати навички аналізу та критичного мислення.

Проекти в місцевій громаді. Реалізація проектів, спрямованих на покращення умов життя в громаді, наприклад, створення парків, організація культурних заходів або освітніх програм.

Взаємодія з громадою дозволяє учням застосовувати на практиці знання, отримані на уроках громадянської освіти, та сприяє розвитку відповідальних і активних громадян.

Тренінги для вчителів громадянської освіти можуть бути дуже корисними для підвищення якості навчання та розвитку критичного мислення у студентів. Ресурси, які можуть бути корисними: конференції та семінари – часто проводяться організаціями, що спеціалізуються на громадянській освіті; онлайн-курси – вебсайти, такі як Coursera, edX та Udemu, пропонують курси з громадянської освіти; міжнародні програми – програми, такі як Глобальна програма

громадянської освіти, можуть надати цінні знання та навички; місцеві навчальні заклади.

Цифрові технології: онлайн курси та вебінари; соціальні мережі Facebook, Twitter та інші соціальні платформи можуть бути використані для обговорення та обміну ідеями щодо громадянської освіти; мобільні додатки: додатки, такі як Duolingo або Quizlet, можуть допомогти вивчати основи громадянської освіти через ігрові завдання та тестування; віртуальні реальності (VR): VR може створювати інтерактивні симуляції, які допомагають зрозуміти складні концепції громадянської освіти; блоги та веб-сайти – читання блогів та веб-сайтів, спеціалізованих на громадянській освіті, може надати нові перспективи та ресурси для дослідження.

Ці методи допомагають створити свідомих та активних громадян, готових брати участь у демократичному житті своїх країн.

Джерела та література

1. Хартія Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>
2. Соннова М. Зарубіжний та вітчизняний досвід громадянського виховання. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія пед. 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 123–130.
3. European Association for the Education of Adults. URL: <https://eaea.org/>

Бойко В. В.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство)
ЧНУ імені Петра Могили

ЦІННОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Україна, переживши складний період боротьби за свою незалежність, усвідомила необхідність зміцнення громадянського суспільства. Громадянські ініціативи відіграли вирішальну роль у протистоянні агресії, проте виявили певні недоліки. Недостатня підготовка громадян до участі в громадському житті, а також маніпуляції з боку деструктивних сил стали серйозними викликами. Для подолання цих проблем необхідно розробити ефективну систему

громадянської освіти, яка допоможе формувати відповідальних, критично мислячих та активних громадян.

Події Революції Гідності та подальша боротьба за незалежність України висвітлили гостру потребу у якісній громадянській освіті. Агресія РФ та спроби дестабілізації ситуації в країні підкреслили важливість формування активної громадянської позиції та розвитку громадянських компетенцій у кожного українця. Незважаючи на героїчний опір, брак системної громадянської освіти в минулому призвів до певних труднощів у координації зусиль та протидії маніпуляціям. Саме тому сьогодні, як ніколи раніше, необхідно інвестувати в розвиток громадянської освіти, щоб зміцнити стійкість українського суспільства перед зовнішніми загрозами та внутрішніми викликами.

Зусилля змінити існуючий політичний чи соціально-економічний порядок можуть передбачати дуже різні форми соціально-політичних дій, але поширення радикальних настроїв відбувається насамперед у формі протестів.

Свідченням лояльного ставлення молоді до радикальних дій є також її активне ставлення до незаконних «методів» боротьби з корупцією та соціальної безвідповідальності представників політичної еліти, таких як так звані «сміттєві ілюстрації».

Концепція громадянської освіти та освіти спрямована на створення сприятливого середовища для формування громадянського суспільства в Україні, досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав, свобод людини і громадянина, а також міжнародних стандартів і національних деталей наголошує на необхідності гармонізації традиції, дослідження українських учених, розробка та впровадження на їх основі моделей політичної освіти в практику школи.

Одним із викликів сучасної освіти є розробка категоріального апарату політичної освіти на національному рівні. Становлення громадянського суспільства вчені розглядають як середовище формування громадської думки. Без такого середовища громадяни не матимуть можливості стати активними, толерантними та добросовісними і розвинути сильну громадянську культуру.

Питання прав і свобод людини і громадянина займають центральне місце в системі політичної освіти України. Своєрідним «стрижнем» конституційно-правової основи громадянської освіти в Україні є положення Основного Закону України про права і свободи людини. Вирішальним тут є положення статті 3 Конституції України, згідно з якою найвищою соціальною цінністю в Україні визнається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Водночас

саме права і свободи особи, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава має відповідати перед особами за свою діяльність. Важливим у цій ситуації є те, що головним завданням держави є створення та забезпечення прав і свобод людини.

13 грудня 2022 року набув чинності закон «Про основні принципи державної політики у сфері утвердження національної самосвідомості та громадянства України», який визначив громадянську освіту як одну з основних складових процесу утвердження української нації та громадянської ідентичності, включаючи стандарти щодо змісту та спрямованості громадянської освіти, а також системи її реалізації.

Джерела та література

1. Афонін Е.А. Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні // Український соціум. 2011. № 4. С. 7–30.
2. Вейсова В.Е. Громадянськість як соціокультурна якість особистості: зміст, протиріччя та труднощі формування у сучасній Україні // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філософія. Культурологія Політологія Соціологія». Том 24 (65). 2013. № 3. С. 68–79.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Брім О. Р.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності 032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Котляр Ю. В.

д-р. іст. наук, професор кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили

ОСНОВНІ ХВИЛІ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Декомунізація та деколонізація в Україні є важливими історичними процесами, спрямованими на позбавлення від спадщини тоталітарного

радянського минулого та російського колоніального впливу. Декомунізація та деколонізація розгорталися на тлі політичних, культурних та соціальних трансформацій, які відбулися в Україні після Революції Гідності (2013-2014 рр.) та початку російської агресії у 2014 році, яка переросла у повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році.

Декомунізація в Україні полягала в юридичному та символічному засудженні радянського режиму, знищення його символів, а деколонізація була спрямована на відмову від культурного та політичного впливу Росії. Обидва ці процеси були направлені на відродження української національної ідентичності, європейську інтеграцію України та зміцнення її незалежності, а також відмову від всього радянського, яке сприймалося як частина «руського міра».

Варто зазначити, що декомунізація та деколонізація в Україні проходила в два етапи.

Перша хвиля була підготовлена десятиліттями осмислення радянської спадщини, однак стала можливою лише після революційних подій в Україні у 2013-2014 роках, які спонукали національну ідентичність та незалежність держави постати на перший план. Саме збройна агресія Росії, як продовження її імперської політики, дала можливість пришвидшити процеси декомунізації та деколонізації, об'єднати українців навколо ідеї відмови від радянського тоталітарного минулого.

Так, у 2015 році були прийняті Закони України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону їхньої символіки», «Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті», «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939-1945», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», основною метою яких було відмовитися від комуністичного минулого в усіх аспектах суспільного життя та народження у свідомості українців розуміння різниці між нацією та тоталітарним режимом часів Радянського Союзу, який приклав максимум зусиль, щоб знищити національні цінності українців. Після прийняття цих Законів, процес декомунізації в Україні досяг кульмінації: було заборонено символи СРСР та комуністичної партії (прапори, герби), відбулося знесення пам'ятників радянського режиму, публічно засуджувалися злочини тоталітарного режиму (Голодомор, репресії, депортації тощо), почалася

післяреволюційна зміна топонімів (міст, сіл, вулиць), назви яких тим чи іншим чином були пов'язані з комуністичним минулим. Таким чином, в рамках декомунізації до 2016 року було перейменовано понад 51 тисячі вулиць та близько 900 населених пунктів, було демонтовано більшість пам'ятників Володимиру Леніну та іншим діячам комуністичного режиму.

Після 2014 року в Україні відбулося піднесення національної свідомості, зріс рівень використання української мови у публічному просторі, медіа та культурі. Цей процес був підкріплений прийняттям у 2019 році Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Військова агресія Росії проти українського народу у 2014 році спричинило відмову від впливу російської культури, яка сприймалася як елемент колоніального тиску. Так, поступово скорочувалася присутність російської музики, кіно, літератури в Україні. Активізувалися волонтерські ініціативи та організації, громадські рухи, спрямовані на перегляд історії та культуру пам'яті, представниками яких виступали, переважно, молоде покоління, яке стало рушійною силою декомунізації та деколонізації в Україні.

Друга хвиля декомунізації та деколонізації в Україні пов'язана з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року. Ця хвиля була більш глибокою та радикальною, посиливши не лише військовий опір, а й відмову від всього, що має відношення до Росії та радянщини.

Російське вторгнення лише підкреслило імперський характер російської політики, яка виправдовує війну ностальгією за радянським союзом та бажанням встановити контроль над територією України. Такі бажання російської влади спонукали українців активніше відмежовуватися від російського впливу та прискорило культурний і політичний розрив з Росією.

Після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році Україна дистанціювалася від проросійських політичних рухів, а також ліквідувала всі проросійськи налаштовані партії. Набрал обертів процес позбавлення від російських імперських та радянських символів. Так, було демонтовано пам'ятники, що відображали російське минуле, зокрема монументи О. Пушкіну, М. Горькому, Ф. Достоевському у різних містах України, пам'ятник Катерині II в Одесі та іншим російським діячам. Тисячі вулиць, названих на честь російських або радянських діячів, були перейменовані. В умовах війни російська мова почала асоціюватися з мовою агресора, що спричинило поступове

витіснення російськомовного контенту з українських медіа та культурного простору. Закривалися російськомовні телеканали, радіостанції, друковані видання, припинялися трансляції російських фільмів та серіалів. У школах, університетах, бібліотеках та книгарнях сталося скорочення кількості російської літератури, зокрема творів російських класиків, які більше не розглядалися як частина української культурної спадщини.

У 2022–2023 роках український уряд та місцеві органи влади почали активніше підтримувати та впроваджувати процеси деколонізації через ухвалення нових законів та ініціатив. Зокрема, ухвалювалися рішення на місцевому рівні щодо демонтажу пам'ятників і перейменування вулиць, а національна політика ставила на меті посилити українську культурну ідентичність. Так, у квітні 2023 року було підписано проєкт Закону «Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України», відповідно до якого в Україні заборонено давати географічним об'єктам назви, які мають певне відношення до Росії чи радянського режиму.

27 липня 2023 року набув чинності Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», згідно з яким процес деколонізації в Україні нарешті набув правової рамки.

Окрім символічних змін, відбувалися також спроби реформувати інституційні залишки радянської системи управління. Були переглянуті функції окремих державних установ, що мали зв'язки з радянським минулим, а також відбулася реорганізація в певних сферах, таких як освіта та культура. Громадянське суспільство активно долучилося до процесів деколонізації та деколонізації. Багато громадських організацій займалися проведенням просвітницьких кампаній, інформували суспільство про необхідність деколонізації, ініціювали перейменування вулиць та пам'ятників.

Другу хвилю деколонізації та деколонізації підтримувала більшість українців, адже вона відповідала на суспільні запити, спричинені війною. Російські символи і культурна спадщина, які раніше викликали суперечки, тепер сприймалися як неприйнятні та ворожі для національної ідентичності. Друга хвиля деколонізації була також тісно пов'язана з процесами інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО. Європейська підтримка реформ та культурних змін сприяла більш активному відмежуванню від радянської та російської спадщини.

Отже, процеси декомунізації та деколонізації в Україні є тривалою та складною роботою, яка вимагає злагоджених зусиль держави, суспільства та міжнародної спільноти. Події, що відбуваються в Україні останні 10 років, прийнята законодавча база активізувало українське населення та владу до очищення публічного простору від радянських символів та ідеологічної спадщини Росії. Проте, враховуючи військовий стан та безпекову ситуацію в Україні, не всі сили максимально спрямовані на процес декомунізації та деколонізації, тому варто продовжувати просвітницьку діяльність, яка пояснюватиме українцям значення та наслідки декомунізації та деколонізації, акцентуючи увагу на переосмисленні історії.

Джерела та література

1. Платформа MY ART (25 травня 2023 року). Юрій Котляр. Декомунізація та деколонізація Миколаєва: проблеми і пошук рішення. [Video]. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7Q8nd151TaI&t=2904s> (дата звернення: 08.10.2024).
2. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
3. Про правовий статус та вшанування пам'яті учасників боротьби за незалежність України у XX столітті: Закон України від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
4. Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939-1945: Закон України від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
5. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).
7. Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання

географічних назв у населених пунктах України: проєкт Закону України № 7253 від 21.04.2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II07236A> (дата звернення: 08.10.2024).

8. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України від 21.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

Ловчева А. М.

канд. політ. наук, доцентка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

БОРОТЬБА З ГЕНДЕРНИМИ СТЕРЕОТИПАМИ В СУСПІЛЬСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ

Формування гендерних ролей в будь-якому суспільстві знаходиться в прямій залежності від гендерних стереотипів, які панують в ньому. Загалом дослідники сходяться у думці, що гендерні стереотипи, це усталені соціально-психологічні конструкти, які визначаються шаблонне уявлення / ставлення до проявів маскулінності та фемінності в суспільстві [1], [2], [5]. Варто зазначити, що гендерні стереотипи є вкрай стійкими соціокультурними установками, які ретранслюються інститутами соціалізації (сім'я, однолітки, освітні заклади, ЗМІ тощо). Разом з тим, поширення гендерних стереотипів є перешкодою для соціальної рівності та економічного розвитку країни, сприяють функціонуванню культурних та соціальних норм, які адвокатують побутове насильство. Традиційні уявлення про ролі жінок і чоловіків у суспільстві обмежують можливості професійної реалізації жінок у сферах політики, бізнесу й тд., а також є перепорою для демократизації політичної системи та створення збалансованого представництва. Дослідження показують, що економічне зростання країн прямо залежно від гендерної рівності: країни, які мають більший рівень рівності, демонструють вищу продуктивність та інноваційність [3], [4].

Сьогодні для України, яка прагне до європейської інтеграції, боротьба з гендерними стереотипами є частиною зобов'язань щодо дотримання європейських стандартів прав людини та імплементації

європейських цінностей, оскільки Європейський Союз приділяє значну увагу досягнення гендерного паритету у всіх галузях суспільно-політичного життя. Серед міжнародних стандартів, які впроваджуються ЄС щодо подолання гендерних стереотипів можна визначити наступні положення:

1. Міжнародні угоди та європейські нормативні акти. Європейська конвенція з прав людини, Стамбульська конвенція, Цілі сталого розвитку ООН та інші документи, що встановлюють стандарти гендерної рівності та забороняють дискримінацію за ознакою статі.

2. Директиви Європейського Союзу щодо рівності чоловіків і жінок, які включають боротьбу з дискримінацією у сфері праці, забезпечення рівного доступу до можливостей, освіти, охорони здоров'я, участі в прийнятті рішень та подолання гендерної сегрегації в економіці.

3. Гендерна політика. Систематичне впровадження законів та програм, спрямованих на подолання стереотипів через освіту, робочі місця, медіа та культуру. Приклади успішних кампаній, таких як шведська модель гендерного виховання або французька ініціатива боротьби з сексизмом у рекламі.

4. Освітні ініціативи. Підтримка проектів, які зосереджені на гендерній рівності, включаючи ініціативи, що борються зі стереотипами у навчальному процесі. Заохочення досліджень у галузі гендерних досліджень і їх впровадження в освітні програми.

5. Гендерний моніторинг. Збір державами-членами гендерно дезагрегованої інформації, щоб зрозуміти вплив стереотипів на різні соціальні групи.

6. Медіа та комунікаційна політика. Пропагування гендерно-чутливого контенту в медіа і рекламі, заохочення ЗМІ до висвітлення питань гендерної рівності.

Всі визначені вище стандарти, взяті за основу для боротьби з гендерними стереотипами в українському суспільному просторі. Однак, на разі, лишається відкритим питання щодо проявів гендерних стереотипів в українському суспільстві, серед яких:

– Традиційні гендерні ролі. У багатьох українських спільнотах досі поширені стереотипи про "чоловічі" та "жіночі" ролі, що впливають на участь жінок у суспільному житті, доступ до освіти та кар'єрні можливості. Наприклад, очікування, що жінки повинні головним чином займатися домогосподарством і вихованням дітей, а чоловіки – працювати і бути "годувальниками".

– Гендерна сегрегація у сфері праці. На ринку праці жінки часто зайняті у секторах, які вважаються "традиційно жіночими" (освіта, охорона здоров'я, соціальна робота), тоді як вони менш представлені в галузях, пов'язаних з технікою, ІТ або керівними посадами.

– Стереотипи у медіа та рекламі. Традиційні зображення жінок та чоловіків у рекламі і ЗМІ часто підсилюють стереотипи, зображаючи жінок як об'єкти, орієнтовані на догляд за домом, красу або родину, а чоловіків – як владних і самостійних. Це впливає на формування уявлень про соціальні ролі.

Тим не менш, варто відмітити також, позитивні зрушення, які спостерігаються останнім часом. Так, наприклад, активізуються жіночі організації, збільшується кількість жінок на керівних посадах, зокрема у місцевому самоврядуванні, бізнесі та армії. Крім того, в Україні розробляються програми для боротьби з насильством, гендерними упередженнями та дискримінацією. Активно впроваджуються інформаційні кампанії та ініціативи, які спрямовані на підвищення обізнаності населення про гендерну рівність і необхідність подолання стереотипів. Важливу роль, також, відіграють медіа, які все частіше ставлять на порядок денний теми гендерної рівності, особливо в контексті європейської інтеграції. Не малу роль в зміні соціальних ролей в українському суспільстві відіграла й російсько-українська війна. Широка мобілізація до армії чоловіків призвела до зменшення їхньої присутності в сім'ях та на ринку праці. Це значно змінило динаміку в побуті пересічних українців та в суспільстві загалом. В умовах війни жінки стали більш активними в економічній, політичній та соціальній сферах. Багато з них почали реалізовувати себе за новими професійними напрямками, обіймати нові посади, які раніше стереотипно вважалися "чоловічими". Сьогодні українські жінки активно беруть участь у політичних рухах, займаються підприємництвом, волонтерством та працюють в гуманітарних організаціях. Разом з тим, збільшення кількості жінок, які служать у війську, також вплинуло на трансформацію традиційних уявлень про роль жіноцтва у безпеці та обороні країни.

Тож, подолання гендерних стереотипів є критично важливим для розвитку демократичного суспільства в Україні. Спільні зусилля держави, суспільства та міжнародних організацій є запорукою реалізації європейських стандартів та впровадження гендерно-чутливих політик. І, незважаючи на те, що в Україні й досі існує низка викликів, пов'язаних із глибоко вкоріненими гендерними стереотипами, на

сьогодні вже можна визначити ряд позитивних зрушень в побудові гендерно-збалансованої системи взаємозв'язків в українському суспільстві.

Джерела та література

1. Ashmore R. (1986). The Social Psychology of Female-male Relations: A Critical Analysis of Central Concepts. F. Del Boca. – N.Y.
2. Basow, S. A. (1992). Gender: Stereotypes and roles (3rd ed.). Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
3. Global Gender Gap Report (2023). World Economic Forum. Retrieved from <http://surl.li/oustks>
4. Progress of the world's women 2015–2016: Transforming economies, realizing rights (2015). UN Women. Retrieved from <http://surl.li/esliig>
5. Renzetti, Claire M. Curran, Daniel J. and Maier, Shana L. (2012). Women, Men, and Society. CRVAW Faculty Book Gallery.

Корж С. М.

здобувач вищої освіти факультету міжнародної торгівлі та права.
Державний торговельно-економічний університет. м. Київ

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НА УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Європейські цінності - це загальнолюдські принципи і норми життєдіяльності людини, суспільства й держави. Важливо, що в європейському житті існує повага й прагнення до повного дотримання цих цінностей. Основними нормами й принципами функціонування європейської спільноти є: демократія, верховенство права; повага до вибору інших; толерантність, мир, турбота, справедливість та рівність умов для всіх.

Слід зазначити, що європейські цінності, як стверджує О. Сахань, стають суб'єктивно значущими для самого індивіда, що, в свою чергу, впливає на поведінку громадян у відповідності до європейських правових стандартів, передусім стандартів в гуманітарній сфері [1].

Кожна історична епоха, за твердженням Б. Глуховської, відрізняється від іншої сукупністю системи цінностей та життєвих орієнтирів, які визначають звичаї і традиції певного народу, характер та

особливості політичної системи того чи іншого суспільства, моральний клімат у державі, створюють фундамент стандартів політико-правових норм та законів, обумовлюють зразки поведінки індивідів і суспільних груп, формують динаміку та спрямованість політичних і соціальних процесів [2].

Особливу роль у формуванні політичних цінностей нинішньої європейської молоді відіграє її орієнтація на екологічні цінності, інклюзивне ставлення до іммігрантів, підтримку демократичних принципів, довіру до громадських рухів [3].

Входження України в європейський простір сприяло формуванню у значної частини українського народу проєвропейського мислення, позитивних настанов щодо державного будівництва, ефективної ринкової економіки, системи правового забезпечення життєдіяльності людини, соціального захисту громадян, вітчизняної культури, освіти тощо.

Переосмислення українцями реалій сьогодення, бажання мати впевненість у завтрашньому дні та реальний захист своїх прав і свобод, прагнення пришвидшити впровадження європейських цінностей і стандартів у всіх сферах суспільного життя сформували у значної частини українського соціуму почуття відповідальності за свою країну, готовність взяти активну участь у демократичних перетвореннях, процесі реформування держави та розвитку інститутів громадянського суспільства, захисті інтересів співгромадян, намагання знайти власні способи участі у суспільно-політичному житті та взаємовідносин із владою.

У свою чергу, зміна вектору політичної свідомості українців у бік цінностей західної цивілізації вплинула на спрямування політичного процесу від стагнації до прогресу і процвітання шляхом реформування та поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС. Радикальні перетворення орієнтирів суспільного життя української держави, зумовлені потребами соціальної практики, знайшли своє відображення у Стратегії національної безпеки України, в якій визначено напрям побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи та демократії. Визначаючи провідну роль європейських цінностей як критеріїв (стандартів) для виміру значущості вчинків та діяльності людини, в законодавстві зазначено, що Україна поділяє спільні з Європейським Союзом цінності, розглядає інтеграцію в політичні та економічні структури ЄС як пріоритетний напрям [4].

У підсумку, можна зробити висновок, що бурхливі соціально-політичні процеси, що відбувалися і відбуваються в Україні, ще раз доводять наміри українців жити по-новому, де орієнтиром виступає Європа. Інтеграція європейських цінностей в українське суспільство дозволить створити фундамент для ефективного функціонування і стрімкого розвитку України. Попри тяжкі випробування, які переживає нині наша держава з огляду на повномасштабне вторгнення РФ, європейські цінності та європейська перспектива лишаються у фокусі пріоритетів як політиків так і суспільства в цілому.

Джерела та література

1. Сахань О. М. Європейські цінності як запорука процвітання суспільства: український вибір / О. М. Сахань, Н. В. Шевчук // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Політологія. 2018. № 2. С. 177-196.
2. Глуховська Б.В. Україна й Європа: цінності та стандарти // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.: за заг. редакцією Ю. О. Волошина. К.: ФМВ НАУ, 2020. С. 434-439.
3. Stattin H., Amnå E. Basic Values Transform Political Interest into Diverse Political Values, Attitudes and Behaviors. // J Youth Adolesc. 2022. №51(11). P. 2205-2218. DOI: 10.1007/s10964-022-01654-w.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" [Електронний ресурс] : Указ, Стратегія Ради нац. безпеки і оборони України від 26.05.2015 р. № 287/2015: станом на 16 верес. 2020 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/287/2015> (дата звернення: 01.10.2024).

Мицук Л. М.

канд. іст. наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин
НДУ імені Миколи Гоголя. м. Ніжин

ЕВОЛЮЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Реалізація Україною курсу на євроінтеграцію орієнтує вищу освіту на формування у молодого покоління українців європейських за своєю природою та демократичних за своєю сутністю ціннісних орієнтацій, пріоритетними серед яких є гуманізм, свобода, людська гідність, права людини, правосвідомість, толерантність.

Навіть в європейських країнах розвинутої ліберальної демократії система освіти піддається критиці за неспроможність підготувати молодь до ефективної участі у житті суспільства. Нескінченна полеміка між прихильниками «академічної» та «фахової» моделей вищої школи свідчить про те, що соціально-виховна функція університетів ще не є в Європі загально визнаною. Однак, принципова відмінність європейських та української освітніх систем полягає в тому, що європейські студенти живуть і навчаються в умовах реального демократичного суспільства, яке ґрунтується на ліберально-демократичних цінностях, розкриває їх потенціал і тим самим доводить їх практичну значущість. Європейські університети функціонують на засадах дійсної академічної свободи і тому виступають для молоді потужною школою демократичної практики.

Для значної частини українського студентства європейський спосіб життя і відповідна система демократичних цінностей є абстрактною моделлю, елементи якої широко декларуються представниками політичної еліти країни, але практично далеко не завжди реалізуються в житті суспільства. Хоча більшість студентів заявляють про свою прихильність до ліберально-демократичної моделі суспільної організації, проте притаманна їм система цінностей є досить суперечливою. Наприклад, позитивно оцінюючи демократію як модель врядування, молодь демонструє скептичне ставлення до владних інститутів в Україні, ставить під сумнів демократичний характер їхніх взаємин з суспільством, а також свою власну спроможність впливати на процес прийняття політичних рішень. Або, схвалення принципів свободи думки, слова, об'єднань не супроводжується загальним

прагненням брати участь в діяльності студентського самоврядування, публічному обговоренні проблем, активно взаємодіяти з адміністрацією університетів тощо.

Такий стан є типовим для суспільної свідомості часів соціальної трансформації, коли орієнтацію студентської молоді на принципи коригує практика повсякденності, насамперед соціально-економічна. В умовах інформаційного суспільства в країнах Західної Європи ринок праці є ринком знань, професійної компетентності. Крім того, більшість студентів на Заході живуть окремо від батьків, часто працюють до вступу в університет і під час навчання, самі оплачують освіту, відповідно, навчання вони сприймають як благо, як унікальний шанс отримати справжні знання, що допоможуть їм у життєвій боротьбі. Тому своєрідною вершиною ієрархії цінностей європейського студентства виступає переконання у моральності накопичення знань, вмінь і навичок як засобу підвищення власної самооцінки і суспільного статусу, інструменту «життєвого успіху».

Вища школа України навпаки стикається з відсутністю мотивації до отримання міцних знань у значної частини студентської молоді. Виникає парадоксальна ситуація, коли студент спочатку платить гроші за можливість навчатися в університеті, а потім – за отримання позитивних оцінок і диплома без жодних знань. Основною причиною такого парадоксу є специфіка сучасного українського ринку праці - ринку дипломів, а не знань, де панує телефонне право і корупція. Окрім того, інфантильність багатьох українських студентів, їх фінансова залежність від батьків призводять до того, що власну потребу у здобутті знань у них заміняє примус з боку батьків і викладачів. Нарешті, дається взнаки недостатнє фінансування української вищої школи, внаслідок якого ВНЗ зацікавлені у максимальному збереженні контингенту студентів, які платять за навчання, в тому числі і таких, які не виявляють жодного сумніння і зацікавленості у здобутті знань.

Однак, визнаючи детермінованість ціннісних установок молоді особливостями історичного розвитку суспільства, реаліями його політичного і соціально-економічного життя, ще раз наголосимо, частково перефразуючи Л. Даймонда, що набутий життєвий досвід також здатний сформувати демократичні переконання, а процес навчання спроможний змінити навіть глибоко вкорінені цінності в напрямку демократичної системи [3, с. 217].

Які ж шляхи і можливості щодо формування демократичних ціннісних орієнтацій відкриває перед українською вищою школою євроінтеграція? На нашу думку, це:

По-перше, модернізація змісту фундаментальних навчальних дисциплін, збагачення загальних теоретичних положень аналізом стану розвитку європейської думки у відповідних галузях знань, європейського досвіду розв'язання проблем, що постали перед українським суспільством в процесі системних трансформацій.

По-друге, викладання євростудій, тобто комплексу спеціальних курсів, присвячених проблемам економічного, суспільно-політичного, культурного розвитку європейських народів, міжнародним відносинам на європейському континенті тощо.

По-третє, забезпечення академічної свободи та мобільності, реалізація університетської автономії, розвиток інституційної демократії, які стануть для студентської молоді джерелом практичного досвіду демократичного врядування, захисту громадянських прав і свобод.

Успішна реалізація зазначених стратегій вимагає інноваційного прориву всередині самої системи вищої освіти України, переходу від традиційного навчання, яке передбачало насамперед передачу досвіду старшого покоління молодшому, забезпечуючи відтворення існуючих суспільних стосунків, стабільність суспільства, до інноваційного навчання, яке стимулює появу змін у існуючій культурі, соціальному середовищі, ініціює активний відгук на проблемні ситуації, що виникають як перед окремою людиною, так і перед суспільством [1, с. 144]. Інноваційне навчання має означати зміну освітньої парадигми, перехід від «парадигми викладання», в якій місія вищої школи - трансляція знань від викладача до студентів, до «парадигми навчання», в якій місія університету - створення потужного навчального середовища, спрямованого на те, щоб студенти самі відкривали і конструювали знання, формування у них досвіду самостійного пошуку і вирішення проблем [2]. Отже, важливою складовою академічної свободи має стати переорієнтація на індивідуальне і самостійне навчання студента. Сучасна освітня парадигма зорієнтована на реалізацію однієї з базових європейських цінностей – гуманізму, яка передбачає усвідомлення молодою людиною себе не гвинтиком державного механізму, як у тоталітарній системі, а головною метою суспільного розвитку.

Надання вищої освіти України європейського змісту можливе лише за умов створення демократичного клімату в університеті: відмови адміністрації від авторитарно-бюрократичного стилю керівництва, її інформаційної відкритості, гарантій свободи творчості викладача, толерантного, діалогічного характеру спілкування між викладачами і студентами, ефективної участі останніх у студентському самоврядуванні. Якщо університет не буде “демократією в мініатюрі”, освіта матиме вкрай обмежений виховний вплив. Лише досвід сприятиме формуванню активної позиції молоді щодо реалізації демократичних ідеалів та цінностей, підготовці фахівців європейського зразка, які б поєднували високий професіоналізм з громадянською активністю та відповідальністю, творчим ставленням до праці і життя.

Джерела та література

1. Інновації у вищій освіті. Матеріали першої міжнародної конференції, Київ, 16-19 травня 2003 р. Ніжин, 2004. 285 с.
2. Bart, R. & Tagg, J. “From Teaching to Learning - a New Paradigm for Undergraduate Education”, Change, November-December, 1995, pp.13-25.
3. Diamond L. Developing Democracy. Toward Consolidation / Baltimore; London, 1999.

Підберезних І. Є.

д-р. юрид. наук, професорка кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 10 «СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ» ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод або Європейська Конвенція з прав людини – найважливіша форма вираження відданості держав-членів Ради Європи цінностям демократії, миру та справедливості, а через них – поваги до основних прав і свобод осіб, які живуть у цих суспільствах [1].

Конвенція була підписана 4 листопада 1950 р. в Римі. За останні 50 років Конвенція еволюціонувала завдяки тлумаченню її текстів

Європейським судом з прав людини та Європейською комісією з прав людини, а також Роботі Ради Європи [2]. Остання прийняла додаткові протоколи, які розширили сферу застосування Конвенції, а також резолюції та рекомендації, спрямовані на держав-членів, де розроблені та запропоновані стандарти поведінки, а також санкції щодо тих держав, які не дотримуються положень Конвенції.

Майже всі держави-учасниці Конвенції інтегрували її у своє національне законодавство. Таким чином, Конвенція є частиною внутрішньої правової системи та є обов'язковою для національних судів і всіх органів державної влади. Це означає, що всі особи у відповідних державах мають права та обов'язки, що випливають з Конвенції, отже в національних процедурах держави можуть безпосередньо посилатися на її текст та прецедентне право, які повинні застосовуватися національними судами. Більше того, національні органи влади, включаючи суди, повинні надавати пріоритет Конвенції над будь-яким національним законодавством, що суперечить Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини.

Текст Конвенції не може бути прочитаний поза прецедентним правом Суду. Конвенція функціонує в рамках системи загального права. Рішення Суду пояснюють і тлумачать текст Конвенції та мають статус обов'язкових правових норм. Таким чином, після ратифікації Конвенції, національні органи влади всіх держав, що її підписали, в тому числі й ті, що практикують систему континентального цивільного права, повинні розглядати рішення Суду як обов'язкові до виконання. У зв'язку з цим, необхідно розуміти, що сьогодні навіть у традиційно континентальних правових системах практикується змішана система цивільного і загального права, в якій судова практика має таке ж значення, що і закони, прийняті парламентом.

Тлумачення тексту Конвенції є динамічним та еволюційним, що робить Конвенцію живим інструментом, який повинен тлумачитися у світлі умов сьогодення. Відповідно, Суд перебуває (і повинен перебувати) під впливом розвитку та загальноприйнятих стандартів в державах-членах Ради Європи. Загальна схема Конвенції полягає в тому, що початкова і головна відповідальність за захист прав, викладених у ній, лежить на державах-членах. Суд існує для того, щоб контролювати дії держав, здійснюючи повноваження перегляду. Таким чином, національна свобода розсуду йде пліч-о-пліч з європейським наглядом. Доктрина свободи розсуду застосовується по-різному, і ступінь свободи розсуду, дозволеної державам, варіюється залежно від

контексту. Держава має значну свободу дій у випадках надзвичайних ситуацій, що виникають відповідно до статті 15, або у випадках, коли між сторонами існує мало спільностей, в той час як свобода розсуду зводиться майже до нуля в певних сферах, таких як захист свободи вираження поглядів.

У статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначається наступне:

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.
2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Хоча стаття 10 прямо не згадує про свободу преси, Суд у своїй практиці розробив низку принципів і правил, що надають пресі особливий статус у користуванні свободами, які у ній містяться. Таким чином, свобода преси заслуговує на подальший розгляд у контексті статті 10. Ще одним аргументом на користь особливого розгляду свободи преси свідчить національна практика: значною мірою жертвами порушення права на свободу вираження поглядів з боку органів державної влади є журналісти, а не інші особи.

Отже, аналіз ст. 10 Конвенції дає змогу зрозуміти, що з одного боку, в положеннях ч. 1 ст. 10 Конвенції проголошується ряд свобод. Зокрема, право на свободу вираження своїх поглядів включає не тільки свободу дотримуватися своєї думки, тобто не переслідуватися за свої переконання, але також можливість вільно отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї. Принциповий момент в реалізації права на свободу вираження поглядів полягає в тому, що таке право може мати транскордонний характер. При цьому автори Конвенції не виставляли ніяких умов щодо того, хто саме може приймати участь в

розповсюдженні інформації. Таким чином, це може бути будь-який громадянин країни, яка є учасницею Конвенції. З іншого боку, норми ч. 2 ст. 10 Конвенції встановлюють певні обмеження щодо свободи вираження поглядів. Але такі обмеження можуть бути пов'язані лише з шістьма моментами, а саме: 1) захист інтересів національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки; 2) запобігання заворушенням чи злочинам; 3) охорона здоров'я чи моралі; 4) захист репутації чи прав інших осіб; 5) запобігання розголошенню конфіденційної інформації; 6) підтримання авторитету і безсторонності суду.

Джерела та література

1. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng
2. Recommendation CM/Rec (2014) 7 of the Committee of Ministers to member States on the protection of whistleblowers, adopted on 30 April 2014. URL: <https://rm.coe.int/16807096c7>
3. Informationsverein Lentia and Others v. Austria, 24 November 1993, paragraph 39. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57854%22%5D%7D>

Прокопчук І. І.

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології, ДТЕУ, м. Київ

Єршов Д. С.

магістр, факультет міжнародної торгівлі та права, ДТЕУ, м. Київ

СПРИЙНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

Для оцінки підтримки євроінтеграційних прагнень в сучасному українському суспільстві доцільно проаналізувати рівень усвідомлення та сприйняття європейських цінностей в масовій свідомості українців станом на 2024 р.

Європейський Союз українцями найчастіше асоціюється з наступними цінностями: демократія (34,4%), добробут, зокрема: економічне процвітання (39,4%), якість життя для майбутніх поколінь

(43,8 %), соціальна захищеність (35%), певні види свобод, наприклад, свобода подорожей, навчання і роботи будь-де в межах ЄС (49%), з миром (33%).[1]

Більшість українців поділяє базові європейські цінності, проте компаративний аналіз результатів опитування українців та європейців виявляє деякі відмінності [3]:

- 66,9 % українців підтримують для своєї країни демократичну політичну систему. Тоді як в ЄС цей показник по країнах варіюється від 80-97%.

- немає в ЄС і запита на сильного лідера, якого не обмежують ні уряд, ні парламент, ні вибори, про що мріє майже 53% 8 % українців. За цим показником Україна наближується до окремих країн, наприклад, Литви та Болгарії та поступається Румунії.

- 80% українців підтримує гендерну рівність, тоді як в країнах ЄС її вважають більш важливою понад 80%.

- можливість обирати політичних лідерів на вільних виборах як важливу ознаку демократії назвали 76,2% опитаних в Україні, тоді як у більшості країн ЄС це понад 80 %.

- за важливістю захисту громадянських прав як характеристики демократії Україна (72,6%) в середині списку з країн ЄС.

- в українців більш сильні патерналістські експектації щодо держави. Так важливість державної допомоги безробітним як характеристику демократії в Україні назвали 75,5%, тоді як в більшості країн ЄС про неї як важливу зазначає від половини до двох третин громадян і тільки в деяких країнах ЄС вважають більш важливою для демократії (82,6% в Греції, 79,2% в Німеччині, 76% в Австрії). Важливість стягування податків із багатих для підтримки бідних, забезпечення рівності доходів з боку держави в Україні також вважають важливим для демократії значно частіше, ніж майже у всіх країнах ЄС. [3].

Визначальною рисою сучасного аксіопросторю ЄС є рух від матеріалізму до постматеріалізму, від традиційних цінностей та цінностей виживання до постматеріалістичних цінностей, секулярно-раціональних та цінностей самовираження, за Інглгартом. В Україні 45,9% обирають цілі матеріалістичного спрямування [4; с. 73]. Постматеріалістів в Україні нараховують 4,6%, тоді як в більшості країн ЄС частка постматеріалістів складає від 10% до 25%. [3]

Про європейські інституції знає майже абсолютна більшість українців.

Європейський Союз в цілому має найвищий рівень довіри серед українців (скоріше довіряють йому 60% респондентів, тоді як скоріше не довіряють лише 20%). А рівень довіри українців до наступних європейських інституцій - Європейський парламент (47%), Європейська комісія (42%) та Європейська рада (40%) мають навіть більш високий рівень, більший ніж сьогодні до української влади – 30,0%. [1]

Разом з тим спостерігаємо поляризацію думок українців в питанні європейської ідентичності. Так, більшість українців (53%) зазначили, що не відчувають себе європейцями повністю або частково (скоріше ні або ні) [1]. Соціальний портрет цих людей: здебільшого люди середнього та старшого вікових категорій, загальної середньої та спеціальної середньої освіти, вкрай бідні та бідні за матеріальним становищем, російськомовні, або спілкуються обома мовами – українською та російською та проживають у так званих проросійських регіонах впливу Південь, Схід та Центр України.

В той же час доволі велика частина українців (40%) ідентифікує себе як європейці повністю або частково (скоріше так або так). [1] Соціальний портрет цієї категорії: здебільшого молодь, люди з незакінченою та вищою освітою, забезпечені, частіше україномовні, або спілкуються обома мовами, проживають здебільшого в Західних регіонах України.

Амбівалентність у сприйнятті українцями своєї причетності до європейської спільноти може бути пояснена потужним впливом російських наративів та тривалої російської пропаганди, ностальгією по радянському минулому, відсутністю тривалий час чіткої стратегії та вектору зовнішньополітичного розвитку української держави.

Стан масової свідомості українців на сьогодні демонструє, що, українці все ще не асоціюють себе повною мірою з європейською спільнотою та цінностями.

Отже потрібні: 1. подальші адресні культурні, науково-освітні та інші проекти, які б допомагали інтегрувати Україну в європейське співтовариство та були б зорієнтовані не тільки на прихильників євроінтеграції та інкорпорації європейських цінностей в державотворчі процеси в українському суспільстві, а й на тих, хто не визначився, вагається, або взагалі проти європейського вектору розвитку України.

2. Проведення системних реформ, які Україна взяла на себе, обравши курс на ЄС та отримавши статус кандидата у члени.

3. Брендування України на світовому рівні саме як європейської держави, ламаючи стереотипи західної громадськості та політикуму про Україну як «колонію», зону впливу росії. Сприйняття іноземною громадськістю та політичними лідерами України як європейської демократичної держави збільшуватиме підтримку нашої держави,

готовність бачити Україну у складі ЄС, яку на сьогодні висловлює майже 63 % європейців [2].

Джерела та література

1. Чи відчують українці себе європейцями й наскільки довіряють європейським інституціям. Опитування проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова з 15 по 20 червня 2024 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/14931257326695964ddec95.19762335.pdf>
2. Звіт про сприйняття України у світі за 2023 р від BRAND UKRAINE. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://brandukraine.org.ua/uk/about-us/>
3. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: https://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
4. Черниш Н. Борецька М. Структурований аксіологічний простір: теорія та емпіричні факти. Перевесники Незалежності. Силуети покоління у часі та подіях. Макєєв. С. (ред.), Коваліско, Н. (ред.) Колективна монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. С. 56-81.

Руденко С. В.

здобувачка (другого) магістерського рівня спеціальності 014.03
Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство),
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

ГРОМАДЯНСЬКЕ І ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ШКОЛАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Науково-технічний прогрес вплинув трансформаційно на старі методи організації людської діяльності, удосконалив їх, створив і оптимізував нові способи організації. Процеси інтеграції та проблеми, пов'язані з глобалізацією у сфері суспільного життя, впливають на

трансформацію освіти, що зумовлює необхідність колективних зусиль і спільної відповідальності всіх освітян. Це призводить до переформування методів організації навчального процесу, зумовлює оновлення освітнього простору та розширення сучасного освітнього середовища, які характеризуються технологічним надлишком. Проте досвід становлення розвиненого європейського громадянина в умовах демократії відіграє важливу роль у розвитку національної системи освіти та України, суспільство в цілому.

Важливим кроком у становленні громадянської освіти в європейських країнах став широкомасштабний проєкт «Освіта для демократичного громадянства» (Education for Democratic Citizen ship), започаткований і реалізований Європейською Комісією в 1997 р. Його метою було вивчення ціннісних орієнтацій і навичок громадян. Проєкт визнає здібності, необхідні людям, щоб стати активними громадянами демократичного суспільства, і засоби, за допомогою яких вони набуваються, визнаючи природу громадянської освіти. Програма спрямована на розвиток активної громадянської позиції через навчання впродовж життя у формальних та неформальних освітніх установах. У «Декларації та плані освіти для демократичного громадянства, заснованого на правах і обов'язках громадян», прийнятих Радою Європи в 1999 році, зазначено, що демократична освіта має стати «важливим компонентом усєї освітньої, культурної та молодіжної політики і практики» [1].

Однією з перших країн, яка пішла демократичним шляхом розвитку в Європі, є Нідерланди. Довга історія країни свідчить про те, що саме в Нідерландах вперше відбулося впровадження громадянської освіти, а розвитку здатності громадян країни брати участь в освітньому процесі сприяли ІКТ, це також призвело до створення вчителями IOS, щоб підвищити власну кваліфікацію щодо громадянської освіти та запровадити її у своїх школах.

Існують три основні підходи до інтеграції громадянської освіти в національні шкільні програми в різних європейських країнах. Перший підхід полягає у впровадженні громадянської освіти через міждисциплінарні теми, де цілі та результати навчання мають універсальний характер, і всі викладачі несуть відповідальність за їх реалізацію. Другий підхід інтегрує елементи громадянської освіти в інші навчальні предмети, здебільшого суспільствознавчого або гуманітарного спрямування. В цих випадках освітні цілі та зміст стають частиною ширшої навчальної програми, хоч і без чітко виділеного компоненту, присвяченого громадянській освіті. Третій підхід

передбачає введення окремого предмету, спеціально призначеного для громадянської освіти, з чітко визначеними цілями та результатами навчання.

У Німеччині впроваджується звичайна громадянська освіта, яка передбачає виховання характеру свідомого та відповідального громадянина країни. Беручи до уваги німецьку соціальну культуру, що постійно розвивається, зазначимо, що громадянське виховання, тобто формування громадянської свідомості, займає все більш важливе місце у виховному впливі на підлітків упродовж усього періоду навчання. Головна мета громадянського виховання – формування у молодій людини німецького громадянства з урахуванням усіх світоглядних і культурних особливостей родини та молоді людини особисто. Система формування громадянства Німеччини є специфічною і визначається соціальною структурою кожної країни, кожна з яких має свою традицію громадянства як частини країни в цілому. Крім того, система вищої освіти Німеччини наразі має враховувати свою приналежність до Болонської декларації та приналежність країни до ЄС. Тому відкритість системи вищої освіти та відповідність стандартам Європейського співтовариства, з одного боку, і прагнення зберегти німецьке громадянство кожного студента, з іншого боку, становлять основну суперечність у навчанні та вихованні громадян цієї країни.

На відміну від Німеччини, Австрія використовує поняття не «громадянська освіта», а «політична освіта» чи «демократична громадянська освіта», підкреслюючи, що не всі життєві цінності сприяють формуванню громадянських здібностей. Загальною метою австрійської громадянської освіти та навчання є розвиток демократичної свідомості молоді та загальноєвропейського мислення. Завдяки формуванню громадянських компетенцій громадяни Австрії розвивають відкритість до світу та стають більш зосередженими на своїй громадянській позиції. Політична освіта в австрійських школах та університетах складається з освітньої триєдності історичних знань про форми політичного життя, здатності розуміти соціально-політичні та культурні відносини та підготовки до відповідального громадянства та політичної діяльності.

З представлених матеріалів видно, що в Європі питання викладання громадянської освіти як практики є актуальним. Цей порядок не обмежується діяльністю навчальних закладів, а охоплює інші установи, насамперед громадські організації. Для школи під час навчання громадянської освіти прикладом для учнів має стати її внутрішня діяльність, а не просто передача знань. Теоретичні заняття та практична участь молоді у громадсько-політичній діяльності не є перешкодою

одне одному, а натомість доповнюють одне одного, здобути академічні знання підкріплюються практикою. Проте, отримані дані свідчать про те, що в Європі вже відходять від «симуляції демократії» на користь прямої участі молоді в діяльності. Саме тому в контексті проаналізованого європейського досвіду важливо звернути увагу на ситуацію в Україні та потенціал впровадження громадянської освіти в дії.

Так чи інакше, Україна повинна спиратися на досвід провідних країн світу під час реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Це допоможе обрати ефективні інструменти, які можна буде адаптувати до сучасних реалій та потреб.

Джерела та література

1. Афанасьєва Ю. В. Закордонний досвід патріотичного виховання // Актуальні проблеми державного управління. 2017. Вип. 2. С. 52.
2. Величко О. Ю. Зарубіжний досвід формування громадянської компетентності дітей і молоді // Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 13. С. 24–29.
3. Гриценчук О. О. До проблеми розвитку громадянської компетентності вчителя у інформаційно-освітньому середовищі: досвід Нідерландів // Звітна наукова конференція інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. 2020. С. 128.

Соловійова А. С.

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри журналістики
ЧНУ імені Петра Могили

УТВЕРДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК БАЗИСУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ

Імплементация демократичних цінностей у громадську та суспільну свідомість нашого суспільства є сьогодні ключовою передумовою для подальшого розвитку справжньої європейської демократії.

Основні цінності Європейського Союзу зафіксовані у Лісабонському договорі, зокрема у статті другій цього Договору, а також в Хартії основних прав Європейського Союзу, де визначено, що

він має існувати на засадах гідності (базові права на життя й фізичний та духовний захист особистості), свободи (свобода думки та віросповідань, захист свободи, безпеки та приватності), рівності (рівність можливостей, відсутність дискримінації, повага усіх різновидів різноманіття), солідарності (трудові права, охорона здоров'я та захист навколишнього середовища), поваги до прав громадян (політичні та громадянські права та свободи) та справедливості (права на справедливий судовий захист, презумпція невинуватості тощо) [1; 2].

Даючи оцінку впливу російських нарративів на погляди та уявлення українського суспільства щодо європейських цінностей, варто почати з того, що створюється негативний імідж таких цінностей. Російські нарративи фактично протиставляють європейські цінності традиційним українським, що може призвести до певної обуреності частини суспільства та сумнівів стосовно важливості інтеграції в європейські структури. До того ж російські нарративи акцентують увагу на можливих негативних наслідках європейської інтеграції, створюючи страхи та обурення у частини суспільства. Це може призвести до розколу в суспільстві та опозиції до реформ пов'язаних із європейською інтеграцією.

Російські нарративи можуть намагатися підірвати віру в те, що європейська інтеграція принесе реальний успіх та покращення якості життя, підштовхуючи тим самим до сумніву у досягненні успіху в Європі. Подібне може призвести, як мінімум, до пасивного ставлення до реформ та втрати підтримки громадянами.

Наративи російської пропаганди також можуть використовувати негативні приклади з країн Європейського Союзу для засудження дій цього об'єднання, створюючи негативний імідж ЄС. Це може призвести до скептицизму та відсутності підтримки з боку населення щодо участі в європейських інтеграційних процесах.

Загалом, російські пропагандистські нарративи покликані підірвати довіру до європейських інституцій та спрямовані на дискредитацію діяльність та образу європейських структур. Це може викликати сумніви у довірі до механізмів європейського управління та регулювання.

Загальна оцінка впливу російських нарративів на українське суспільство свідчить про потенційні негативні наслідки, такі як збурення, втрата довіри та зниження підтримки інтеграційних процесів. Однак, важливо враховувати роль оповідачів українських інформаційних ресурсів та громадських організацій у протистоянні цьому впливу через інформаційну грамотність та об'єктивність.

Варто констатувати, що можливість протистояти ворожій пропаганді напряму пов'язана із утвердженням європейських цінностей нашому суспільству.

Перш за все, це відображається в ключовому аспекті свободи слова та інформаційної відкритості. Європейські цінності наголошують на принципах свободи слова та вільного доступу до інформації, а протистояння ворожій пропаганді включає розкриття дезінформації та забезпечення доступу до різноманітної та об'єктивної інформації.

До того ж, європейські цінності сприяють розвитку громадянського суспільства та активній участі громадян у прийнятті рішень. Протистояння пропаганді передбачає залучення громадськості до аналізу медійних повідомлень, розкриття маніпуляцій та сприяння критичному мисленню.

Невід'ємним елементом системи європейських цінностей є підтримка та захист прав людини та громадянина. Протидія пропаганді включає в себе відстоювання принципів рівності та відмову від дискримінації, що можуть бути пропагандистською стратегією.

Однією з базових європейських цінностей є підтримка демократії та правової держави. Протистояння пропаганді передбачає підтримку демократичних інститутів, викриття антидемократичних наративів та захист правових принципів.

Європейські цінності також відзначаються повагою до культурної різноманітності та підтримкою діалогу між різними групами суспільства. Заходи з протидії пропаганді передбачають вироблення конструктивного діалогу та розуміння різних культурних контекстів.

Отже, протистояння ворожій пропаганді в Україні та підтримка європейських цінностей взаємопов'язані через спільні цілі в забезпеченні свободи, прав людини, демократії та культурної різноманітності. Захист цих цінностей сприяє не лише внутрішньому розвитку країни, але й стримуванню впливу ворожої пропаганди та зміцненню інформаційної стійкості.

Російська пропаганда відіграє важливу роль в українському медійному просторі, спрямовуючи свої зусилля на розпалювання міжетнічних та політичних конфліктів. Використовуючи різноманітні медійні ресурси, вона формує негативний наратив щодо європейської інтеграції, намагаючись створити враження загрози національній безпеці та культурі.

В цьому контексті утвердження європейських цінностей є стратегічно важливим для України, зважаючи на необхідність медійного протистояння російській пропаганді. Європейські цінності, такі як демократія, права людини, свобода слова, толерантність та

розвиток громадянського суспільства, є основою стійкості та розвитку українського суспільства.

Зміцнення медійної обізнаності є стратегічним завданням для України, оскільки це дозволяє зменшити вплив російської пропаганди та забезпечити доступ громадян до об'єктивної та надійної інформації. Важливим є розвиток медіаграмотності, критичного мислення та підтримка незалежних ЗМІ для створення різноманітного та об'єктивного медійного простору.

Українське громадянське суспільство відіграє ключову роль у протистоянні російській пропаганді та утвердженні європейських цінностей. Активна участь громадян у громадських ініціативах, обговореннях та сприяння медійній стійкості є важливим фактором забезпечення національного єднання та розвитку.

Джерела та література

1. Charter of fundamental rights of the European Union (2012/C 326/02) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT> (дата звернення 30.09.2024).
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union (2016/C 202/01) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN> (дата звернення 30.01.2024).

Стоянова І. В.

аспірантка кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАТУСУ ЖІНОК ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТОЛІТТЯ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Перша третина ХХ століття ознаменувався тим, що суспільство Західної Європи зазнало докорінних змін. Ще не загоїлися рани Першої світової війни, але водночас, розпочався розвиток продуктивних сил та індустріального суспільства, модернізму та соціокультурних перетворень.

Поступово відбулася трансформація ролі жінки, з'явилася нова суспільна мораль, яка поступово відійшла від традиційних догматів та проголошувала рівні права та можливості для жінок. Вони дедалі частіше почали виконувати «чоловічу» роботу, займати активну життєву позицію. Звісно, більшість цих змін стосувалося міських жінок. Сільське жіноцтво ще перебувало під потужним релігійним та патріархальним впливом.

В умовах докорінної трансформації українського суспільства у першій третині ХХ століття постала проблема кризи традиційної моделі гендерних відносин. В українському суспільстві, в силу певних історичних умов, поступово склалися статеві та гендерні стереотипи, згідно з якими, жінці відводилася другорядна роль в соціумі, але становище українок завжди відрізнялося від положення європейських жінок, незважаючи на те, що і українські, і європейські жінки фактично все життя перебували під опікою спочатку родини, батьків, а потім чоловіка. Особливо це стосувалося критичних періодів історії, до яких можна віднести ситуацію початку ХХ століття, зокрема на Півдні України. Цей регіон вирізнявся з-поміж інших вогнищами нестабільності, селянськими повстаннями та бунтами, більш швидкими та потужними модернізаційними змінами. Після приходу радянської влади розпочався процес впровадження ідей соціалістичного фемінізму. Так зване «жіноче питання» було вирішено таким чином, що не залишилося місця для традиційного європейського модерністського суспільства. Радянська влада розпочала масовий соціальний експеримент зі створення взірцевої ідеальної радянської жінки – сильної, твердої, самостійної та рішучої, яка повинна нарівні з чоловіками виборювати «світле майбутнє».

Емансипація жінок була проголошена однією з головних засад соціальної перебудови суспільства, вона стала найбільш значущим завоюванням більшовиків. Головним гаслом декларувалися досягнення жінками рівноправ'я з чоловіками та їх участь у різних сферах життя, і як наслідок, масовий рух жінок на ринку праці. Спочатку всі нововведення торкалися переважно жінок–робітниць, а згодом це було поширено і на селянок, оскільки «колгосп став єдиною формою здобуття жінками економічної незалежності». Наприклад, у роки суцільної колективізації не винятком були «жіночі бунти» та заворушення. У 1929 р. такі дії відбувалися у Бирзульському районі на Одещині. За три дні майже увесь район було охоплено бунтом «селянських бабів». Повсталі жінки вигнали з сіл голів сільрад,

парторгів та різних уповноважених. Тобто, сільське жіноцтво стало реальну суспільну вагу.

Жінка і надалі залишалася відповідальною за побут, оселю, домашню працю, виховання дітей, багато десятиліть поспіль радянські жінки зростали в ситуації, коли працювати поза домом було необхідністю. У Західній Європі інтеграція жінок у сферу праці проходила значно повільніше.

Таким чином, від початку встановлення більшовицької диктатури питання емансипації жінок не було самоціллю, а було складовою частиною соціальних та політичних реформ, які мали слугувати інтересам суспільства, жіноцтво було важливим людським ресурсом розбудови нової соціалістичної держави.

У той час, коли в Європі набували поширення модні тенденції, зручна розкіш, жіночність, на противагу в радянській країні була вкрай непоширеною така характерна особливість, як жіноча тендітність. Це добре прослідковується на агітаційних плакатах та на шпальтах тодішніх газет. У баченні радянської влади жінка неодмінно повинна виборювати «світле майбутнє», бути втіленням соціалістичних ідей.

Дійсно, перша третина ХХ століття ознаменувалася значними змінами, докорінним переломом у політичному, суспільному, побутовому та повсякденному житті жіноцтва. Основною категорією того часу, яка характеризувала майже всі сфери життя, була соціалістична боротьба. Що ж до самої жінки, то вона повинна була розвиватися та ідентифікувати себе в межах тих цінностей та гендерних стереотипів, які нав'язувалися їй керівництвом тоталітарної держави.

Джерела та література

1. Грушева Т. В., Рябчевська А. Р. Соціальний статус жінки у радянській Україні у 20–30-ті рр. ХХ ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2017. Вип. 47.
2. Марта Богачевська-Хомяк. Білим по білому: Жінки у громадському житті України // Центр жіночих студій. Львів, 2018.
3. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст. Львів, 2008.
4. Кобченко К. Гендерна політика радянської влади 1930-х років: між пропагандою та реальністю // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2016.

5. Ковальова Ю. В. Сімейні історії Південноукраїнського регіону переломної доби (Досвід інтерпретації селянських щоденників першої третини ХХ ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 45. Т. 1.
6. Котляр Ю.В. Жінки Півдня України у селянських повстаннях першої третини ХХ ст. // *Universum Historiae et Archeologiae = The Universe of History and Archeology = Універсум історії та археології = Универсум истории и археологии*. Дніпро, 2020. Т. 3 (28). Випуск 1. – С.60-69. DOI: <https://doi.org/10.15421/26200105>.
7. Хелемендик-Кокот А. Колгоспне дитинство й німецька неволя. Торонто, 1989. URL: <https://diasporiana.org.ua/memuari/10815-helemendik-kokot-a-kolgospne-ditinstvo-y-nimetska-nevolya/> (дата звернення: 10.10.24).

РОЗДІЛ 4. **ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ**

Бурдейний В. О.

здобувач (першого) бакалаврського рівня
спеціальності 032 Історія та археологія,

ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Гаргаун Я. І.

канд. іст. наук, доцентка кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили

БИТВА ПІД ДОРОСТОЛОМ 971 р.

Битва під Доростолом була останньою великою битвою князя Святослава Ігоровича – найвідчайдушного воїна в історії середньовічної Русі. Сина мудрої християнки Ольги виховали вікінги, які разом із шануванням язичницьких ідолів прищепили йому не властиву для слов'янина войовничість. З 10-річного віку його брали на війни, де хлопчику, крім усього іншого, доводилося і людей убивати. Поряд зі Святославом невідступно перебував друг його батька воєвода Свенельд, який у міру своїх сил залучав княжича до ратної справи. Тягарі й радощі військового життя приваблювали молодого Рюрикoviча більше, ніж ошатні палати в Києві. Уже ставши світлим князем, Святослав вважав за краще в поході спати на сирій землі, підклавши під голову лише сидло, їсти разом з воїнами і вдягатися, як вони. Вигляд він мав суто варязький: довгі звислі вуса, голена голова з оселедцем, золота сережка в вусі. Рухався ж князь, «аки пардус», тобто як барс [2].

Кожен рік правління молодого князя був ознаменований новою війною. Русичі перетворилися на дуже небезпечних сусідів. Святослав ніколи не шукав серйозних мотивів для початку бойових дій, він просто спрямовував поперед себе гінця з лаконічним посланням: «Іду на ви». Таким чином він підпорядкував в'ятичів, розбив Волзьку Булгарію і могутній Хазарський каганат. Попри свій авантюризм, князь, як і його скандинавське оточення, залишався суворим прагматиком. Обклавши даниною народи на сході, він спрямував погляд у південно-західному напрямку – на Балкани. Святослав мріяв узяти в свої руки весь шлях з «варяг у греки», що обіцяло б йому нечуваній прибуток. У світлі таких планів дуже доречною стала пропозиція візантійського імператора Никифора Фоки допомогти придушити повстання підвладних

Константинополю дунайських болгар. У 968–969 роках Святослав здійснив два криваві походи на Болгарію. Разом із вірними супутниками Свенельдом, Сфенкелем, Ікмором і зі своєю дружиною князь перейшов через засніжені перевали, захопив болгарську столицю Преслав і полонив місцевого царя Бориса. До легенди увійшла надзвичайна жорстокість, з якою переможці поводитися зі слов'янським народом, який поневолили, не пощадивши ні матерів, ні немовлят.

Виконавши прохання візантійців, Святослав і не подумав забиратися геть. Він вирішив міцно облаштуватися у Болгарії разом зі своїм військом. «Не подобається мені в Києві, хочу жити на Дунаї, у Переяславці. Те містечко – середина моєї землі!», – сказав він матері і боярам [2]. Проте візантійці були іншої думки щодо володінь некерованого князя. У Царгороді давно вже дивувалися, чому Святослав не залишає меж їхньої імперії. Коли ж на константинопольський трон сів майстерний воєначальник Іоанн Цимісхій, візантійці вирішили перейти від слів до справи. 970 року поблизу Адріанополя відбулася перша битва між учорашніми союзниками. Успіх виявився на боці Святослава, якому переможці були вимушені піднести щедрі дари. Після укладення мирного договору з греками київський князь припустився низки стратегічних помилок: не зайняв гірські проходи через Балкани, не перекрив гирлу Дунаю і розділив своє військо на дві частини, розташувавши їх у Преславі і в Доростолі. Самовпевнений полководець, мабуть, покладався на своє військове щастя, але цього разу йому протистояв дуже грамотний і досвідчений ворог. Іоанн Цимісхій 971 року спрямував великий флот (300 кораблів) до гирла Дунаю, аби відрізати військам Святослава шлях до відступу. Сам же імператор, під керівництвом якого рухалися 13 тис. вершників, 15 тис. піхотинців, 2 тис. воїнів його особистої гвардії («безсмертних»), а також величезний обоз зі стінобитними і вогнеметальними машинами, без зусиль здолав гірські перевали і вийшов на оперативний простір. Болгари, що прожили кілька років під владою Святослава, із задоволенням підтримали цивілізованих візантійців. Першим же ударом Цимісхій захопив Преслав, при цьому залишки розбитих русичів на чолі з воєводою Сфенкелем ледве встигли відійти до Доростола. Настав час для вирішальної битви.

23 квітня 971 року греки підійшли до резиденції Святослава. Їхні війська у декілька разів перевершували за чисельністю обложених у Доростолі русичем, до того ж візантійці мали очевидну перевагу в озброєнні й екіпіровці. Ними керували досвідчені командири, що вивчили всі премудрості військового мистецтва за давньоримськими трактатами. Незважаючи на це, воїни Святослава в чистому полі

смівливо зустріли ворогів, які йшли у наступ, «стуливши щити і списи, на зразок стіни». Так вони витримали 12 атак візантійців (в останній важку кінноту вів у бій сам імператор) і відступили під захист міських стін [1]. Вважається, що перший бій закінчився вничю: греки не змогли одразу розгромити руську дружину, але і Святослав зрозумів, що цього разу він зіткнувся із серйозним супротивником. Це переконання тільки зміцнилося наступного дня, коли князь побачив навпроти кріпосних стін величезні стінобитні машини візантійців. А 25 квітня Дунаєм підійшов і візантійський флот, остаточно закривши смертельну пастку. Цього дня вперше у житті Святослав не відповів на виклик, війська Цимісіхія марно дочекали русичів у полі, повернувшись у свій табір ні з чим.

Другий бій під Доростолом відбувся 26 квітня, у ньому загинув воєвода Сфенкель. Боячись бути відрізаними від міста візантійською кіннотою, русичі знову відступили під захист фортечних стін. Почалася виснажлива облога, під час якої дружинники Святослава змогли здійснити низку зухвалих вилазок, а зняряддя візантійців усе ж таки зрobili пролом у стіні. Так минуло три місяці.

20 липня відбувся третій бій, і знову без певного результату. Втративши одного з полководців, русичі «закинули щити на спини» і зникли за міською брамою. Серед загиблих ворогів греки зі здивуванням знайшли вдягнутих у кольчуги жінок, що билися нарівні з чоловіками. Усе свідчило про кризу в таборі обложених. Наступного дня в Доростолі зібралася військова рада, на якій вирішувалося, як бути далі: намагатися прориватися або стояти на смерть. Князь Святослав сказав своїм командирам: «Діди й батьки заповідали нам хоробрі справи! Станемо міцно. Немає у нас звичаю рятувати себе ганебною втечею. Або залишимося живі й переможемо, або помremo зі славою! Мертві сорому не мають, а втікши від битви, як покажемося людям на очі?». На тому всі й зійшлися.

24 липня відбувся четвертий бій, який мав стати для русичів останнім. Святослав наказав замкнути міські ворота, щоб ніхто у війську вже не думав про відступ. Цимісіхій вирушив з армією їм назустріч. Під час битви русичі трималися стійко, вони не мали резервів і дуже втомилися. Візантійці, навпаки, могли змінювати атаквальні підрозділи; солдати, які вийшли з бою, за наказом імператора, могли випити вина. Нарешті, в результаті імітації втечі грекам удалося відвести супротивника подалі від стін Доростола, після чого загін Варди Скліра зміг зайти в тил війську Святослава. Ціною величезних утрат русичі все ж таки відійшли в місто. Наступного ранку князь запропонував Іоанну Цимісіхію почати перемовини про мир. Греки, не

бажаючи більше втрачати своїх людей, прийняли пропозицію Святослава і згодилися відпустити його військо додому зі зброєю, навіть забезпечивши його хлібом у дорогу. Князь же присягнувся більше не воювати з Константинополем. Після підписання миру відбулася особиста зустріч полководців. Імператор не відразу зміг упізнати правителя Русі, який підплив до нього на човні, сидячи за веслами нарівні з простими дружинниками.

На шляху до Києва ослаблене військо Святослава потрапило у засідку, влаштовану на острові Хортиця кочівниками-печенігами. Русичі хоробро билися, але, на жаль, сили були нерівні. Загиблому в бою Святославу відрубали голову, а з черепа зробили чашу для своїх ханів. Так закінчив свій шлях славний воїн, про якого сказав літописець: «Чужого ошукавши, своє втратив» [1].

Джерела та література

1. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Колект. автор.: І. Крип'якевич, З. Стефанів, О. Думін, С. Шрамченко, Б. Гнатевич, М. Парцей, Я. Дашкевич. Львів: Світ, 1992. 702 с.
2. Потоцький В. П. Битви за українські землі. Харків: ВД «Школа», 2010. 160 с.

Вершинін Д. Д.

здобувач (першого) бакалаврського рівня спеціальності
032 Історія та археологія,
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Пархоменко В. А.

д-р іст. наук, професор кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У РЕТРОСПЕКТИВІ НІМЕЦЬКОГО МЕМУАРИСТА (1918–1919 рр.)

На початку 1918 р. через активний наступ більшовицьких військ на молоду державу, УНР змушена була піти на домовленості з урядами Німеччини та Австро-Угорщини, які гарантували захист від більшовиків в обмін на продовольчу допомогу. Брест-Литовський

мирний договір 1918 р., не став рятівним рішенням ані для Української держави, ані для країн Четверного союзу, породивши нові виклики, що вимагали важких рішень. Ця угода створила умови, за яких українське населення та іноземні війська втягнулися у складні взаємодії, що характеризувалися як співпрацею, так і протистоянням, революційними та консервативними рухами, що набували різноманітних форм.

Доволі яскраво ці колізії описано в праці керівника німецької прес-служби Миколаївського військового гарнізону Вальтера Феста: «Миколаїв останній форпост німецьких військ на Чорному морі». Ці спогади, що видано «по гарячих слідах» у Німеччині у 1919 р., були невідомими для українських дослідників. У 2016 р. завдяки миколаївським краєзнавцям вони передруковані, і стали доступними для широкого загалу [1]. Автор на сторінках книги «зробив спробу відтворити загальну картину життя простих солдатів у німецькій формі захисного кольору – у політичній і військовій сфері, за часів їхнього перебування на узбережжі Чорного моря» [1, с. 9]. Починаючи з невеличкого опису міста Миколаєва, його значення, економічної історії, адміністративного устрою та культури, Фест переходить до аналізу завершального етапу Першої світової війни для України. Тут детально описано просування німецьких військ із Румунії, взяття Миколаєва у березні 1918 р. Однак, зовсім небагато присвячено питанню діяльності місцевої адміністрації та самому життю в окупованому місті, але цьому є пояснення: автор створив книгу, в першу чергу, для німецького читача. Тим самим, розглянувши політичну і військову історію регіону за допомогою «німецької оптики», він зробив велику послугу дослідникам цього періоду.

Особливу увагу приділено ватажку селянських повстанських мас – отаману Никифору (Матвію) Григор'єву, з яким довелось спілкуватися мемуаристу. Ця особистість (Григор'єв), дивовижна тим, що, не маючи значного досвіду військового керівництва великими масами, користуючись бурхливими настроями селянства, «здобула настільки широку підтримку і стала справжнім лідером» у краї [1, с. 68]. Отаман Григор'єв був типовим представником «отаманщини», виразником волі незаможних селян, чії інтереси були доволі нестабільними, змінюючись залежно від політичної ситуації.

Відносини Григор'єва з німецькою окупаційною адміністрацією Миколаєва розкриваються через призму його двоякої ролі: спочатку, як отамана Республіканських військ східного району Херсонщини (УНР), а потім, як командира радянської Задніпровської бригади. Примітно, що

ці відносини розвивалися в період, коли німецька адміністрація гостро потребувала евакуації своїх військ назад у Німеччину, після поразки у війні, але не мала практичної можливості здійснити це виведення.

У першому випадку, оволодівши Миколаєвом 12 грудня 1918 р. отаман «видав наказ, згідно з яким відновлювалися всі закони УНР і всі свободи, що були оголошені універсалами Центральної Ради» [2]. Він уклав договір із німецькою стороною, що «буде підтримувати евакуацію німецьких військ шляхом надання порожніх вагонів» [1, с. 31]. «Спочатку він тримав слово і передав німецьким військам 400–500 вагонів» [1, с. 31]. Однак, незабаром виникли проблеми. Німецький мемуарист звинувачує в цьому саме Григор'єва: порушення графіків евакуації, зіткнення повстанців з німецькими підрозділами, розкрадання транспортних потягів. Це призвело до того, що під тиском німців, війська Григор'єва залишили місто. А сам Григор'єв вдався до висування ультимативних умов німецькому командуванню Миколаєва. Зміст ультиматуму зводився до такого: «Якщо ви протягом чотирьох днів, починаючи з 12:00 31 грудня 1918 року за новим стилем, не залишите Миколаєва і Долинську, жоден із вас не побачить свою батьківщину» [1, с. 92]. Але німецькі війська були готові до оборони і більше того, вони самі надіслали ультиматум, в якому вимагали пропуск затриманих 4–х транспортних потягів, які перебували в Долинській, а якщо їх умови не будуть виконані, то «німецьке командування отримує свободу дій для об'єднання з транспортними потягами, які йдуть з півночі» [1, с. 96]. Як наслідок, у результаті проведення успішних заходів німецьких військ, загони отамана передислокувалися ще далі: в район Нового Бугу – Снігурівки [3, с. 34].

Вдруге, Григор'єв здобуде Миколаїв вже як очільник радянських військ. Зазначимо, що цьому передувало розгортання більшовицької пропаганди серед німецьких солдатів і мешканців міста, що відбилося на настроях, створеної з частин гарнізону, німецької Ради солдатських депутатів. Миколаїв дійсно залишався останнім «форпостом» німецьких військ в Україні до березня 1919 р., решта армії вже була евакуйована до Німеччини. У Миколаєві також із грудня 1918 р. присутні і війська Антанти.

Вальтер Фест вказує на дипломатичну спробу делегатів українського радянського уряду та німецької сторони домовитись про евакуацію німців суходелом [1, с. 149]. Але несподівана поява більшовиків і особисто Григор'єва на станції Водопій, поблизу Миколаєва, перекреслюють усі домовленості: «Майор фон Кесслер

негайно виїхав на Водопій, взявши з собою договір із представниками українського уряду. Але Григор'єв, який прибув туди потягом, пояснив йому, що він не визнає цей договір. Представники уряду можуть домовлятися про що хочуть, а він має здобути Миколаїв» [1, с. 153]. Мемуарист чітко характеризує Григор'єва як людину схильну до авантюричних дій, якому не можна довіряти, наголошує на недисциплінованості його загонів. Отже, григор'євці наблизилися до міста. Почалася швидка евакуація військ Антанти, відповідно і німецькі підрозділи в прискореному темпі попрямували на судна «Стамбул», «Білорусія», «Лукуль», і 16 березня 1919 року під білим прапором у супроводі французького військового корабля вирушили до Одеси. Звідки одна частина військ була доставлена в німецькі порти, а інша інтернована в таборах у Салоніках.

Цікавою є доля 97 осіб із 10-ї роти 55-го піхотного німецького полку, що взяті у полон більшовиками у районі Водопою. Їх утримували в Миколаєві впродовж дев'яти днів, добре годували і добре з ними поводитися. Потім їм надали п'ять варіантів евакуації залізницею і дозволили таки повернутися до Німеччини [1, с. 168].

Отже, радянська влада надала повну підтримку в евакуації німецьких військ, тоді як французьке командування порушило свої обіцянки та створило перешкоди для їхнього повернення на батьківщину, утримуючи як військовополонених у Салоніках, у доволі важких таборних умовах.

Таким чином, спогади Вальтера Феста являють собою цінне історичне джерело, яке дає змогу поглянути на суспільно-політичні події на Миколаївщині крізь призму сприйняття німецького очевидця, який брав безпосередню участь в описуваних подіях.

Джерела та література

1. Фест В. Николаев: последний форпост немецких войск на Черном море. Николаев: Видавництво «Віртуальний музей Миколаєва», 2016. 192 с.
2. Трудовая газета. 1918. 12 декабря. [Миколаїв].
3. Пархоменко В. Отаман М. О. Григор'єв на Миколаївщині у 1918–1919 роках // Краєзнавчий альманах. Випуск 1. Миколаїв: МОІ ППО, 2001. С. 33–34.

Вірлич Є. М.

аспірантка кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТА ВІРЛИЧА У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОБРОВІЛЬНОГО ІСТОРИКО- ПРОСВІТНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА «МЕМОРІАЛ»

Однією зі сфер діяльності Августа Вірлича (21.11.1931 – 05.04.2017) – херсонського краєзнавця, правозахисника, громадського діяча та журналіста – була участь у заснуванні та власне діяльності добровільного історико-просвітницького товариства «Меморіал». Він був співголовою оргкомітету зі створення Херсонської обласної організації «Меморіал», а згодом став і співголовою Херсонської обласної організації [1].

Діяльність Августа Вірлича в «Меморіалі» була пов'язана, в першу чергу, із відкриттям реальних свідчень репресій комуністичного режиму. Август Вірлич провадив просвітницьку та дослідницьку діяльність в музеях і школах Херсонщини, працював у складі редакційних колегій історичних видань, на посаді референта зі зв'язків із політичними партіями і громадськими організаціями Херсонської обласної ради, а також як журналіст, правозахисник і людина, яка пережила ув'язнення у концентраційному таборі нацистів під час Другої світової війни та радянське заслання (репресії) у 1945–1954 рр. Саме життєвий досвід перебування в'язнем концтабору та репресованим здійснили ключовий вплив на подальшу правозахисну, наукову, журналістську та просвітницьку діяльність Августа Вірлича [2, с. 69]. Відтак, діяльність у «Меморіалі» для Августа Вірлича була важливою з точки зору реалізації його особистих та професійних прагнень.

Окрім дослідницької діяльності щодо репресій комуністичного режиму на Херсонщині, Август Вірлич займався також підготовкою доповідей херсонського «Меморіалу» та матеріалів для місцевої преси. Так, у Державному архіві Херсонської області зберігаються відповідні документи, зокрема рукописи та машинописи чернеток статей і доповідей, листування з родичами жертв комуністичних репресій [3].

Готуючи статтю про діяльність «Меморіалу» у Херсоні, Август Вірлич зазначав, що мета товариства – «відтворити нашу дійсну історію часів сталінщини, допомогти проведенню величезної роботи щодо повної реабілітації всіх громадян, що стали невинними жертвами масових репресій» [1]. Виходячи з цієї мети, учасники товариства також ставили щонайменше дві важливі цілі [1]:

1. Увічнити жертв комуністичного режиму нарівні з жертвами Другої світової війни (у документі зазначено «сталінських репресій» та «Великої Вітчизняної Війни»), а також надати допомогу «як тим, хто пройшов пекло сталінських таборів, так і їх нащадкам, нарівні з тими, хто боровся з ворогами на фронтах війни або ж нарівні з сім'ями фронтовиків, що полягли за Батьківщину».

2. Засудити сталінізм юридично нарівні з фашизмом, «котрий засуджено на Нюрнберзькому процесі, а зрештою віднайти катів-сталіністів і не лише досягти публікації їх імен, а й позбавити їх персональних звань, нагород за розстріли радянських громадян, військових звань та персональних пенсій, як того вимагають правові норми правових держав світу. І кожен можливий катюга, котрому заманулося б знову відновити жахіття сталінських часів, знав би, що кара буде неминучою не для нього, то для його нащадків, котрі проклинатимуть його за криваву діяльність».

На початку діяльності «Меморіалу» свої цілі херсонські активісти реалізовували за допомогою таких основних заходів:

1. Інформували про свою діяльність у місцевій пресі.
2. Закликали через місцеву пресу ділитись своїми історіями або історіями своїх рідних щодо репресій комуністичного режиму.
3. Проводили зустрічі з херсонськими представниками КДБ (пізніше – СБУ) щодо відкриття та аналізу справ репресованих комуністичним режимом, пошуку будинків, де діяли «трибунали НКВС», де саме виносили вироки та розстрілювали людей та інших аспектів, важливих для дослідження долі репресованих та вшанування їхньої пам'яті.

Також «Меморіал» у Херсоні переймався тим, аби постраждали від нацистського режиму під час Другої світової війни також отримали відповідну шану і виплати від уряду Німеччини. Відповідним напрямком роботи також займався Август Вірлич: разом із іншими активістами товариства він надавав тексти оголошень для херсонців у пресі, збирав інформацію від постраждалих херсонців, обробляв її та передавав далі для вивчення. Відповідна інформація також збереглась у фондах Державного архіву Херсонської області [1]. Ця діяльність була важливою, зокрема, особисто для Августа Вірлича, який разом із матір'ю, сестрою і братами пережив ув'язнення в таборах нацистів, а його батько – Ернест Вірлич – не пережив.

Діяльність Августа Вірлича у товаристві «Меморіал» згодом відобразиться і в його роботі відповідальним секретарем альманаху «Реабілітовані історією», а також стане продовженням правозахисної діяльності, зокрема щодо увічнення пам'яті тих, хто постраждав від репресій комуністичного режиму, а також поширення інформації про

злочини радянської влади. Згодом ця інформація стане важливим підґрунтям для вивчення історії Херсонщини та відкриття і поширення фактів, які замовчувала радянська влада.

Джерела та література

1. А. Е. Вірлич, краєзнавець, журналіст. Документація (статут, доповідь, статті, листи) про діяльність товариства «Меморіал». Державний архів Херсонської області. Ф. 3378, оп. 4, спр. 161. Арк. 1.
2. Вірлич Є. Наукова спадщина Августа Вірлича в контексті сучасних подій в Україні // «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine»: тези доповідей наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 69–71.
4. А. Е. Вірлич, краєзнавець, журналіст. Документація (статут, доповідь, статті, листи) про діяльність товариства «Меморіал». Державний архів Херсонської області. Ф. 3378, оп. 4, спр. 161. Арк. 1–3.

Глов'як Л. Ю.

здобувачка (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Горбенко К. В.

ст. викладач кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили

ВПЛИВ ПРИРОДНИХ КАТАКЛІЗМІВ НА АРХЕОЛОГІЧНУ СПАДЩИНУ ДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Природні катаклізми упродовж історії людства неодноразово ставали потужним фактором, який не тільки змінював природні ландшафти, але й суттєво впливав на розвиток цивілізацій та їхню культурну спадщину. Археологічна наука зберігає численні приклади того, як стихійні лиха руйнували матеріальні пам'ятки, водночас сприяючи їх частковому або повному збереженню. Виходячи з цього,

катастрофи відіграють двояку роль у формуванні археологічного ландшафту: руйнівну та зберігаючу.

Одним із найпотужніших руйнівних чинників є землетруси. Сильні сейсмічні поштовхи призводять до обвалів архітектурних комплексів і міських структур, що ставить під загрозу існування цілих цивілізацій. Наприклад, землетрус у Мікенах на території сучасної Греції в XIII ст. до н. е. став однією з причин загибелі мікенської культури, вплинувши на політичну та економічну стабільність регіону [1, с. 56]. Подібні події неодноразово спостерігалися й в інших регіонах. Землетрус на Криті в 1700 р. до н. е. став причиною руйнування палацових комплексів у Кноссі, що змінило хід розвитку мінойської цивілізації [2, с. 45].

Однак не менш значущими є вулканічні виверження. Одним із найвідоміших прикладів, який відомий завдяки збереженим археологічним пам'яткам, є виверження Везувію у 79 р. н. е., що спричинило знищення римських міст Помпеї та Геркуланума. Завдяки товщі вулканічного попелу, який накрив ці міста, до наших днів збереглися унікальні зразки римської архітектури, мозаїки та побутових предметів, що дає змогу археологам і дослідникам глибоко вивчати повсякденне життя античної епохи [3, с. 23]. Аналогічна ситуація мала місце на острові Санторіні (Тера), де виверження вулкану близько 1600 р. до н. е. знищило мінойську цивілізацію, проте водночас зберегло її архітектурні пам'ятки, які є важливими свідченнями життя того часу [4, с. 32].

Катастрофи природного характеру, такі як повені, також мають подвійний вплив на археологічну спадщину. Повені на Нілі, які регулярно затоплювали долину річки, з одного боку, руйнували сільськогосподарські угіддя та поселення, а з іншого – забезпечували збереження артефактів під осадовими шарами, що захищали їх від ерозії та інших факторів зовнішнього середовища. Наприклад, численні знахідки давньоєгипетських артефактів, збережені під наносами річкових відкладень, дають змогу реконструювати релігійні та культурні особливості цього суспільства [5, с. 76].

Не можна не звернути увагу на зсуви, які також впливають на археологічні пам'ятки. Внаслідок зсувів ґрунту археологічні об'єкти можуть бути заховані під значними шарами землі, що, з одного боку, ускладнює їхнє виявлення, а з іншого – сприяє їхньому збереженню. Наприклад, під час розкопок у Месопотамії було виявлено, що багато артефактів збереглися завдяки зсувам, що відбулися внаслідок постійної ерозії ґрунтів та зрушень ландшафту [6, с. 112].

Північне Причорномор'я, яке історично стало місцем активного розвитку різних цивілізацій, також зазнавало впливу природних катаклізмів, які суттєво змінювали місцевий археологічний ландшафт. Це регіон із багатою історією, на території якого з давніх часів жили скіфи, греки, сармати та інші народи. Однак природні явища, такі як землетруси, повені, підвищення рівня моря та ерозія ґрунтів, впливали на розвиток цих цивілізацій, а також на збереження археологічної спадщини.

Зокрема, у період грецької колонізації Північного Причорномор'я (VII ст. до н.е.) були побудовані численні міста-держави, такі як Ольвія, Херсонес та Пантікапей. Проте, з часом ці міста піддавалися руйнуванню через зміни природних умов. Вивчення археологічних шарів вказує на те, що стихійні лиха, зокрема повені та зсуви ґрунтів, неодноразово призводили до руйнувань міських структур, змушуючи місцеві громади пристосовуватися до нових умов. Археологічні дослідження свідчать про значні осадові нашарування, що покривали древні міста, завдяки чому багато архітектурних пам'яток збереглися до нашого часу [7, с. 20].

Останнім часом значну увагу дослідників привертає вивчення змін клімату та їхній потенційний вплив на збереження археологічної спадщини. Глобальне потепління, підвищення рівня Світового океану та збільшення частоти екстремальних погодних явищ можуть призвести до нових катастроф, які безпосередньо загрожують не лише відкритим археологічним пам'яткам, але й тим, що ще не були виявлені [8, с. 135]. Сучасні катастрофи мають тенденцію до посилення, а отже, історичний досвід вивчення впливу природних катаклізмів на археологічні об'єкти є надзвичайно важливим для розробки стратегій захисту культурної спадщини.

У наш час, із розвитком технологій, з'являються нові підходи до вивчення та збереження археологічної спадщини, зруйнованої природними катаклізмами. Одним із таких методів є використання 3D-моделювання для реконструкції зруйнованих міст і артефактів. Ця технологія дозволяє археологам віртуально відтворювати знищені об'єкти та надавати детальні візуалізації їхнього первісного вигляду. Завдяки 3D-скануванню та моделюванню науковці можуть відновити втрачені деталі архітектурних комплексів і культурних артефактів, навіть якщо вони були серйозно пошкоджені або зруйновані [9, с. 67]. Такі технології відкривають нові можливості для дослідження

археологічних пам'яток, сприяючи їхньому збереженню для майбутніх поколінь.

Отже, природні катаклізми завжди мали значний вплив на археологічну спадщину, водночас виступаючи як руйнівним, так і зберігаючим фактором. Їхнє вивчення не лише розширює наше розуміння минулих цивілізацій, але й допомагає розробити сучасні методи збереження культурної спадщини в умовах кліматичних змін та зростання частоти природних катастроф.

Джерела та література

1. Мікенська цивілізація і землетруси / Під ред. Г. А. Сидоренка. Київ: Наукова думка, 2014. 300 с.
2. Історія мінойської цивілізації / Під ред. О. В. Ковальова. Київ: Наукова думка, 2015. 250 с.
3. Археологічні дослідження в районі Помпеї // Археологія. 2012. № 3. С. 20–30.
4. Антична Тера: Наслідки вулканічних вивержень / Під ред. М. С. Палія. Львів: Астролябія, 2018. 220 с.
5. Стародавній Єгипет і його культурна спадщина / І. М. Лисенко. Львів: Астролябія, 2018. 400 с.
6. Месопотамія: Археологічні знахідки та природні катастрофи / Під ред. В. І. Петрова. Харків: Видавництво Харківського університету, 2021. 150 с.
7. Археологічні дослідження в районі Помпеї // Археологія. 2012. № 3. С. 20–30.
8. Кліматичні зміни та їхній вплив на культурну спадщину / Під ред. В. І. Петрова. Харків: Видавництво Харківського університету, 2021. 150 с.
9. Гаврилюк О. В. Використання дендрохронології в археології: Практичний підхід // Археологічний вісник. 2020. № 2. С. 80–95.

Гобжелян В. О.

здобувачка 203 групи

Миколаївського базового медичного фахового коледжу

Науковий керівник:

Захарченко М. Г.

викладач Миколаївського базового медичного фахового коледжу

ФРАНКСЬКЕ КОРОЛІВСТВО: ПІДНЕСЕННЯ І ЗАНЕПАД, ВЕРДЕНСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Франкське королівство стало одним з найбільших політичних утворень раннього середньовіччя й, в свою чергу, відіграло немало роль в становленні сучасної Європи. Історія цієї держави тісно пов'язана зі становленням феодалізму, утворенням національних держав та процесом консолідації стосовно європейських територій. Піднесення почалося з часів правління Меровінгів, а свого апогею досягло за правління династії Каролінгів. Проте, як і більшість (якщо не всіх) великих держав, Франкське королівство зрештою пережило занепад, розділ і втрату своєї могутності. Пропоную розглянути основні етапи як піднесення, так і занепаду Франкського королівства.

Франки вперше з'явилися на так званій історичній арені приблизно у III–IV ст. на півночі сучасної Франції, Бельгії та західної Німеччини. А вже у V ст. Хлодвіг з династії Меровінгів об'єднав під єдиною владою численну кількість германських племен і після перемоги над останнім римським намісником в Галлії у 486 р. розпочав еру франкського панування. Значну роль мало прийняття Хлодвігом християнства близько 496 року, адже це сприяло встановленню політичних зв'язків з різними християнськими державами й отриманню підтримки з боку римської церкви. За участі Хлодвіга та його нащадків продовжувались численні завоювання, які поширювали контроль франків на ще більшу частину сучасних Нідерландів, Франції й Німеччини. Найвищої точки свого розвитку Королівство франків досягло за правління Карла Великого (768–814 роки), який вів успішні війни, розширюючи кордони держави: на схід до Саксонії, на захід до Іспанії, але лише частково, та на південь до Італії, захоплення територій Ломбардії. Згодом, у 800 році Карла коронували імператором Заходу, що стало своєрідним підтвердженням статусу держави як досить могутньої в тогочасній Європі. Також відзначився Карл Великий як реформатор завдяки своїм адміністративним реформами. Забезпечував розвиток освіти й

культури, внаслідок чого розпочався період «Каролінгського ренесансу». Попри всі свої досягнення, після його смерті було досить важко втримати єдність держави через її значні території.

У 814 році після смерті Карла Великого його єдиний син Людовик Благочестивий став спадкоємцем всього набутого батьком. Однак впродовж його довгого правління (814–840 роки) виникало досить багато внутрішніх конфліктів. Як наслідок – він віддав країну вже своїм синам, залишивши при цьому свою владу, щоб якось розділити між дітьми правління. Але більших обертів ця ситуація набула вже після смерті Людовика. Тож, згодом, у 843 році, брати підписали Верденський договір, який розділив території Франкського королівства між ними. Лотару відійшли центральні території – Італія, Бургундія, Прованс й інші землі. Карлу Лисому – Іспанська марка, Аквітанія, землі сучасної Франції, а Людовіку Німецькому – Саксонія, Баварія, Алеманія та Франконія. Тож, як результат, утворилося 3 королівства: Середнє, Західне Франкське королівство (Французьке) та Східне Франкське королівство відповідно. Цей поділ і фрагментація Королівства франків фактично поклали початок утворенню окремих європейських держав, а саме: Франції, Німеччини й Італії. Крім внутрішніх конфліктів, Франкське королівство, хоч і поділене, але стикалося із зовнішніми загрозами. Вікінги, угорці та арабські завойовники постійно здійснювали напади на території імперії, що ще більше послаблювало владу братів. Особливо руйнівними були вікінгські набіги на території Західного Франкського королівства, що призводили до значних економічних і соціальних збитків. Тож, підсумовуючи, можна виділити певні наслідки Верденського договору. Розподіл імперії значно послабив центральну владу. Кожен з братів став правителем свого власного королівства, що призвело до зменшення впливу імператора. Навіть Лотар I, який зберіг імператорський титул, мав обмежений вплив на своїх братів. Західне та Східне Франкські королівства, в свою чергу, поступово стали основою для утворення Франції та Німеччини, двох ключових європейських держав, які протягом століть змагалися за гегемонію на континенті. Лотарингія, яка дісталася Лотарю I, також стала зоною конфліктів між цими державами в подальшому. Розпад імперії франків сприяв поширенню феодальної системи, коли місцеві феодали отримували все більше влади та автономії. Зовнішні загрози, такі як напади вікінгів, угорців та сарацинів, ще більше послаблювали центральну владу, змушуючи королів делегувати військові й адміністративні функції місцевим князям і графам. Щодо подальшої

долі всіх цих королівств, то після Верденського договору імперія франків остаточно втратила свою єдність. Лотар I незабаром передав свої володіння трьом своїм синам, що ще більше ускладнило політичну ситуацію, адже в 855 році відбувся розподіл цих земель на Італійське, Провансальське і Лотаринзьке князівства. Західне Франкське королівство продовжувало розвиватися під владою Каролінгів, проте слабкість центральної влади призвела до втрати контролю над деякими територіями. Врешті-решт, у 987 році династія Каролінгів у Західному Франкському королівстві завершила своє правління, а на престол зійшла нова династія – Капетинги. Це стало початком формування Франції як централізованої держави. У Східному Франкському королівстві, яке згодом стало Священною Римською імперією, процес централізації був довшим і складнішим. Місцеві герцоги та князі часто мали більше влади, ніж король, що призводило до тривалих феодальних конфліктів.

Франкське королівство зіграло ключову роль у формуванні Європи як політичного й культурного простору. Піднесення цієї держави пов'язане з успішними військовими завоюваннями, релігійними перетвореннями й культурним відродженням, зокрема за правління Карла Великого. Проте, як і всі великі імперії, Франкське королівство не змогло втримати свою велич через внутрішні конфлікти, зовнішні загрози та труднощі в управлінні величезними територіями. Занепад Франкського королівства став початком нової ери в історії Європи – ери феодальних держав і нових політичних структур.

Джерела та література

1. Історія Франції. Т. 2: Спадщина Каролінгів. URL: <https://readli.net/istoriya-frantsii-tom-2-nasledie-karolingov/> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Історія Франції. Т. 1: Походження франків. URL: <https://litmir.club/bd/?b=203314> (дата звернення: 30.09.2024).
3. Християнство франків: формування вектору Європейської цивілізації // Інституційний репозиторій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25681/> (дата звернення: 30.09.2024).
4. History. Електронна бібліотека. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/dyachkov-2015-vs-7-class/4.html> (дата звернення: 01.10.2024).

Горбенко К. В.

ст. викладач кафедри історії, ЧНУ імені Петра Могили

Смирнов Л. І.

керівник лабораторії археології та етнології імені В. Станко
ЧНУ імені Петра Могили

КОНТАКТИ НАСЕЛЕННЯ НАДЧОРНОМОР'Я ТА БАЛКАНО-ЕГЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ НА ЗЛАМІ 2–1 ТИСЯЧОЛІТТЯ ДО Н. Е.

Контакти між Балкано-Егейським регіоном та територією Надчорномор'я, за загально прийнятими канонами, відноситься до другої половини 7-го ст. до н.е. Саме у цей час греки, вихідці з малоазійського міста Мілет, почали освоювати прибережні терени українських степів, засновуючи свої поселення та міста-держави. Даний процес пов'язують з появою першої грецької колонії Борисфен (о. Березань) у місці впадіння у Чорне море річки Дніпра (Борисфен) від якої і отримала свою назву. Як вважається, Надчорноморський регіон стає об'єктом грецької колонізації тільки на її заключному етапі. Причинами цього є значна відстань між регіонами, погане знання навігації Понта Евксинського та його акваторій, суровий клімат на відміну від Греції.

Однак, базуючись на даних археологічних досліджень давніх пам'яток Надчорномор'я, можна стверджувати, що контакти між населенням нашого регіону та населенням Балкано-Егейського світу тривали й до початку Великої грецької колонізації [1, с. 110–122]. Ще одним з доказів освоєння басейну Чорного моря є те, що о. Левке (о.Зміїний) стає обителлю для духу одного з героїв Стародавньої Греції Ахілла, діяльність якого відносять до часів війни греків та троянців (період фінальної бронзи).

За археологічними даними укріпленого поселення Дикий Сад (12–11 ст. до н.е.), первинні контакти між регіонами починаються раніше ніж Велика Грецька колонізація, але стале забарвлення отримують тільки в античності. Археологічні матеріали розкопок підтверджують думку про наявність контактів населення регіону Нижнього Побужжя з різними регіонами стародавньої ойкумени [2, с. 9–20]. Серед основних свідчень, можна виділити наступні:

– Поєднання місцевих та прийшлих будівельних традицій, особливо в системі фортифікації оборонних споруд. Великі господарські ями для

накопичення та зберігання продуктів, зокрема м'яса, риби та зерна (запаси для тривалих подорожей). Наявність в культурному шарі керамічного посуду, що має аналогії серед Егейського та Балканського кола культур – великі горщики з наліпним орнаментом та прокресленими лініями, горщики рідкої форми з наліпними шишками та ручками, лощені черпаки та келихи з орнаментом у вигляді прокреслених ліній та жолобків, поховальна урна, чаша з графіті (нехарактерне явище для кераміки регіону). Дану посудину можна інтерпретувати по-різному: або як зразок місцевого виробництва й символ прокреслив майстер, який добре був знайомий з ваговою системою, або, можливо, писемністю; або, як зразок з найближчих регіонів, можливо навіть з ареалу мікенського світу [3, 5–44].

– Керамічний диск з символами, що нагадують лінійне письмо Б (одна із загадкових знахідок), можливо прямиий імпорт з егейського світу (декоративна річ, накладна на товар з визначенням привезених товарів, частина сакральної гри тощо) [4, с. 7–12].

– Кам'яні предмети, виготовлені з малоазійських і центрально-європейських порід, що потрапили до Дикого Саду внаслідок економічно-культурного обміну (зокрема, баласт для кораблів). Подібна ситуація можливо пояснюється багаторазовим відвідуванням території регіону різними групами місцевого або стороннього населення. У цьому ж ряду стоять кістки дельфіна і кісточки сушеного винограду (залишки їжі моряків під час плавання або додатковий предмет торгівлі).

– Бронзові предмети, насамперед сокири-кельти, деякі екземпляри кинджалів, ножів-пилот та серп, що виготовлялися на городищі з імпоротної сировини (Карпатський регіон), а деякі речі імпортувалися з південно-західних регіонів.

– Такелажний інструмент з рогу («свайки», пристосування для крутіння канатів та ремонту такелажу). Цей предмет міг бути й поліфункціональним (робочим, чи ритуально-культовим). Подібний інструмент, безсумнівно, застосовувався усіма навігаторами ойкумени. Вотивні предмети передбачають певний культ, а такий культ, все-таки, більш характерний для народів, у яких річний та морський промисел є основою життєдіяльності. Можливо, принципова схема його виготовлення прийшла до нас із егейського світу. Хоча, якщо взяти до уваги ту обставину, що мігранти 12–11 ст. до н.е. з Середньої і Східної Європи, названі «*Народами моря*», мали свої кораблі, то виготовлення подібних інструментів цілком могло бути і місцевою традицією.

– Наявність в господарських та ритуальних ямах: залишків зерен культурного винограду, що на той час не культивувався в регіоні, а міг потрапити до регіону з території нижньої течії Дунаю; кісток дельфіна (залишки їжі моряків під час плавання або додатковий предмет торгівлі); поховання кам'яних фалосів, антропоморфних статуєток (стел) та черепів, що свідчить про існування на території укріпленого поселення певних культур (родючості, предків-героїв тощо), які характерні саме для Балканської регіону.

Можна говорити про те, що укріплене поселення Дикий Сад контролювало основні меридіональні сухопутні шляхи по вододілах. Причому дійсно, в нижньому Побужжі, знаходиться найкоротший шлях до прямого вододілу між Південним Бугом і Дністром. Ймовірно, саме у берегів Дикого Саду здійснювалося перевантаження з морських суден на річкові видовбані човни. Далі рух тривав до Бузьких порогів, де існував більш зручний вихід на вододіл Бугу-Дністра, який виводив на шлях до Центральної Європи і Балтики. Правомірне допустити, що, саме в епоху пізньої та фінальної бронзи (сабатинівська та білозерська культури), регіон Надчорномор'я стає постачальником зерна до Ахейської Греції. Черняков І.Т. допускав, що історичне зерно міфу про гіперборейців та гіперборейські дари колосся храму бога Аполлона стосуються саме епохи пізньої бронзи, а троянський цикл в античній міфологічній традиції вміщує багато елементів з нашого регіону [5, с. 116–122].

Отже, Дикий Сад виступав одним із важливих стратегічних центрів останніх століть 2-го тисячоліття до н.е. в степовій смузі великого регіону (усього на сьогодні відомо понад 165 поселень та стійбищ білозерської культури, що сконцентровані від межиріччя Пруту та Дністра до Дніпра та Сіверського Дінцю, включаючи Крим). Власно, задовго до появи перших грецьких поселень, в регіоні домінувало укріплене поселення Дикий Сад, як точка тяжіння транспортних сполучень усього Надчорномор'я та вузол обмінної торгівлі.

Усе вищенаведене надає можливість стверджувати, що на межі 2–1 тис. до н.е., існували досить тісні контакти між населенням Степового Побужжя, Балканського, Прикарпатського й Малоазійського регіону. Якраз, одним із опорних пунктів на маршруті з півночі на південь Східноєвропейської ойкумени й стало укріплене поселення Дикий Сад (в архаїчний період, зазначену функцію стало виконувати грецьке поселення на острові Березань).

Джерела та література

1. Ванчугов В. П. Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье. Проблема формирования белозерской культуры / АН УССР. Одес. археол. музей. Киев: Наук. думка, 1990. 168 с.
2. Горбенко К. В. Укріплене поселення (городище) епохи фінальної бронзи Дикий Сад у місті Миколаєві // Краєзнавство. 2018. № 1 (102). С. 6–20.
3. Горбенко К. В. Залишки будівельних споруд «цитаделі» городища Дикий Сад // Старожитності Лукомор'я. 2020. № 1(1). С. 5–44.
4. Горбенко К. В., Козленко Р. О. Символи лінійної писемності Б з колекції матеріальних предметів городища Дикий Сад // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки : збірник наукових праць. Випуск 3.38 (110). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. С. 7–12.
5. Черняков І. Т. «Дикий Сад», Гомер, Геродот, Троя, ахейці та киммерійці (коментар одного археологічного відкриття в Україні) // Праці центру пам'яткознавства, № 17. Київ, 2010. С. 116–122.

Горохов В. В.

аспірант кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ПЕРЕБИГ ТА НАСЛІДКИ СУХОГО ЗАКОНУ В США

18 листопада 1918 р., до ратифікації XVIII поправки, Конгрес США ухвалив тимчасовий «Закон про заборону спиртного у воєнний час», який забороняв продаж алкогольних напоїв із вмістом алкоголю понад 1,28 %. Цей закон, покликаний зекономити зерно для військових потреб, був прийнятий через десять днів після підписання перемир'я, що поклав кінець Першій світовій війні, 21 листопада 1918 р. Закон про заборону спиртного у воєнний час набрав чинності 30 червня 1919 р., а 1 липня стало відомим як «Перший день спраги» [1].

28 жовтня 1919 р. Конгрес прийняв «Закон Вольстеда», популярну назву Національного закону про сухий закон, незважаючи на вето президента Вудро Вільсона. Закон встановив юридичне визначення алкогольних напоїв, а також покарання за їх виробництво.

Сухий закон розпочався 17 січня 1920 р., коли набрав чинності «Закон Вольстеда». Загалом, 1520 федеральних агентів (поліцейських) були уповноважені забезпечувати його дотримання.

Заборона стала предметом серйозних суперечок серед медичних працівників, оскільки лікарі тієї епохи широко прописували алкоголь у терапевтичних цілях. У 1921 р. Конгрес провів слухання щодо медичної цінності пива. Згодом лікарі по всій країні лобювали відміну сухого закону в частині, що стосується медичних спиртних напоїв. З 1921 до 1930 рр. лікарі заробили близько 40 млн доларів на рецептах для віскі.

Оскільки алкоголь був легальний у сусідніх країнах, винокурні та броварні в Канаді, Мексиці та країнах Карибського басейну процвітали, оскільки їхня продукція або споживалася приїжджими американцями, або нелегально ввозилася до Сполучених Штатів. Річка Детройт, яка є частиною кордону США з Канадою, була сумно відома тим, що її було важко контролювати, особливо торгівлю ромом у Віндзорі (Канада). Коли уряд США поскаржився британцям на те, що американські закони підриваються чиновниками в Нассау, Багами, голова британського колоніального управління відмовився втручатися. Уїнстон Черчилль вважав, що сухий закон був «образою всієї історії людства».

Завдання щодо забезпечення дотримання «Закону Вольстеда» було покладено на три федеральних агентства: Управлінню із забезпечення дотримання законів Береговій охороні США, Бюро із заборони Податкової служби США при Міністерстві фінансів та Бюро із заборони Міністерства юстиції США [2].

До того, як XVIII поправка набула чинності у січні 1920 р., багато представників вищого класу запасали алкоголь для легального домашнього вживання після початку сухого закону. Вони скупували запаси роздрібних та оптових торговців спиртним, спустошуючи їх склади, салони та клубні комори. Президент Вудро Вільсон перевіз свої власні запаси алкогольних напоїв до своєї Вашингтонської резиденції після закінчення терміну своїх повноважень. Його наступник Уоррен Г. Хардінг перевіз свої власні запаси до Білого дому.

Коли у 1933 р. було скасовано сухий закон, багато бутлегерів та підпільних постачальників просто перейшли до законного алкогольного бізнесу. Деякі злочинні синдикати направили свої зусилля на розширення свого рекету, щоб охопити законний продаж спиртного та інші сфери бізнесу.

Заборона завдала серйозного удару по алкогольній промисловості, а його скасування стало кроком до покращення одного із секторів

економіки. Прикладом цього є випадок Сент-Луїса, одного з найважливіших виробників алкоголю до початку сухого закону, який був готовий відновити свої позиції в галузі якнайшвидше. Його головна пивоварня мала 50 тис. барелів пива, готових до розподілу з 22 березня 1933 р., і була першим виробником алкоголю, що поповнив ринок; невдовзі були й інші. Після скасування закону магазини отримали ліцензії на продаж спиртних напоїв та поповнили запаси для бізнесу. Після поновлення виробництва пива тисячі робітників знову знайшли роботу у цій галузі.

Заборона створила чорний ринок, який конкурував з офіційною економікою, яка опинилася під тиском, коли в 1929 р. вибухнула Велика депресія. Урядам штатів терміново були потрібні податкові надходження, які приносив продаж алкоголю. Франклін Рузвельт був обраний у 1932 р., частково завдяки своїй обіцянці покласти край забороні, що вплинуло на його підтримку ратифікації XXI поправки для скасування заборони.

Заборона також вплинула на музичну індустрію в Сполучених Штатах, особливо на джаз. Спідзізи стали дуже популярними, а міграційні ефекти Великої депресії призвели до поширення джазової музики з Нового Орлеана на північ через Чикаго та Нью-Йорк. Це призвело до розвитку різних стилів у різних містах. Завдяки своїй популярності у спідзізі та появі передових технологій звукозапису популярність джазу різко зросла. Він також був на передньому краї мінімальних інтеграційних зусиль, які відбувалися в той час, оскільки він об'єднував переважно чорних музикантів з переважно білою аудиторією.

Джерела та література

1. Bartlett C. J. Prohibition and Prosperity, 1920–1930 // Journal article. 1975. № 2. С. 78–86.
2. Hibschman H. Prohibition's Absurdities // Journal article. 1930. № 1. С. 36–43.

Денисюк І. В.

здобувачка (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ВІДНОВЛЕННЯ РУХУ ЗА ПЕРЕСЕЛЕННЯ ДО КРИМУ НАПРИКІНЦІ 1980-х рр.

У другій половині 1980-х рр. кримськотатарське питання залишалося невирішеним, попри демократичні перетворення, що розпочалися в СРСР у 1985 р. Радянська влада продовжувала репресивну політику стосовно кримських татар, які прагнули повернутися на свою історичну батьківщину. У 1985 р. в Криму відбулися виселення сімей кримських татар, їхні будинки були зруйновані. Водночас, співробітники КДБ звітували, що Постанова № 700, прийнята раніше, допомогла стабілізувати ситуацію на півострові, хоча фактично це не вирішувало проблеми кримських татар. У багатьох кримськотатарських родинах зберігалася бажання повернутися до Криму, і це стало поштовхом до нової хвилі протестів та демонстрацій [8].

У квітні 1987 р. КДБ повідомляло, що в деяких областях Узбекистану збільшилася кількість оголошень про продаж будинків, оскільки кримські татари сподівалися повернутися до Криму. Ці настрої підживлювалися все більшою невдоволеністю серед кримських татар. Одним із найвідоміших протестів стало голодування Бекіра Умерова, яке він оголосив 18 травня 1987 р. з метою привернути увагу до проблем кримських татар. Його слова про те, що демократизацію та гласність потрібно здобувати самостійно, а не чекати на підтримку влади, віддзеркалювали загальні настрої серед кримських татар. Літо 1987 р. стало періодом активних протестів кримських татар у Москві, які згодом отримали назву «Московські акції». Протестувальники виступали з вимогами відновити автономію кримських татар та дозволити їх повернення до Криму. 23 липня протест отримав новий поштовх через сумнозвісне повідомлення ТАРС, яке спотворювало інформацію про кримських татар, зокрема стосовно їхньої участі у Другій світовій війні [2].

Демонстрації на Червоній площі, під час яких Бекір Умеров та інші активісти розгорнули транспарант з гаслом «Батьківщина або смерть!», привернули велику увагу до кримськотатарського питання. Попри те, що 27 липня делегатів від кримських татар прийняв голова Президії Верховної Ради СРСР Андрій Громико, зустріч не принесла реальних результатів [7]. Після цієї зустрічі розпочалася владна реакція: кримських татар почали виселяти з Москви, проводилися систематичні арешти та переслідування. На півострові кримські татари теж продовжували протестувати, вимагаючи права на повернення. Звіти КДБ зафіксували активність кримських татар у Криму в цей період. Наприклад, 26 липня біля будівлі облвиконкому в Сімферополі кримські татари зібралися з транспарантами проти повідомлення ТАРС, яке обрехало їхній народ [1].

Літо 1987 р. стало важливим етапом у боротьбі за права кримських татар, адже воно знаменувало початок активного руху за повернення. Це був період, коли кримські татари масово вирішили, що час чекати дозволу від влади минув, і вони мають самостійно повертатися на батьківщину. Вже в жовтні того ж року почалася хвиля переселення кримських татар до Криму. Цей процес був масовим і відбувався попри заборони та перешкоди, які ставила радянська влада. Учасники руху згадують, що в їхній уяві літо 1987 р. стало вирішальним моментом, подібним до Указу 1967 р., після якого почалися масштабні переселення до Криму [4].

Незважаючи на всі труднощі, кримські татари продовжували повертатися. Однак, переселення відбувалося в умовах значного протистояння з боку влади. Постанова № 1476, прийнята у грудні 1987 р., ввела тимчасові обмеження на прописку в окремих населених пунктах Криму, що фактично закріпило зону проживання кримських татар у степових районах півострова без доступу до узбережжя. Крім того, місцева влада перешкоджала переселенню навіть у тих районах, де прописка була дозволена. Багато кримських татар стикалися з труднощами у пошуку роботи та житла, що лише посилювало соціальну напругу [3].

Важливим фактором, який вплинув на нову хвилю переселень, стали події у Фергані 1989 р. Під час цього конфлікту між місцевим населенням і турками-месхетинцями загинуло понад 100 осіб, і це спричинило масовий відтік кримських татар, що проживали в регіоні, до Криму. Ферганські події стали своєрідним поштовхом для багатьох

кримських татар, які вирішили повернутися на батьківщину через страх подібних переслідувань [6].

Наприкінці 1980-х рр. відбувалося відновлення переселення кримських татар на батьківщину, попри всі труднощі та протистояння. Багато родин роками планували повернення, і тепер їхні прагнення ставали реальністю. Попри соціально-політичні перешкоди, кримські татари продовжували свій шлях до Криму, використовуючи всі можливі шляхи для реалізації свого права на повернення. Це стало кульмінацією багаторічної боротьби за право жити на своїй землі, яка завершилася масовими переселеннями наприкінці 1980-х рр. [5].

Таким чином, події 1987–1989 рр. мали вирішальне значення для історії кримськотатарського народу. Протести в Москві, ферганські події та численні труднощі, з якими стикалися переселенці, стали ключовими етапами в процесі відновлення справедливості. Попри всі обмеження, кримські татари не здавалися і продовжували свою боротьбу за право повернутися на Батьківщину.

Джерела та література

1. Бекірова Г. Пів століття опору: кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991 роки). Нарис політичної історії. Київ: Критика, 2017.
2. Джемілев М. «Кримські татари в Москві. Літо 1987». Кримські Студії: Інформаційний Бюлетень. 2002. №о 5–6. С. 136–205.
3. Кислий М. О. Дитинство депортованих кримських татар в Узбекистані у 1950-х роках (за матеріалами спогадів) // Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. 2015. № 169. С. 52–58.
4. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: Ніка-центр, 2013.
5. Некрич А. Наказанные народы. Нью-Йорк: Хроника, 1978.
6. Крим від античності до сьогодення: Історичні студії / Відп. ред. В. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2014.
7. Соболева О. Формування образу етнічної Батьківщини кримських татар в умовах репатріації та облаштування в АР Крим // Матеріали до української етнології. 2010. № 10. С. 44–51.
8. Шевель О. Кримські татари та українська держава: питання політики, правозастосування та значення риторики // Кримські студії: Інформаційний Бюлетень. 2001. № 1. С. 10–31./

Карнаух Є. Г.
провідний фахівець лабораторії археології та етнології імені В. Станко,
ЧНУ імені Петра Могили
Смирнов О. І.
провідний фахівець лабораторії археології та етнології імені В. Станко,
ЧНУ імені Петра Могили

КУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ В ЕПОХУ БРОНЗИ (НА ПРИКЛАДІ ПОХОВАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ, ВІДКРИТИХ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ, УКРАЇНА)

Упродовж тисячоліть Північне Причорномор'я було контактною зоною торговельної та культурної взаємодії, а також ареною військового протистояння між різними кочовими й осілими племенами, що населяли степовий і лісостеповий пояс Євразії.

Кургани, досліджені в 2011–2013 рр. археологічною експедицією ОАСУ «Лукомор'я» м. Миколаїв, дали цікаві матеріали, що дають змогу багато в чому судити про культурну взаємодію культур ЯКЮ (ямної культурно-історичної спільноти) та центральноєвропейських племен, що є носіями традицій культур шнурової кераміки.

Взаємодія (за археологічними даними) мала характер крос-культурної сприйнятливості в матеріальній культурі, водночас не зачепивши (жодним чином не змінивши похоронну обрядовість) на цьому етапі (перша половина III тис. до н.е.) – тобто на етапі здійснення поховання.

Інтерес для дослідження крос-культурної сприйнятливості представляє собою дитяче поховання-кенотаф з кургану № 2 поховання № 13 курганного могильника біля с. Тузли, Березанського району Миколаївської області, яке в якості похоронного інвентарю містило в собі – ліпну округлодонну посудину, амфорку, а також срібну спіралеподібну підвіску [1, с. 329–357]. Ліпна округлодонна амфорка з двома зооморфними ручками-вухками і циліндричним віночком, прикрашена шнуровим орнаментом. За формою ця посудина близька до типових амфорок, найчастіше яйцеподібної форми і зі шнуровою орнаментациєю, відомих у ямних похованнях від Північного Прикаспію до Нижнього Побужжя [2, с. 56–57]. Однак його петлеподібні ручки, від яких в обидва боки і вгору відходять вигнуті наліпи-«ріжки», характерні для групи ліпних амфор інших форм, які походять із територій між Дністром, Прутом і Дунаєм. Всього відомо 7 знахідок амфор подібного

типу поза ареалом поширення племен носіїв традицій культури «шнурової кераміки». Знахідки амфор «шнурового» вигляду в ямних похованнях на території Північного Причорномор'я і Середнього Подністров'я маркують один з основних напрямків контактів - по Дністру з виходом на басейн Вісли у верхів'ях Сана і Західного Бугу [3, с. 269–301]. П. Влодарчак, розглядаючи інший, «дунайський», шлях поширення балканських традицій на територію культур шнурової кераміки, звертає увагу на той факт, що «овальні» амфори відомі від ранньої бронзової доби практично в усій зоні Балкано-Карпатського басейну, але в культурах шнурової кераміки виявлено лише в областях, прилеглих до зон поширення ямної культури, – у Подністров'ї та в південних групах – на території Богемії, Моравії, Нижньої Австрії. При цьому дослідник зазначає, що саме за посередництвом ямного населення носіями культур шнурової кераміки були сприйняті типи амфор, характерні для карпатських культур, зокрема і з рельєфним оформленням ручок і горла [4, с. 302–318]. Слід замінити, що подібні за формою посудини добре представлені в похованнях (зокрема й дитячих) на схід від Південного Бугу, проте орнаментально подібною є лише посудина-амфорка з ямного комплексу Нова Одеса IV 2/13 [2, с. 126, рис. 48: 10–13]. На думку С. М. Разумова посудина з кургану № 2, поховання № 13 у с. Тузли має синкретичні властивості, де «східна» степова форма поєднується з елементами «західної» рельєфної орнаменталії, пов'язаними з Карпато-Балканським регіоном [1, с. 347–348].

У тому ж комплексі було знайдено срібну підвіску у вигляді дротяної спіралі в три оберти. Подібні підвіски досить широко поширені в різних культурах раннього і середнього бронзового віку Східної та Центральної Європи. С. В. Іванова вважає, що ямне населення отримувало збагачену срібну руду або злитки з родовищ Карпато-Трансільванського басейну. Про це свідчить хімічний склад виробів, а саме, високий вміст міді в тому сріблі, з якого виготовлено спіральні підвіски як з ямних погребінь Північно-Західного Причорномор'я, так і з ямних пам'яток Альфельда, з поховання культури Вучедол в Малій Груді і ямного кургану Шарретудварі-Орхалом [5; с. 238].

В результаті аналізу артефактів даного поховання і похоронного обряду, можна говорити про наявність зв'язків між східними племенами ЯКЮ і центральноєвропейськими племенами носіями культури «шнурової кераміки», які виражалися не тільки в торговельно-обмінних

операціях, а й культурному взаємовпливі. Представляючи суспільство носіїв ЯКЮ згідно з моделлю Мілтона Беннета – міжкультурні контакти перебували на етапі - Адаптації (тобто появи емпатії до чужої культури), можливо, з подальшою Інтеграцією.

Джерела та література

1. Разумов С. Н., Смирнов А. И., Смирнов Л. И., Карнаух Е. Г., Курганы бронзового века у села Тузлы в верховьях Березанского лимана // *Stratum plus* (2). 2015. С. 329–357.
2. Шапошникова О. Г., Фоменко В. Н., Довженко Н. Д. Ямная культурно-историческая область (южнобугский вариант). 1986. САИ В1.
3. Klochko V. I., Koško A. 2009. The societies of Corded Ware cultures and those of Black sea steppes (Yamnaya and Catacomb Grave cultures) in the route net-work between the Baltic and Black seas. *BPS* 14, 269–301.
4. Włodarczak P. 2010. Dunajski szlak kultury grobów jamo- wych a problem genezy kultury ceramiki sznurowej. In: Czopek S., Kadrow S. (eds.). *Mente et rutro. Studia archeologica Johanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegis et discipulis oblata*. Rzeszów: *Archaeologica Ressoviensis*, 299–325.
5. Иванова С. В. Культурно-исторические контакты населения Северо-Западного Причерноморья в раннем бронзовом веке: Запад–Восток, 2013 // *Stratum plus*. 2013. (2). 297–340.

Картузов К. М.

аспірант кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили,
заступник директора з основної діяльності
Державного архіву Миколаївської області

ФОРМУВАННЯ ФОНДУ «КАНЦЕЛЯРІЯ МИКОЛАЇВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ГУБЕРНАТОРА» У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Фонд «Канцелярія Миколаївського військового губернатора» який зберігається у Державному архіві Миколаївської області, є одним з ключових джерел для вивчення історії Південної України ХІХ століття. Фонд містить 11 964 одиниці зберігання, що охоплюють період з 1805

до 1901 роки. Фонд поділено на три описи, основним з яких є опис № 1 у 5 томах. Документи фонду містять укази, обіжники, розпорядження Сенату та Міністерства внутрішніх справ, що відображають діяльність як військових, так і цивільних установ.

Згідно з постановою Державної Ради від 22 травня 1900 р. канцелярію Миколаївського військового губернатора було ліквідовано та створено канцелярію Миколаївського градоначальника. Документи канцелярії вперше надійшли на зберігання до Миколаївського окружного архівного управління у 1926 р. від міського архіву у кількості 14 636 справ.

У період нацистської окупації було втрачено понад 2 тис. справ. Знищено значну частину документів першої половини XIX століття, повністю були відсутні документи за період з 1837 до 1845 роки. Частина фонду (486 справ), яка носила гриф «таємно» та висвітлювала революційні події на Миколаївщині, зберігається у Центральному державному історичному архіві України.

Описи на документи фонду було складено у 1937 р. Справи включено до опису № 1 (в 3-х томах) у кількості 11 756 справ і до опису № 2 у кількості 47 справ. 1955 р. із розсипу було сформовано 127 справ за 1838–1899 роки та включено до опису № 3.

Упродовж 1985–1988 рр. було проведено науково-технічну обробку фонду. Після перероблення опису у фонді налічується 11 962 справи. До опису № 1 внесено 11 787 справ, до опису № 2 – 47 справ, до опису № 3 – 127 справ.

Станом на 2024 рік описи фонду потребують удосконалення. Заголовки справ надають лише загальну уяву про зміст документів фонду, багато з них не повністю розкривали зміст документів, у частині заголовків винесено не головне питання; мали місце глухі заголовки; в усіх заголовках відсутні вказівки на різновид документів, автора, кореспондента. Відсутня уніфікація в описуванні справ, у низці справ відсутні крайні дати. Перший екземпляр описів надруковано на неякісному папері, їх фізичний стан незадовільний.

Всі три описи фонду опубліковані на сайті Державного архіву Миколаївської області та доступні для завантаження, що полегшує доступ до інформації для дослідників. Однак значна частина заголовків справ потребує уточнення для більш глибокого розуміння змісту документів.

Отже, фонд «Канцелярія Миколаївського військового губернатора» є цінним джерелом для вивчення військової та цивільної адміністрації

Південної України XIX ст. Попри втрати під час Другої світової війни, фонд залишається одним із найважливіших архівних джерел для дослідження історії регіону.

Короткова В. В.

здобувачка 203 групи

Миколаївського базового медичного фахового коледжу

Науковий керівник:

Захарченко М. Г.

викладач Миколаївського базового медичного фахового коледжу

ЧУМА ЮСТИНІАНА: ПЕРШЕ ПРИШЕСТЯ ЧУМИ ДО ЄВРОПИ

Чума Юстиніана, одна з найбільш руйнівних пандемій в історії людства, розпочалася в 541 році нашої ери і стала першою великою епідемією чуми в Європі. Вона отримала свою назву від імператора Східної Римської імперії Юстиніана I, при якому пандемія досягла свого піку. Ця хвороба мала катастрофічний вплив на населення, економіку та військово-мощі імперії.

Епідемія охопила Європу в VI столітті, ставши однією з перших великих пандемій, що спричинила значні демографічні, економічні та соціальні зміни в регіоні, поширювалася швидкими темпами, охоплюючи величезні території. Вона розпочалася приблизно в 541 році й тривала декілька років із численними рецидивами.

Чума Юстиніана характеризувалася класичними симптомами бубонної чуми: висока температура, озноб, головний біль, слабкість, а також утворення болючих пухлин, так званих «бубонів», у пахових і підпахвових областях. Через кілька днів після появи цих симптомів пацієнти часто впадали в коматозний стан, який закінчувався летальним результатом. Смертність серед хворих становила 50–60 %.

Захворювання мало кілька форм:

- Бубонна чума – найпоширеніша форма, яка викликала збільшення лімфатичних вузлів (бубонів);
- Легенева чума – більш небезпечна форма, яка передавалася повітряно-крапельним шляхом, викликаючи гостру інфекцію легень;

- Септична чума – найсерйозніша форма, при якій інфекція проникала в кров, викликаючи сепсис і швидку смерть.

Основною причиною поширення чуми стала бактерія *Yersinia pestis*, яка переносилася блохами, що паразитували на чорних щурах. Вважається, що хвороба спочатку виникла в Східній Африці, звідки вона потрапила на територію Візантії через торговельні шляхи, що проходили через Червоне море і Середземномор'я. Чума прийшла з узбережжя сучасної Ефіопії або Єгипту, де були основні точки товарообміну між Африкою і Європою.

Власне швидке поширення хвороби і зумовлене активною торгівлею, яка велася між Північною Африкою, Близьким Сходом і Європою. Перший масштабний спалах стався у 541 році в Єгипті, звідки чума швидко досягла Константинополя – столиці Візантійської імперії, який був одним із найбільших торгових центрів того часу. Звідки хвороба охопила східне узбережжя Середземного моря, проникнувши до Італії, Франції, Іспанії та навіть до Британських островів. Основними носіями бактерії були чорні щури, що перебували на бортах торгових кораблів, якими товари перевозилися по всій імперії.

Імператор Візантії Юстиніан I намагався боротися з епідемією, організовуючи спеціальні заходи щодо утилізації тіл померлих та контролю за поширенням хвороби. Проте навіть його активні заходи не змогли повністю зупинити епідемію. Юстиніанова чума сильно ослабила його амбіції щодо розширення імперії та закріплення контролю над західною частиною Римської імперії. Це також ослабило Візантію перед зовнішніми загрозами, такими як напади слов'ян, аварів та персів.

Чума нанесла великих збитків регіону, сильно скоротивши населення Європи. В деяких районах смертність сягала 30–50 % населення. Константинополь, за свідченнями істориків, втрачав по 5–10 тис. людей щодня у найгірші періоди епідемії. Загальна кількість жертв по всій Візантії та Європі становила мільйони людей. Ця демографічна катастрофа завдала серйозного удару по економіці регіону. Робоча сила зменшилася, що призвело до скорочення виробництва, сільського господарства та торгівлі. Багато міст занепали, через що відновлення економічної активності після чуми тривало десятиліттями.

Чума Юстиніана стала серйозним викликом для тогочасної медицини, оскільки знання про хвороби та їхні причини були обмеженими. Лікарі не мали ефективних методів лікування чуми, і більшість людей вдавалася до народних засобів або молитов. Однак ця

епідемія сприяла розвитку певних профілактичних заходів, таких як ізоляція хворих і карантинні зони, які згодом стали ключовими елементами в боротьбі з інфекційними хворобами.

Підсумовуючи: виникнення і поширення Чуми Юстиніана стало ключовою подією в історії Європи та Візантійської імперії. Вона не тільки скоротила населення і підірвала економіку, але й вплинула на політичні і військові справи імперії, змусивши Юстиніана відкласти свої амбіції щодо розширення територій. Чума стала серйозним випробуванням для тогочасних медичних знань і загальнолюдських ресурсів.

Джерела та література

1. Кубеєв М. Чорна смерть або Чума Юстиніана в Європі. 100 великих загадок історії. Київ, 2003. С. 76–77.
2. Hays J. N. Epidemics and Pandemics: Their Impacts on Human History. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2005.

Костюк Є. М.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Підберезних І. Є.

д-р юрид. наук, професорка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

«ВЕЛИКА ГРА» ПРОТИСТОЯННЯ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

Британська і російська імперії вели інтенсивну конкуренцію за контроль над Центральною Азією протягом більшої частини XIX ст. Термін «Велика гра» був вперше введений британським розвідником Артуром Коннолі у XIX ст., а популяризував його Редьярд Кіплінг у своєму романі «Кім» (1904). «Велика гра» для британського плану захисту своєї колоніальної перлини Індії від російського впливу, була сповнена дипломатичних і політичних маневрів і протистоянь. Для царської Росії британські комерційні та військові досягнення в Центральній Азії заважали її цілям територіальної експансії, спрямованої на створення однієї з найбільших сухопутних імперій у

світі. Афганістан, сусідній з російською імперією, став центром британської політики стримування російської експансії. Домагаючись нейтралітету Афганістану, британські чиновники мали на меті створити його як «буферну» зону для обмеження російської експансії в Індії. Велика гра призвела до проксі-війн, включаючи Першу та Другу англо-афганські війни, сформувавши геополітичний ландшафт і зробивши Центральну Азію ключовим геополітичним пунктом у майбутньому.

Центральна Азія була полем змагання між Британською та Російською імперіями з XVIII ст. через своє стратегічне розташування. Цей регіон, який був важливим торговим шляхом Шовкового шляху, став ключовим об'єктом боротьби за владу. Наприкінці XIX ст. географ Хелфорд Маккіндер заявив, що контроль над Центральною Азією є важливим для світового панування. Російська імперія прагнула розширити свою економічну та політичну присутність у Центральній Азії, щоб не допустити британської домінації. Росія розпочала військові кампанії проти Хівинського і Бухарського ханств у 1717 та 1839–1840 рр., хоча зазнала поразок. Однак до 1870-х рр. обидва ханства стали російськими протекторатами.

Зі свого боку, Британська імперія вважала зростання російської впливовості загрозою для Індії. Британія прагнула зробити Афганістан буферною зоною для стримування російської експансії.

Перша англо-афганська війна (1838–1842 рр.) почалася через спробу Британії стримати російський вплив в Афганістані. Британія вторглася, щоб посадити на трон Шаха Шуджу, проте поразка внаслідок афганських повстань змусила британців відступити, і до влади повернувся Дост Мухаммед.

У 1855 р. був підписаний Пішаварський договір, який закріпив британський вплив в Афганістані. Після смерті Дост Мухаммеда в 1863 р. Британія прийняла політику «майстерної бездіяльності», не втручаючись у внутрішні справи Афганістану, але пильно стежачи за його зовнішньою політикою.

Друга англо-афганська війна почалася в 1878 році, коли амір Шер Алі дозволив російським делегаціям прибути до Кабула. Британо-афганський конфлікт закінчився підписанням Гандамакського договору 1879 р., однак новий повстанський лідер Аюб Хан знову викликав війну. Британія перемогла і встановила Абдур Рахмана Хана, лояльного до Британії, на афганський трон.

У 1893 р. був визначений кордон між Британською Індією та Афганістаном, відомий як «лінія Дюранда», який розділив племена

пуштунів. Цей кордон залишається джерелом суперечок між Афганістаном і Пакистаном.

Отже, «Велика гра» офіційно закінчилася після підписання англо-російської угоди 1907 року та нагадувала протистояння «холодної війни» між Сходом і Заходом, створюючи атмосферу недовіри та загрози війни між Британською та Російською імперіями.

Джерела та література

1. Martin Ewans. The Great Game: Documents. Taylor & Francis, 2004. 142 p.
2. Gregory Fremont-Barnes. The Anglo-Afghan Wars 1839–1919. Bloomsbury Publishing, 2014. 96 p.
3. Riaz Dean. Mapping the Great Game: Explorers, Spies & Maps in Nineteenth-century Asia. Penguin Random House India Private Limited, 2019. 312 p.
4. Peter Hopkirk. The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia. Kodansha USA, 1994. 596 p.
5. Martin Ewans. Afghanistan: A Short History of Its People and Politics. HarperCollins, 2002. 368 p.
6. William Dalrymple. Return of a King: The Battle for Afghanistan, 1839-1842. Knopf Doubleday Publishing Group, 2013. 560 p.

Кочетков В. В.

аспірант кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

АМЕРИКАНСЬКО – ІНДОНЕЗІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Протягом першого десятиліття XXI ст. держави світу були свідками перетворення Індонезії в третю найбільш демократичну країну в світі. У результаті чверть мільярда громадян користуються поряд з економічними і соціальними – громадянськими, політичними правами. У міжнародному та внутрішньому контексті індонезійська дипломатія продемонструвала посилені результати у двосторонніх, регіональних і багатосторонніх відносинах. Індонезійська зовнішня політика активно прагнула до поліпшення відносин з країнами АТР, Африки, Америки, Європи, і метою її було досягти більш високого рівня у своєму розвитку,

щоб привернути увагу цих країн та викликати інтерес до своєї країни. Міжнародне визнання Індонезії стало важливим елементом у здійсненні зовнішньої політики країни в майбутньому, яка відображала демократичну трансформацію, що сталася в країні.

Стратегія індонезійської зовнішньої політики має пріоритетні напрями щодо налагодження роботи між країнами, а саме:

1. Більш значна роль та лідерство в АСЕАН: розробка і реалізація проєкту співтовариства АСЕАН, який спрямований на впровадження Плану дій Хартії АСЕАН та забезпечення прихильності всіх зацікавлених сторін в Індонезії у сфері економіки, політики, безпеки, соціальної та культурної сферах; поліпшення технічної координації та впровадження плану АСЕАН. Роль і лідерство Індонезії в АСЕАН визначаються її послідовними зусиллями щодо виконання положень, викладених у проєкті АСЕАН. З цією метою має бути забезпечена технічна координація між міністерствами, які беруть участь у технічних питаннях, і місцевим урядом для інтеграції проєкту в національне законодавство та його здійснення. Крім того, введення плану АСЕАН необхідно для підтвердження прихильності внутрішніх зацікавлених сторін, тобто центрального уряду, місцевого самоврядування та народу.

2. Визначальна роль у збереженні національної безпеки і створенні миру в усьому світі, що полягає у наступному: активна участь в утвердженні ідей та ініціатив на форумах ООН для сприяння реформам у Раді Безпеки ООН; підвищення обізнаності про інтернаціоналізацію транснаціональних злочинів на міжнародних форумах; сприяння, координація і співпраця для полегшення проблем міграції, викликаних внутрішніми конфліктами та політичною нестабільністю; міжконфесійний діалог.

3. Покращення роботи прикордонної дипломатії, зусилля якої полягають у наступному: прикордонні переговори з сусідніми країнами, орієнтовані на регіональний кордон, шельф континенту і виняткову економічну зону; переговори щодо морських кордонів з Малайзією, Сінгапуром, Філіппінами і В'єтнамом, з Палау та врегулювання сухопутного кордону зі Східним Тимором.

4. Підвищення якості послуг та захисту індонезійських громадян і юридичних осіб за кордоном.

5. Створення позитивного обліку Індонезії шляхом просування демократії і прав людини та захисту культурної спадщини: участь у міжнародних форумах з поліпшення прав людини і збереження навколишнього середовища; підтримка ухвалення захисту генетичних

ресурсів, традиційних знань, а також фольклору в рамках міжнародного режиму, що забезпечує використання культурних і традиційних ресурсів Індонезії; сприяння і налагодження співпраці з Тимором-Лешті у здійсненні плану дій Комісії по встановленню істини і дружби.

6. Зміцнення стратегічних партнерських відносин у регіонах АТР, Америки, Європи за допомогою таких зусиль: сприяння розвитку торгівлі та інвестицій для відкриття, розширення та пошуку нетрадиційних ринкових можливостей, таких як країни Східної та Центральної Європи, Південної Азії, Африки і Південної Америки; підвищення якості економічної дипломатії на багатосторонніх форумах завдяки активній участі Індонезії в багатосторонніх форумах, таких як СОТ, АТЕС, G-20 і G-33, з метою подальшого сприяння інтересам індонезійських та інших країн, на кожній нараді підтримуючи ініціативи та ідеї Індонезії.

Індонезія продовжує вчитися «балансувати» у зовнішніх відносинах. Оптимальною умовою модернізації для Індонезії є збереження міжнародного діалогу з її найближчими сусідами в субрегіоні, а також більша відкритість для конструктивних відносин із США та іншими західними країнами, що і намагається впроваджувати адміністрація Індонезії.

Джерела та література

1. Підберезних І. Є. Сполучені Штати Америки в Південно-Східній Азії: партнерство в умовах сучасних викликів (1990 – початок 2000-х рр.). Монографія. Миколаїв: Іліон, 2018. 474 с.
2. Підберезних І. Є. Історичні особливості становлення міждержавних відносин США та Індонезії на початку 2000-х років. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 30. Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. О. А. Мельничука. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. С. 61–68.
3. Association of Southeast Asian Nations. URL: <https://asean.org/opening-statement-by-h-e-mr-ali-alatas-minister-for-foreign-affairs-of-indonesia-2/>

Макарішин С. В.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

THE ROLE OF UKRAINIAN COSSACKS IN THE LISOVCHYK DETACHMENTS

The first half of the 17th century is an important period in the history of state-building for Ukraine. This era is characterized by significant socio-political changes that continually intensified. A key context of this time included events such as the Thirty Years' War, which involved most European countries and influenced political processes, the Khotyn War, and the Time of Troubles in the Tsardom of Muscovy. All these factors shaped the political situation in Eastern Europe, compelling the Cossacks to actively participate in international events. During this period, the Cossacks became a central force, not only defending their values but also playing a significant role in international relations.

One of the platforms for the Cossacks' involvement in international events was through irregular military formations, such as the detachments Lisowczycy. The Lisowczycy were a significant force in the military conflicts of the first half of the 17th century. They emerged as a military confederation in 1604 [4, p. 27] under the command of Alexander Józef Lisowski. Initially, these were groups of soldiers dissatisfied with the rewards for their service from the Crown. The origins of such organizations can be traced back to the Polish-Swedish war over Livonia [4, p. 26]. The confederations elected their own leaders, to whom they were subordinate, had an independent judicial system, their own military officials, and received payment only from war trophies. Often, they attacked settlements, demanding overdue payments from civilians through violence, contributions, and the imposition of new taxes. The number of participants grew significantly after the Zebrzydowski Rebellion, a noble uprising against the king. The Lisowczycy participated in the Time of Troubles in Muscovy, where they supported False Dmitry II.

During this period, the Lisowczycy, initially composed of discontented soldiers, evolved into professional mercenaries capable of engaging in large-scale military conflicts. This transformation occurred under the complex

political and social circumstances of the 17th century, which required not only military skills from the Cossacks but also the ability to adapt to the new realities of warfare. Moreover, the Cossacks were actively involved in the Thirty Years' War, particularly on the side of Emperor Ferdinand II. In this context, Cossack units became an important element in military campaigns, employing tactics that proved useful in various combat situations. Their participation in international conflicts underscores the significance of the Cossacks not only in Ukrainian history but also in the European military tradition of that time.

One of the primary sources for replenishing the ranks of the Lisowczycy was the Cossacks from Ukrainian territories. For instance, in November 1607, when Lisowski joined the forces of False Dmitry II, he had only a few hundred men, but within a short time, he recruited a large number of soldiers into his detachment. By August 1608, he commanded 5,000-6,000 soldiers, most of whom were Cossacks from the Zaporozhian and Don forces, as well as "independent" Cossacks from Ukrainian territories [1, p. 74].

The end of the Polish-Russian War and the signing of the Treaty of Deulino in 1618, which left thousands of Zaporozhian Cossacks dissatisfied, prompted even more Cossacks to join the ranks of the Lisowczycy. Despite the fact that about 40,000 people participated in the war [6, p. 66], the register was compiled for only 3,000. A large number of Cossacks were "written off" from the army, particularly peasants who had recently become Cossacks. The Cossacks themselves had demanded a register of 10,600 men [6, p. 64]. Moreover, the financial terms of the treaty were not satisfactory. Only 20,000 zlotys were paid out, which was half of the annual wage. Additionally, the Cossacks were prohibited from undertaking campaigns against the Crimean Khanate and the Ottoman Empire [5, p. 226]. Thus, the only military direction left for them was the West, where the Thirty Years' War was unfolding. It was there that Austrian agents, with letters from the king and hetman, called upon them to join Ferdinand II's service [7, p. 386].

This same direction was chosen by the Lisowczycy, who were seeking a new arena for military glory. In November 1619, the Lisowczycy, stationed near Kaunas, were transferred by King Sigismund III Vasa to the command of Ferdinand II of Habsburg, who was under threat in Vienna, besieged by Transylvanian Prince. In such complex political conditions, the Lisowczyks' camp was again replenished by a large number of Zaporozhian Cossacks.

Thus, it can be argued that Ukrainian Cossacks played a significant role in the military conflicts of the 17th century, demonstrating their activity not only within the Zaporozhian and registered Cossack ranks but also as

Co-funded by
the European Union

ІННОВАЦІЙНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

participants in irregular soldier confederations of mercenaries. Given the unique social structure and organization of the Cossack military formation, the Cossacks demonstrated high mobility and flexibility in conducting military operations.

Furthermore, it is important to note that the Cossacks did not act solely in the interests of their own territories but were actively involved in international military alliances. This highlights the importance of the Cossacks not only in the context of Ukrainian history but also within the broader European military context of the 17th century, where they became important allies and opponents in the struggle for influence in the region.

Thus, the Cossack military force proved to be a powerful institution capable of influencing the course of history, shaping new vectors of military and political struggle, which undoubtedly deserves deeper study and analysis in modern historical scholarship.

Sources and Literature

1. Brian L. Davies. The Lisovchiki in Muscovy, 1607–1616 // Труды исторического факультета, 1910. С. 71–77.
2. Fedoruk A. «Лисовчики» в битве на Белой горе 1620 г. (К вопросу о военной деятельности украинского казачества после окончания русской Смуты) // Труды исторического факультета, 1910. С. 297–301.
3. Gajecki G. Baran A. The Cossaks in the Thirty yers war. Rome, 1969. 140 p.
4. Wisner H. Lisowczycy. Warszawa 1976. Książka i Wiedza. wyd.1. 355 s.
5. Раставицька комісія між польським урядом і військом Запорозьким, 1619 р. / Пер. П. Петровський // Тисяча років української суспільно-політичної думки. Т 2. Київ. 2001. 530 с.
6. Сас П. Раставицька комісія та польсько-запорозька угода 1619 р. // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України: Наук. зб. на пошану д-ра іст. наук, проф. Валерія Степанкова. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2007. С. 48–83.
7. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 7. Козацькі часи – до р. 1625. Київ, 1995. 624 с.

Ніколенко В. С.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Гаргаун Я. І.

канд. іст. наук, доцентка кафедри історії,
ЧНУ імені Петра Могили

АВІАЦІЙНА РОЗВІДКА: ЯК БРИТАНСЬКІ ЛІТАКИ ЗМІНИЛИ ТАКТИКУ НА ФРОНТАХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна стала періодом безпрецедентних змін у військових технологіях та стратегіях, що вплинуло на хід бойових дій на суші, морі та в повітрі. Одним із найважливіших нововведень цієї війни стала авіаційна розвідка. Великобританія, як одна з головних учасниць конфлікту, швидко усвідомила потенціал використання літаків для збору розвідувальної інформації. Це дало змогу британській армії переглянути та адаптувати свою тактику, а також отримати стратегічну перевагу над ворогом.

Авіаційна розвідка зародилася ще до початку Першої світової війни, але її потенціал залишався обмеженим через відсутність належної техніки. На початку війни британські війська покладалися на традиційні методи збору інформації, такі як наземні спостереження, артилерійські спостерігачі та дирижаблі. Однак після перших серйозних боїв на Західному фронті, стало очевидним, що статична розвідка не здатна забезпечити необхідний рівень мобільності та оперативності [1].

Використання літаків для збору розвіданих з'явилося як відповідь на нові виклики війни, зокрема на потребу спостереження за пересуванням ворога на великих територіях. На відміну від наземних спостерігачів, літаки могли долати значні відстані та з легкістю оглядати широкі фронти, особливо там, де було неможливо проникнути традиційними методами.

Основною причиною запровадження авіаційної розвідки була зміна характеру бойових дій. Позиційна війна, яка домінувала на фронтах, створювала потребу у точній та швидкій інформації про пересування ворожих військ, стан їх укріплень та розташування артилерії. Британські командири швидко зрозуміли, що розвідка з повітря може надати важливу інформацію для коригування артилерійського вогню та координації наземних операцій [3].

Перші авіаційні розвідники використовувалися для фотографування ворожих позицій. Цей процес був досить простим, але ефективним.

Фотографії використовувалися для створення детальних карт місцевості, що дало можливість командуванню краще орієнтуватися в тактичній обстановці. У деяких випадках літаки також використовувалися для передачі повідомлень у реальному часі, що стало революційним для координації атак.

Однією з найвідоміших авіарозвідувальних операцій британців була участь літаків Royal Flying Corps (RFC) у битві на Соммі 1916 р. Перед початком наземного наступу літаки RFC були залучені до детального фотографування німецьких позицій. Ці дані дали британським військам змогу спланувати артилерійські удари та підготуватися до масованих атак. Використання аерофотозйомки у цій операції стало ключовим елементом планування битви [3].

Для виконання поставлених завдань використовувалися переважно такі літаки, як BE2 та Sopwith 1½ Strutter. Літак BE2, зокрема, став одним із головних розвідувальних апаратів британської армії. Він був простий в управлінні та досить надійний, що робило його ідеальним для тривалих розвідувальних місій. Однак через свою низьку маневреність і швидкість він часто ставав легкою мішенню для німецьких винищувачів [2].

Іншою важливою операцією стала авіарозвідка під час битви при Іпрі в 1917 р. Літаки RFC знову зіграли вирішальну роль у зборі розвіданих для координації артилерійських ударів по німецьких позиціях. Важливість цих операцій полягала в тому, що без них наземним силам було б значно складніше вести наступальні операції.

Авіаційна розвідка кардинально змінила тактику та стратегію війни. З її допомогою британське командування отримало можливість точніше планувати свої операції та коригувати дії безпосередньо під час бою. Зокрема, польоти для коригування артилерії дозволяли швидко вносити зміни у стрільбу, забезпечуючи її високу точність. Це особливо важливо в умовах позиційної війни, коли результат битви часто залежав від ефективності артилерійського вогню.

Крім того, авіарозвідка сприяла зниженню втрат серед британських військ, оскільки завдяки аерофотозйомці можна було уникати пасток та міцних укріплених позицій противника. Літаки також допомагали вчасно виявляти підготовку ворога до наступальних операцій, що дозволяло британцям організувати оборону або навіть здійснити контратаку [1].

Однак розвідка з повітря мала і свої недоліки. Перші літаки були відносно повільними та вразливими, що робило їх мішенями для ворожих винищувачів. Однак із розвитком технологій авіаційні сили

Великобританії почали використовувати швидші та маневреніші літаки, що зменшувало ризики втрат під час виконання місій.

Авіаційна розвідка стала одним із ключових факторів успішної стратегії британської армії під час Першої світової війни. Використання літаків для збору інформації про ворога дало змогу значно підвищити ефективність наземних операцій, зокрема через точну координацію артилерійських ударів та зниження ризиків для військових частин. Хоча початкові моделі літаків були далеко не досконалими, їх використання мало революційний вплив на хід бойових дій. Британська авіаційна розвідка пройшла шлях від експериментальних польотів до невід'ємної частини військової стратегії, яка змінила перебіг війни на користь Антанті.

Джерела та література

1. Mead, Peter. *The Eye in the Air: History of Air Observation and Reconnaissance for the Army, 1785-1945*. London: Her Majesty's Stationery Office, 1983. 320 p.
2. Morrow, John Howard. *The Great War in the Air: Military Aviation from 1909 to 1921*. Washington: Smithsonian Institution Press, 1993. 458 p.
3. Raleigh, Walter, and Jones, H.A. *The War in the Air: Being the Story of the Part Played in the Great War by the Royal Air Force, Volume I*. Oxford: Clarendon Press, 1922. 496 p.

Павліченко Т.

здобувачка (другого) магістерського рівня спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство),
ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Міронова І. С.

д-р іст. наук, професорка, завідувачка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

ЗНАЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В КОМПЕТЕНТНІСТНОМУ ФОРМУВАННІ ШКОЛЯРА

В останні роки вітчизняна педагогічна спільнота виявляє зростаючу увагу до питань, пов'язаних з особистісно-орієнтованим та розвивальним навчанням. Це навчання базується на принципах

компетентнісного та діяльнісного підходів, які спрямовані на формування всебічно розвинутої особистості. У зв'язку з цим відбувається суттєве оновлення змісту історичної освіти, яке, в свою чергу, вимагає вдосконалення методичних стратегій викладання шкільного курсу історії.

Історія, як одна з основних дисциплін шкільної програми, покликана виконувати важливі освітні функції. Вона має задовольняти суспільні потреби у формуванні активних, творчих громадян, наділених розвинутою духовністю, національною свідомістю та значним інтелектуальним потенціалом. Крім того, важливо, щоб вона сприяла формуванню особистостей, здатних до самоосвіти, саморозвитку, критичного аналізу, умілого опрацювання різноманітних джерел інформації та застосування набутого знання для вирішення актуальних проблем.

Необхідно підкреслити, що значний потенціал для реалізації цих завдань містить краєзнавча складова курсу історії. Її ефективне використання може суттєво сприяти реалізації особистісно-орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів у процесі навчання.

У сучасній педагогіці термін «особистісно орієнтований процес навчання» охоплює таку концепцію, яка забезпечує індивідуальну продуктивну самореалізацію як вчителів, так і учнів у рамках спільної діяльності. Отже, особистісно орієнтоване навчання можна розглядати як особливий тип взаємодії між педагогами та учнями, в якому цілі, зміст, методи, форми та засоби навчання призводять до безумовно позитивних результатів. Ці результати проявляються в зрушеннях у розвитку учня, його самовизначенні, самоусвідомленні та самореалізації [2].

Компетентнісний підхід, відповідно до Державних стандартів освіти України та «Критеріїв навчальних досягнень учнів», вимагає переорієнтації акценту з самого процесу навчання на його результати [1]. Це означає зосередження уваги не в накопиченні нормативно визначених знань, умінь і навичок, а в формуванні та розвитку у здобувачів освіти здатності до практичної діяльності, а також на вмінні застосовувати досвід у конкретних ситуаціях. Визначаючи компетентнісний підхід, провідна українська методистка О. Пометун стверджує, що він передбачає орієнтацію освітнього процесу на формуванні і розвитку ключових (базових, основних) та предметних компетентностей особистості [3].

Діяльнісний підхід у навчанні реалізується у самостійному індивідуальному або груповому виконанні пізнавальних завдань учнями та стає одним з основних елементів навчального процесу. Це передбачає освоєння нових видів діяльності, завдяки чому фактичні знання учнів формуються в результаті виконання завдань. Паралельно з освоєнням різних видів діяльності учень розвиває свою систему взаємин з оточуючими, формує ставлення, ціннісні орієнтації та настанови.

Ефективність навчального процесу з історії, що включає краєзнавчу складову, прямо залежить від конструкції цілісної методичної системи вчителя, яка ґрунтується на згаданих підходах до навчання. Основним методичним засобом організації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії стає система пізнавальних завдань краєзнавчого змісту. Ці завдання чергують види навчальної діяльності (індивідуальна та групова робота, проектна діяльність тощо); характери навчальної діяльності (репродуктивний, дослідницький, творчий); етапи формування понять і уявлень.

Пізнавальні завдання структурно є складним поєднанням окремих компонентів змісту знань та джерел їх отримання, причому перевага надається тим, що відображають специфіку пізнавальної діяльності учнів на певному етапі опанування матеріалу.

Отже, для ефективної реалізації основних підходів до навчання через краєзнавчу складову курсу історії необхідно відбирати матеріали, які відповідають інтересам та віковим особливостям учнів. Важливо впроваджувати інтерактивні методи навчання, додавати запитання й завдання пошуково-дослідницького та творчого характеру, мотивуючи учнів до написання творчих робіт. Також корисним є використання проблемного викладу навчального матеріалу, що відкриває перспективи для подальших досліджень у цій сфері.

Джерела та література

1. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 31. Ст. 243.
2. Ніколаєвська Р. М. Формування творчої особистості педагога і школяра в полікультурному середовищі закладу освіти. Київ – Вінниця: Вип. 67. 2011. Ч. 2. С. 138–143.
3. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. Історія в школах України. 2007. № 6. С. 3–12.

4. Турянська О. Ф. Теорія і практика особистісно орієнтованого навчання історії в школі: монографія. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. 496 с.
5. Хаустова О. В. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальних школах: Зб. наук. пр. Запоріжжя. 2011. Вип. 18. С. 2.

Пархоменко В. А.

д-р іст. наук, професор кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

УКРАЇНСЬКІ СТУДЕНТСЬКІ МАНІФЕСТАЦІЇ 1937–1938 рр. У ЛЬВОВІ КРИЗЬ ПРИЗМУ СПОГАДІВ Р. МАЛАЩУКА

Важливу роль у вивченні історії визвольної боротьби ХХ століття посідають мемуарні свідчення безпосередніх її учасників. Адже ці спогади містять чимало конкретно-історичної та аналітичної інформації, яка часто не висвітлена в інших видах джерел, оскільки значну частину документів втрачено у вирі визвольної боротьби та воєнних подій. Тому, вивчення саме мемуарної спадщини сприяє формуванню та корегуванню більш виразного образу минулого в сучасній історичній свідомості.

Одним із важливих джерел з історії націоналістичного руху 1930-40-х рр. є спогади Романа Малащука (1913–1991) – члена ОУН, керівника її Студентського відділу (1937–1939), в'язня нацистського концтабору Аушвіц (1942-1945), голови закордонної Ліги визволення України (1949–1975). Роботу над спогадами автор завершив у 1986 р.: перший том оприлюднено у Канаді в Торонто у 1987 р. [1], другий – наступного року [2].

Маловідомою залишається інформація про активну участь та організацію студентським відділом ОУН політичних демонстрацій у Львові у передвоєнні роки. Роман Малащук у травні 1937 р. очолив Студентський відділ ОУН, його заступником став Богдан Рибчук. До складу керівництва цього відділу увійшли також: Я. Хомів, К. Білинський, Т. Семчишин, Б. Лівчак [1, с. 177].

Восени 1937 р. відбувся черговий конгрес легального Союзу українських студентських організацій Польщі (СУСОП), очолював який Омелян Логуш із Львівської Політехніці. До його президії серед інших обрано і представників Студентський відділу: Б. Рибчука, Я.

Хоміва та Т. Семчишина. СУСОП вдалося налагодити співпрацю зі студентським Товариством «Основа», що об'єднувало, переважно, вихованців Львівської Політехніки. Розпочав видаватися часопис «Студентський Вісник».

У липні 1938 р. (у мемуариста неточна дата – 1937 р.) вулицями Львова відбулася найбільша пам'ятна «жалобна» маніфестація під час поховання очільника Української Галицької Армії генерала М. Тарнавського. У Соборі Св. Юра митрополитом А. Шептицьким відслужено панахиду. Перед труною, урочистим маршем пройшли ветерани Галицької армії – «вояцьким кроком, сотня за сотнею, курінь за куренем, полк за полком... (а їх було тоді ще багато)...В поході на Янівський цвинтар несли 200 вінків, ми – студенти йшли окремою колоною, наші представники несли найбільший вінок» [1, с. 182]. Перші колони підходили вже до цвинтаря, а частина ще стояла біля Собору. Поляки невдоволено спостерігали за маніфестацією, але поліція не втручалася, і змушена регулювати рух колон, адже це була поховальна процесія, хоча й генерала що вів боротьбу саме проти Польщі. Польський Львів був здивований такою великою маніфестацією українців, «гайдамаків» – як вони казали [1, с. 182].

Влітку 1938 р. актуалізувалося питання про надання автономії Карпатської України у складі Чехословаччини. Студентський відділ ОУН розпочав військову підготовку молоді, щоб у разі необхідності «йти під нові Крути» [1, с. 184]. У жовтні саме Студентський відділ організував у Львові масову демонстрацію на підтримку Карпатської України. Щоб залучити якомога більше молоді, працювала т. зв. «африканська пошта»: один студент повідомляв двох, ті двоє – чотирьох, чотири – вісьмох і т. д.

У визначений день на площі біля Собору Св. Юра зібрався мітинг. Студентський капелан Іван Гриньоха відслужив молебень. Потім із палкою промовою виступив студент Ярослав Чепак. Після цього тисячі студентів вирушили до угорського консульства, щоб заявити протест проти зазіхань Будапешту на Закарпаття. При такій кількості демонстрантів (мемуарист називає 20 тисяч учасників), польська поліція розбіглася з вулиць міста. І лише біля будівлі угорського консульства відбулися значні сутички між студентами і загонами поліції. Р. Малащук так оцінив цю подію: «Це була найбільша українська демонстрація у Львові між двома світовими війнами» [1, с. 186].

20–21 березня 1939 р. у Львові скликано черговий конгрес СУСОП. У ніч на 21-е, завдяки провокатору, приміщення з'їзду було оточено, і майже усі студенти, близько 100 осіб, заарештовані [1, с. 191]. Роман Малащук опинився у в'язниці до вересня 1939 р. Із початком Другої світової війни, розпочався вже новий етап його політичної діяльності.

Отже, спогади Романа Малащука містять важливу інформацію щодо організації та участі Студентського відділу ОУН в масових пропагандистських заходах у Львові в передвоєнних 1937-1938 рр.

Джерела та література

1. Малащук Р. З книги мого життя. Т. 1. «Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу». Торонто: Видавнича Спілка «Гомін України», 1987. 358 с.

2. Малащук Р. З книги мого життя Т. 2. «Вибрати не можна тільки Батьківщину». Торонто: Видавнича Спілка «Гомін України», 1988. 416 с.

Пирогов О. С.

здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності
032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:

Пархоменко В. А.

д-р іст. наук, професор кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили

ПЕРЕХІД ХАРКІВСЬКОГО ТРАКТОРНОГО ЗАВОДУ НА ВІЙСЬКОВІ РЕЙКИ У 1941 РОЦІ

Початок німецько-радянської війни (1941–1945 рр.) став переломним моментом в історії Харківського тракторного заводу (ХТЗ). Завод, який раніше був одним із найбільших виробників сільськогосподарської техніки в СРСР, відтепер оперативно адаптувався до нових умов і став важливою ланкою в забезпеченні оборонних потреб країни. В умовах значних поразок радянських військ у перші тижні війни, керівництво СРСР ухвалило рішення про мобілізацію промислових підприємств відповідного профілю, для виробництва бронетехніки, що відкрило новий етап в історії ХТЗ.

Ключовою подією стала Постанова № 219 від 20 липня 1941 року, яка наказувала переобладнувати цивільні трактори у бойові машини. Відповідальність за виконання цього завдання покладено на два великих підприємства - Харківський і Сталінградський тракторні заводи. Однак у зв'язку зі змінами в стратегії, Сталінградський тракторний завод (СТЗ) переключився на виробництво танків Т-34, а основне виробництво бронетракторів зосередилося на ХТЗ, що стало важливим кроком у перебудові заводу на військовій рейки [3, с. 32].

ХТЗ планував випуск легких танків Т-60, оснащених 20-мм гарматою, для швидкого постачання в діючу армію [3, с. 33]. Однак, у зв'язку з наближенням фронту, завод так і не встиг завершити навіть дослідні зразки танків до початку евакуації. У проектуванні бронетехніки брали участь провідні інженери країни, що дало змогу створити нові моделі, наприклад: бронетрактор ХТЗ-16 – імпровізовану бойову машину, здатну підтримувати піхоту і протистояти ворожим танкам [2, с. 370–371; 4, с. 184–185].

Виробництво бронетракторів супроводжувалося значними труднощами, включно із нестачею матеріалів, перебоями з поставками броньових листів і постійними загрозами авіаційних нальотів. Незважаючи на це, ХТЗ вдалося випустити близько 50-60 машин до того, як завод був змушений припинити виробництво в жовтні 1941 року, внаслідок наближення до Харкова німецьких військ [5].

Бронетрактори ХТЗ-16 брали участь у боях за Харків і зіграли важливу роль в обороні міста. Незважаючи на слабкий захист, ці машини продемонстрували свою необхідність в умовах гострої нестачі повноцінної бронетехніки. Евакуація ХТЗ у Нижній Тагіл дозволила заводу продовжити випуск нової військової продукції, зокрема танків Т-34 [1, с. 1–2].

Джерела та література

1. WW2 Soviet Light Tanks. KhTZ-16. URL: https://tanks-encyclopedia.com/ww2/soviet/soviet_khtz-16.php (дата звернення: 05.10.2024).
2. Писарська Н. В. Виготовлення гусеничних машин на Харківському тракторному заводі (середина ХХ – початок ХХІ ст.) // Історія науки і техніки. 2018. Т. 8. Вип. 2. С. 368–375.
1. З.Вохмянин В. К., Подопрігора А. И. Харьков, 1941-й. Ч. 1. Харьков, 2008. 100 с.

5. Кривоконь О. Г. Тракторобудування в Україні: передумови, історія та тенденції розвитку в аспекті світового прогресу (20-ті – 80-ті рр. XX сторіччя). Харків: Вид-во ПП «Технологічний Центр», 2015. 672 с.
6. Писарська Н. В. Діяльність конструкторів Харківського тракторного заводу зі створення спеціальної техніки. Історія науки і біографістика. URL: https://inb.dnsgb.com.ua/2011-3/11_pisarska.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

Піструіл І. В.

канд. іст. наук., доцент кафедри історії ЧНУ імені Петра Могили,
директор Одеського археологічного музею НАН України

ПРО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МОВИ

Одним з вагомих досягнень роду Номо є розвинутий мовний апарат та розвинена, по відношенню до інших ссавців, мова. Як відомо на наш час, за мову у мозку людини відповідають два центри: поле Брока та зона Верніке. Також, у Номо sapiens присутній досить розвинений мовний апарат. Механізм самого процесу розглядати в роботі не будемо. Питання в іншому: чому саме у представників роду Номо розпочався та розвивався цей процес. А у інших приматів, наприклад – шимпанзе, який є найближчим «родичем» людини, цього немає. Крім того, як стверджується в Вікіпедії – у мозку макак-резусів присутні ділянки, що структурно схожі із зонами Брока і Верніке. Але ці примати не володіють розвинутою мовою.

Так на підставі чого розпочався цей процес? В науковій та учбовій літературі вказується, що мова потрібна, насамперед, для передавання певної інформації. Також, нам відомий ще з XIX ст. постулат за часів класиків марксизму (Ф. Енгельс), що «людину створила праця». І, відповідно до цього, становлення та розвиток мовлення пов'язувались з працею. Тобто, перші представники роду Номо робили спроби вербально передавати набуті навички для виготовлення знарядь праці та роботи ними. А чи так це було насправді?

Поява роду Номо у вигляді його першого представника Номо habilis в археології тісно пов'язується з першими кам'яними знаряддями (Олдувайська культура, що проіснувала більше 1млн. років). І тут,

мабуть, потрібно було б передавати якусь інформацію про виготовлення знарядь. Але перші знаряддя – досить примітивні для будувannya якоїсь технологічної лінії їх виробництва. Тим більше, щоб передавати цю інформацію наступним поколінням. Це дискретна подія, яка не потребувала постійного спілкування. Крім того, начебто (зауважимо, що ми маємо невелику кількість решток *Nomo habilis*), поки не зафіксовані у першого представника роду *Nomo* докази розвиненого вербального спілкування. Натомість, відбиток слабозвиненого поля Брока на ендокрані відмічене тільки у наступного представника роду *Nomo* – *Nomo erectus* (напр.: на фрагменті черепа пітекантропа, що знайшов на о. Ява Ежен Дюбуа), а морфологічні зміни «мовного апарату» фіксуються ще пізніше (тут також потрібно зауважити, що ці частини черепа зберігаються дуже погано). Також, знаряддя *Nomo erectus* стають складнішими, використовується більша кількість прийомів для їх виготовлення. І набутий досвід вже потрібно було передавати не тільки прикладом, а й застосовуючи мову. Але так чи інакше, це все відбувалося не на порожньому місці. Потрібно було вже мати якісь навички вербального спілкування.

Таким чином можна припустити, що примітивні навички мовного спілкування більш активно почали застосовуватись ще з часів *Nomo habilis*. Основним «локомотивом» цього процесу, на наш погляд, було існування парної сім'ї. У ворожому оточуючому середовищі для виживання двох представників роду *Nomo* необхідно було постійне різноманітне спілкування між ними. В подальшому, для передачі необхідної інформації (напр.: процес виготовлення кам'яних знарядь) все більше застосовувалася мова, що поступово призводило до морфологічних змін у мозку та формуванню більш розвиненого мовного апарату.

Скидан О. М.
здобувач (другого) магістерського рівня спеціальності 032 Історія та археологія, ЧНУ імені Петра Могили

Науковий керівник:
Підберезних І. Є.

д-р юрид. наук, професорка кафедри історії
ЧНУ імені Петра Могили

РОЛЬ ПІДВОДНИХ ЧОВНІВ У КАМПАНІЇ НА СОЛОМОНОВИХ ОСТРОВАХ 1942–1945 рр.

Підводні човни відіграли значну, хоча і часто недооцінювану роль у кампанії на Соломонових островах під час Другої світової війни (1942–1945). Ця кампанія, що почалася з висадки союзників на Гуадалканалі в серпні 1942 року, була частиною ширшої стратегії боротьби за контроль над Тихоокеанським театром бойових дій. У цій війні підводні човни обох сторін, як японського імперського флоту, так і флоту Сполучених Штатів, виконували різні важливі завдання, такі як порушення морських шляхів постачання, розвідка, атаки на військові кораблі й торгові судна.

На початку конфлікту японський флот володів численними підводними човнами, які відрізнялися високим технічним рівнем та автономністю дій. Основною задачею японських підводних човнів під час кампанії було знищення військово-морських сил союзників, блокування морських шляхів постачання та порушення логістичних операцій на користь своїх сухопутних сил. Підводні човни часто здійснювали патрулі між Соломоновими островами та Австралією, де полювали на конвої американських та австралійських суден [2, с. 124].

Важливою операцією стало використання японських підводних човнів у серпні 1942 року, коли їх залучили до битви при Східних Соломонових островах. Підводні човни намагалися відрізати союзні сили від підтримки з Австралії та США. Однак головною проблемою японців стала складність координації підводних дій із іншими елементами флоту, що зменшило їхню ефективність. Крім того, японські підводні човни мали доволі обмежені можливості проти американських авіаносців та конвоїв через незначну кількість торпедних атак і проблеми з комунікаціями.

У відповідь на японську загрозу американські сили зосередили значну увагу на підводних операціях. Одним із головних завдань

підводних човнів США було блокування японських морських шляхів і порушення постачання японських гарнізонів, розкиданих по Соломонових островах. Важливість таких дій зростала в міру просування американських військ, оскільки японські гарнізони відчували дефіцит припасів і боєприпасів [1, с. 98].

Американські підводні човни здійснили численні успішні атаки на японські конвої, що прямували з Японії та Рабаулу на Соломонові острови. Наприклад, відомий підводний човен USS *Wahoo* (SS-238) відзначився успішними операціями у водах навколо Соломонових островів, знищивши кілька транспортних суден, що забезпечували японські сили. Подібні операції значно ускладнили японцям утримання своїх позицій на островах і зрештою призвели до відступу їхніх військ з ключових позицій, таких як Гуадалканал.

Окрім безпосередніх атак, американські підводні човни виконували функції розвідки, надаючи цінну інформацію про переміщення ворожих суден та підготовку японських військово-морських операцій. Така інформація допомагала авіації та надводним кораблям союзників більш ефективно планувати свої дії та завдавати ударів по важливих японських цілях [2, с. 145].

Попри те, що підводні операції часто залишаються поза увагою на фоні масштабних авіаційних та сухопутних боїв, їхній вплив на хід Соломонівської кампанії був значним. Постійний тиск на японські морські комунікації, який здійснювали американські підводні човни, ускладнював японським силам отримання підкріплень та ресурсів, зокрема пального, боєприпасів і продуктів харчування.

Японські підводні човни, хоча і мали певні успіхи в окремих боях, не змогли переломити хід війни на свою користь. Однією з причин було те, що Японія зробила ставку на великі надводні битви і не приділяла належної уваги розвитку своєї підводної стратегії та логістиці. Американський флот, навпаки, швидко адаптувався до умов війни в Тихому океані та збільшував свою підводну потужність, що дало значну перевагу союзникам у контролі над морськими шляхами [3, с. 121].

Роль підводних човнів у кампанії на Соломонових островах з 1942 по 1945 рік полягала в блокуванні морських комунікацій противника, забезпеченні розвідки та зриві постачання ворога. Хоча японські підводні сили спробували кинути виклик союзним флотам, вони не змогли ефективно реалізувати свої можливості через проблеми з координацією, технічні обмеження та слабку підтримку з боку командування. Натомість американські підводні човни зіграли важливу

роль у перемозі на Тихоокеанському фронті, завдяки чому союзники отримали стратегічну перевагу, яка зрештою привела до успішного завершення кампанії.

Джерела та література

1. Шеррод Р. Тихоокеанська війна: Битви за острови. Нью-Йорк: Макміллан, 1965. 240 с.
2. Костелло Дж. Війна на Тихому океані: 1941–1945. Лондон: Вайденфельд і Ніколсон, 1981. 320 с.
3. Де Шант, Джон А. Морська авіація на Гуадалканалі. Вашингтон: Військовий інститут США, 1970. 180 с.

Шевчук В. В.

канд. з держ. упр., завідувач навчально-методичного кабінету
Миколаївського базового медичного фахового коледжу

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В останні роки навчальні заклади різних країн світу звернули увагу на можливість використання телекомунікацій та інформаційних технологій у системі освіти. Дистанційне навчання (ДН), яке є інформаційно-освітньою системою віддаленого доступу, що ґрунтується на сучасних інформаційних технологіях, є сьогодні одним напрямів освіти який найбільш динамічно розвивається. Швидкому його розвитку сприяє ряд факторів і насамперед – оснащення освітніх установ потужною комп'ютерної технікою та розвитку спільноти мережі Internet.

Однак відсутність єдиної чітко структурованої концепції та брак практичного досвіду призводять часом до абсолютно протилежних поглядів на дистанційне навчання: від його абсолютизації до набору засобів та методів передачі навчальної інформації. При цьому часто зовсім забувається, що дистанційне навчання – це не просто технологія передачі інформації, а комплекс дидактичних методів, заснованих на зовсім інших принципах, ніж у традиційній формі навчання. Головною ж освітньою метою ДН, як і в інших формах навчання, складає здобуття якісної освіти.

Однією з основних відмінностей дистанційного навчання від традиційного є віддаленість студента від викладача. У цьому відношенні традиційна форма навчання завжди матиме перевагу, якою б досконалою не була технічна основа передачі інформації. Проте дистанційна форма навчання може значною мірою доповнити очну, а в деяких випадках - покращити її якість. Відстань студентів від базового закладу освіти має компенсуватися застосуванням сучасних комп'ютерних засобів навчання та телекомунікацій, на основі яких розробляються нові педагогічні технології.

Технічну основу ДН складають комп'ютерні телекомунікації, які надають можливість оперативної передачі на будь-яку відстань різної інформації; інтерактивності навчальних програм та оперативний зворотній зв'язок; доступу до різних джерел інформації; організації спільних телекомунікаційних проєктів; запиту інформації з будь-якого питання через електронні конференції.

В даний час програмно-апаратне забезпечення комп'ютера дозволяє створювати гіпертекстові, мультимедійні та гіпермедійні засоби навчання, які дають найбільш повне надання навчальної інформації, а також полегшують здійснення зворотнього зв'язку між викладачем та студентом.

У навчальному процесі важлива не інформаційна технологія сама по собі, а те, наскільки її використання служить досягненню власне освітніх цілей.

Вибір засобів комунікації має визначатися змістом освіти. Це означає, що в основі вибору технологій має лежати дослідження змісту навчальних курсів, ступеня необхідної активності студентів, їх залучення до навчального процесу, конкретних цілей та очікуваних результатів навчання тощо.

Результат навчання залежить не так від інформаційних технологій, скільки від якості розробки та подання курсів. Розвиток засобів мультимедіа та гіпермедіа дозволяє створити засоби навчання з потужними інтерактивними можливостями. Саме з появою подібних інструментів стала реальністю передача частини навчального процесу від викладача до комп'ютера, отже, стало реальним і навчання з відривом.

Безперечно, всі види навчальної діяльності комп'ютер замінити не може. Це твердження очевидне для технічних, природничо-наукових та фізичних спеціальностей, де обов'язковою є наявність лабораторного

практикуму, що дозволяє набути практичних навичок та професійної майстерності.

Вважається, що технології ДН можуть бути ефективними в гуманітарній освіті, зокрема, в історичній. На перший погляд здається, що можливий повний перехід на ДН. Однак і в цій сфері освіти під час переходу на дистанційну форму навчання виникає безліч проблем, що породжуються специфікою гуманітарних знань. Ця специфіка виразно проявляється при дистанційному навчанні історії.

Віддаленість студентів від закладу освіти бази може компенсуватися застосуванням сучасних комп'ютерних засобів навчання та телекомунікацій. В даний час програмно-апаратне забезпечення комп'ютера дозволяє створювати гіпертекстові, мультимедійні та гіпермедійні засоби навчання, які дають найбільш повне представлення навчальної інформації, а також полегшують здійснення зворотнього зв'язку зі студентами.

Основу методичного забезпечення ДН становлять: мультимедіа-курси, відеоматеріали, аудіоматеріали, тренажери для організації практики, ресурси мережі Internet, друківані текстові матеріали.

Особливо важливою компонентою навчального процесу в системі ДН є мультимедіа-курс (ММК). Він є єдиним комплексом інформації, розташованої на різних носіях. Основу мультимедійного курсу складає мультимедіа-підручник.

Створення мультимедіа-курсів вимагає від викладача не лише вільного володіння навчальним предметом, його змістом, а й спеціальних знань у галузі сучасних інформаційних технологій. У розробці ММК мають брати участь різні фахівці: викладач-предметник, спеціаліст з сучасних освітніх технологій (ім може бути і автор курсу), програміст, педагог, здатний оцінити методичне наповнення курсу, ефективність цілей навчання, психолог, фахівці з комп'ютерної графіки, відеозйомки, мережевим технологіям тощо.

Мультимедіа – курс з історії має бути побудований таким чином, що надасть можливість познайомитися не лише з теоретичним матеріалом, але і з першоджерелами, ілюстраціями та дозволяє здійснювати проміжний самоконтроль. Він має мати гіпертекстову структуру, що прискорює пошук інформації, дозволяє користувачам вибрати індивідуальну освітню траєкторію, визначити глибину освоєння матеріалу. При цьому автор визначає мінімальний обсяг інформації, необхідну для початкового знайомства з курсом. Чітке ж структурування полегшуватиме сприйняття та засвоєння.

Модель дистанційного навчання з історії має передбачати гнучке поєднання:

- 1) самостійної пізнавальної діяльності студентів із різними джерелами інформації, навчальними матеріалами;
- 2) оперативної та систематичної взаємодії з викладачем курсу;
- 3) групову роботу у співпраці з іншими учасниками даного курсу.

Нові інформаційні технології надають користувачеві величезні можливості вибору джерел: інформації в мережах (базова інформація на серверах, різноманітні бази даних архівів, провідних наукових бібліотек, наукових центрів, музеїв). Ці можливості можуть бути значно розширені за рахунок передачі мережами як текстових файлів, а й зображення і звуку.

Все це не лише розширює можливості самостійного історичного пошуку, а й сприяє вдосконаленню традиційного викладання історії.

ДЛЯ ПОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*. Комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грбарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювальню-палітурні роботи *О. Мішалкіна*

Підп. до друку 28.10.2024.
Формат 60x84^{1/16}. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 9,3. Обл.-вид. арк. 8.
Тираж 10 прим. Зам. 6897.

Видавець та виготівник:
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020.